

РЕЛІГІЙНА ПАНОРАМА

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

1 (III)

2010

- ❑ **ЮЛІЯ ТИМОШЕНКО: УКРАЇНА МАЄ БЛАГОСЛОВЕННУ БОГОМ МІСІЮ**
- ❑ **ТИЖДЕНЬ МОЛИТВИ ЗА ХРИСТІЯНСЬКУ ЄДНІСТЬ**
- ❑ **УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ РЕЛІГІЄЗНАВЦІВ У 2010 РОЦІ**
- ❑ **РЕЛІГІЙНИЙ ЧИННИК У ПРЕТЕНДЕНТІВ НА ПОСАДУ ПРЕЗИДЕНТА**
- ❑ **ІМПЕРСЬКІ АПЕТИТИ ПАТРІАРКА МОСКОВСЬКОГО КІРІЛА**
- ❑ **СОФІЯ КИЇВСЬКА НЕ З 1037, А З 1011 РОКУ**
- ❑ **ПОКАЗУШНА РЕЛІГІЙНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ ЧИНОВНИКІВ**
- ❑ **ЦЕРКВА ІСУСА ХРИСТА СВЯТИХ ОСТАННІХ ДНІВ Є ХРИСТІЯНСЬКОЮ**
- ❑ **БІЛЯ 2-ХМІЛЬЙОННА АУДІЄНЦІЯ У ПАПИ РИМСЬКОГО**
- ❑ **НЕТОЛЕРАНТНІСТЬ ДО МУСУЛЬМАН ГАЗЕТИ ХАРИЗМАТІВ**
- ❑ **КІЛЬКІСТЬ МУСУЛЬМАН В ЄВРОПІ ЗРОСТАЄ**
- ❑ **ЩО ТАКЕ РЕЛІГІЙНА СУВЕРЕННІСТЬ І ТОЛЕРАНТНІСТЬ?**

СТОРІНКА КОНФЕСІЇ:

ІУДАЇЗМ В УКРАЇНІ

УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ РЕЛІГІЄЗНАВЦІВ У 2010 РОЦІ

Шановний Читачу! Наш часопис видруковується як аналітично-інформаційний орган Української Асоціації релігієзнавців, її Центру релігійної інформації і свободи. Нині Асоціація має двадцять обласних і два міських — Київ і Севастополь. Проте мені, як президенту УАР, тяжко точно сказати, скільки вона нині нараховує і своїх членів, і навіть осередків, бо ж деякі з останніх протягом 2-3 років не виявляють якихось ознак своєї роботи. Останній облік членів Асоціації проводився десь десять років тому і тоді ми їх мали понад триста. До членів УАР входили студенти релігієзнавчих спеціалізацій низки вузів. Нині їх вже там немає, а в членах вони ще значаться. То ж Правління УАР на своїх звітних зборах вирішило виявити наших активних членів з тим, щоб вже документально засвідчити їх перебування у нашій спільноті. Прийнято план роботи на 2010 рік. В ньому значаться видруки, які будуть виходити під грифом УАР, сказано про наукові зібрання — конференції, круглі столи, Дні толерантності, прес-конференцій тощо. Цей план складено без врахування планів обласних осередків, а тому він буде доповнений їхніми заходами. Ми хотіли б залучити членів УАР з областей до більш активної участі їх в тих міжнародних заходах, до яких прилучається Асоціація, співпрацюючи з Міжнародною Асоціацією істориків релігії, Міжнародною Асоціацією соціологів релігії, Міжнародною Асоціацією релігійної свободи, Парламентом релігій світу, Міжнародним Центром права і релігієзнавства, деякими вузівськими спільнотами тощо. Ми вже повідомляли, що на зібранні релігієзнавців пострадянського простору, яке відбулося позаминулого року в Москві було прийняте рішення про утворення Ради з теоретичного і практичного релігієзнавства країн СНД і Балтії. Координатором Ради на перші два роки було визначено проф. Л.Филипович, а розміщення Центру - в Києві. Признаюся, що творення цієї релігієзнавчої інституції проходить надто туго, оскільки у більшості із названих країн відсутні об'єднання релігієзнавців. Нам легше співпрацювати із польськими релігієзнавцями, де наявна така потужна з нашого фаху спільнота як Інститут релігієзнавства Ягелонського університету, ніж навіть з релігієзнавчими кафедрами вузів пострадянських країн.

Продовження на 3-й стор. обкладинки.

Головний редактор:
А. Колодний

Редколегія:
Л. Филипович
О. Недавна
П. Павленко

Засновник:
Українська Асоціація
релігієзнавців
(Центр релігійної інформації
та свободи)

Свідоцтво КВ № 4407 від
20.07.2000 р.
Державного Комітету
інформаційної політики,
телебачення і радіомовлення
України

Адреса редакції:

01001, Київ-1,
Трьохсвятительська 4,
к. 323.
Тел. (044) 279-04-18,
Факс: 279-48-12.
e-mail: uar-press@online.ua

Передплатний індекс:
2 1 9 5 3

**Каталог видань Журнали
України**

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16

ЗМІСТ

Релігійне життя України	2
Супільне буття релігії і Церкви	2
Православ'я	6
Світ і греко- і римо-католицизму	8
Протестантизм	9
Харизмати України	11
Мусульмани в Україні	11
Національні релігії	14
Нові релігійні течії	15
Містика	16
Релігія в сучасному світі	17
Релігія і світ	17
Католицизм	18
Протестантизм	20
Православ'я	20
Мусульманський світ	22
Індуїзм	23
Будизм	24
Нові релігійні течії	24
Містика	25
Свобода совісті	26
Суверенітет конфесій в умовах плюральності релігійного життя світу	26
Толерантність міжконфесійних відносин як культура нового тисячоліття	29
Актуальна тема	35
Візит патріарха Московського і всієї Русі в Україну як іспит її громадян на духовно-історичну зрілість	35
О.Новодворская о Московском патриархате ...	47
Українці перед викликами збереження духовної ідентичності	49
Размышления о православии	51
РПЦ одержавлена: цкра]нськ] перспективи ...	53
Православ'я в оцінках О. Пахльовської	56
Новини релігійної та релігієзнавчої літератури ...	61
Сторінка конфесії	63
Іудаїзм в Україні	63
Цікаво знати	80

РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ УКРАЇНИ

СУСПІЛЬНЕ БУТТЯ РЕЛІГІЇ І ЦЕРКВИ

- У своїй передвиборчій програмі Юлія Тимошенко наголосила**, що вона «завжди вірила і вірить, що Україна має унікальну, благословенну Богом місію». Передумовою виконання цієї місії є, «насамперед, піднесення духовності нації. Йдеться про виховання твердої віри в Бога, духовну освіту дітей та молоді, надання рівного статусу духовній та світській освіті, відродження української мови та розвиток української культури, відновлення національних світоглядних традицій і нашої правдивої національної історії».
- 3 нагоди Тижня молитов за християнську єдність 24 січня в київському монастирі василіан відбулася єкуменічна зустріч.** У ній, окрім представників Греко-Католицької Церкви, взяли участь представники ще Римо-Католицької Церкви, православних Церков – Київського Патріархату і Автокефальної, деяких протестантських віровизнань, зокрема українських лютеран і п'ятидесятників. Очолили спільну молитву нунцій Апостольської Столиці архієпископ Іван Юркович та патріарх УГКЦ кардинал Любомир Гузар. Є Церкви, легко прилучаються до колективних молитов, інших спільних заходів. Деякі лише придивляються. Кожна християнська Церква в цьому все ж визначала свій формат участі у Тижні молитви.
- Переговори із урядом Ізраїлю щодо відміни віз для громадян України** нібито завершилися успішно. 3 червня 2010 року з приводу цього буде підписано угоду між двома країнами. Ця угода дасть можливість громадянам України вільніше і частіше відвідувати міста трьох релігій.
- В кінці грудня минулого року **на черговому засіданні Правління Української Асоціації релігієзнавців було заслухано звіт її президента проф. А. Колодного про роботу в 2009 році і підготовлений віце-президентом УАР М.Бабієм проект плану роботи УАР на 2010 рік** (план видрукувано в цьому числі РП). Вирішено протягом лютого-березня провести звітно-виборчі збори обласних осередків, а також переатестацію їх членів. Буде виготовлено Посвідчення члена УАР. Оскільки Молодіжна Асоціація релігієзнавців діє як самостійна паралельна релігієзнавча спільнота, а не як молодіжний осередок УАР, то членство в ній виключає одночасне членство в УАР. Схвалено план релігієзнавчих конференцій на 2010 рік (видрукувано в №12 РП). Вченим секретарем УАР кооптовано канд. філос.наук Ганну Кулагіну, увільнено з цієї посади канд.філос. наук Н.Гаврилову у зв'язку із затвердженням її вченим секретарем Відділення релігієзнавства ІФ НАНУ.
- У виставковій залі Софійського собору виставлене мозаїчне панно Божої Матері з назвою «Погляд у вічність».** Воно складене із 15 тисяч дерев'яних писанок розписаних у різних тонах. Витвір розміром 7 кв.м. вручну викладала художниця Оксана Мась. Працювала над ним вона 9 місяців. Важить панно 2,5 тонни. У Софійському соборі воно стоятиме протягом року. На його виготовлення із свого гаманця Оксана витратила 80 тис. доларів.
- У своїх передвиборчих баталіях кандидати на посаду президента не особливо зверталися до релігійного чинника.** Жодного слова про нього немає в програмі

А.Януковича, хоч він перед тим відвідав монастирський край – гору Афон, а ще й чарчину хильнув, зайшовши після різдв'яної служби до Предстоятеля УПЦ МП. Митрополит Володимир (Сабодан) попав і в телепропагандистський ролик лідера регіоналів. Юлія Тимошенко заявила: «Я завжди вірила і вірю, що Україна має унікальну, благословенну Богом місію. Вона полягає у створенні для себе та світу принципово нової, справедливої системи організації життя. В цій системі кожна людина відчуватиме захищеність, духовну і матеріальну гармонію... Передумовою виконання місії є насамперед піднесення духовності нації. Йдеться про виховання твердої віри в Бога, духовну освіту дітей та молоді, надання рівного статусу духовній та світській освіті, відродження української мови та розвитку культури, відновлення національних світоглядних традицій і нашої правдивої національної історії». Їздила за благословенням до Ватикану і Єрусалиму. Арсеній Яценюк наобіцяв найбільше: «Конституційний обов'язок Президента України полягає в тому, щоб забезпечити рівність усіх громадян перед законом, свободу слова. Свободу віросповідання, невтручання держави у справи церкви. На посаді Президента України я гарантую відсутність дискримінації громадян за національною та конфесійною ознакою». А.Яценюк наголосив також на необхідності впровадження простору рівноправних відносин між країнами, сформованих на цінностях християнства і європейської філософії. У програмі діючого Президента В.Ющенка сказано:»Ми віддаємо належне ролі християнства у становленні української нації і держави. Поважаючи права усіх на свободу віросповідання, прагнемо єдності українського православ'я». У своїх виступах перед виборцями В.Ющенко наголошував, що без Єдиної Православної Церкви не може йти мова про незалежну державу. Чітко визначив свою конфесійну позицію лідер комуністів Петро Симоненко: «Буде захищено канонічне православ'я й забезпечено вільний розвиток усіх традиційних конфесій. Тоталітарні секти буде заборонено». У своїй програмі «Україна: проект розвитку» С.Тігіпко наголосив, що він виступає за розвиток інститутів громадянського суспільства, яке «неможливе без свободи слова, свободи віросповідання, права на зібрання, на об'єднання, поваги до думки інших». Серед пріоритетів В.Литвина було «відродження і утвердження духовності та моралі на основі християнських цінностей». Позиція О.Тягнибока звучала як гасло: «Ми – Українці. Ми – у своїй, Богом даній країні. Даруй нам, Боже, звитягу, щоб стати творцями Великої Держави». Відтак, що засвідчують наслідки голосування, релігійний чинник не відіграв якусь помітну роль в набранні голосів на вищу державну посаду.

Новорічно-різдв'яні свята довели, що обрядові традиції, які пов'язані з ними, перетворилися на звичайне здирицтво, а колядників нині бояться немов злодюг. Про це пише в «Україні молодій» (№10) А.Власенко. Соціологічні дослідження засвідчили, що є ряд причин, чому люди не хочуть почути звістку про народження Ісуса Христа. Перша з них – більшість українців вірять, що за дверима їх чекають не колядники, а кровожерні злодюги, ладні їх вбити і пограбувати, коли їх впускають в хату. Друга – багато хто просто не святкує Різдво, не сприймає народження Ісуса Христа як всесвітньої ваги події. Третя – багато людей розглядає колядників як жебраків, які ходять по хатах, щоб збирати гроші. Про відверте здирицтво свідчить і зміст часто співаної колядки: Коляд, коляд, колядниця, добра з медом паляниця, а без меду не така, дайте, дядьку, п'ятака!». Ще від дитинки років 5-6-ти можна прийняти таке колядування, але коли таку

колядку співає хлопець 15-16 років, то те виглядає дико. Тут не чути навіть жодного слова про Ісуса Христа. А коли запиташ, то нічого не можуть сказати про те немовля, яке десь понад дві тисячі років тому з'явилося у Віфлеємі. Колядники нічого не знають про трьох царів-волхвів, анголів, пастушків, не знають про 14 тисяч вбитих за наказом Ірода віфлеємських малят (Україна молода. – 20 січня).

Академік НАНУ В. Локтев в газеті «День» (№4-5) висловив цікаву думку: **«Що ще не може тривожити будь-яку освічену людину, так це повсякчасна апеляція вищих посадових осіб, які нещодавно не уявляли себе без партквитків, до церкви та її символів.** Хоч як це дивно, всі основні претенденти на президентську посаду привселюдно отримали, як їм здається, благословення церкви, причому деякі із них не тільки із нашої, а й у Ватикані або в Єрусалимі. Інші висувалися майже прямо у храмі. Навіщо їм це потрібно, що вони хочуть такою поведінкою продемонструвати? Свою глибоку релігійність? Моє спілкування з колегами показує, що в таку релігійність майбутнього президента, хоч хто б це не був, ніхто не вірить. Цю нову манеру нещодавно дуже влучно прокоментував кардинал Любомир Гузар: «Зараз така мода: всі кандидати бажать, щоб біля них знаходилася духовна особа як оздоба. І чим оздоб більше, тим краще. Це – нелюбова до Церкви, а її використання в політичних цілях». певним апофеозом такого використання стала недавня цинічна, як на мене, заява одного з ймовірних кандидатів, який заради голосів віруючих виборців промовив: «Без Бога немає України!». Про що конкретно йшлося, сказати важко, тому замість коментаря наведу лише відомий вислів: «Всё это было бы смешно, когда бы не было так грустно». Справді – сумно. Водночас, заради справедливості не можна не визнати, що позиції Церкви в Україні тепер настільки сильні, що коли б будь-який із тих, хто бачить себе на вищій державній посаді, осмілювався б зізнатися в своєму атеїзмі, його шанси миттєво перетворилися б на пшик. Але й це, на мій погляд, не виправдовує кандидатів, що уповають на Бога, привселюдно благаючи допомоги у нього, а не націлюють людей на науку і не згадують у своїх виступах науковців як найефективніших помічників хоча б у боротьбі з кризою та її наслідками».

У час передвиборних перегонів В.Ющенко засвідчив, що він не тільки потурас правові норми України, а й нехтує тими принципами християнської моралі, яким би мав слідувати, якщо вважає себе християнином. Виступаючи в масових аудиторіях, він нічим не міг похвалитися з особисто зробеного на виконання своєї обіцянки при його обранні Президентом. Нехтуючи принципом «не кради», він приписував собі ті здобутки в економічній сфері, які Україна має завдяки очолюванню її уряду Ю.Тимошенко. Ісус Христос закликав любити ближнього свого, навіть ворога. А що ми мали (та й маємо від претендента-невдахи)? Його антипатія до Юлі, як це слушно наголосив у своєму листі до Ющенка академік М.Попович, «просякнута зневагою, що переходить у ненависть і якусь невмотивовану злобу... Президент веде війну проти свого прем'єра. Це – війна проти жінки, котра, на відміну від Ющенка, має честь не відповідати на огульні звинувачення і безпідставну критику-лайку... Я розумію, що зараз у країні триває президентська виборча компанія. Але ж не можна переходити ту межу, за якою втрачаються власна гідність і порядність. Це аморально і гидко...

Поливаючи брудом прем'єр-міністра, Ющенко об'єктивно виступає на боці лідера Партії регіонів, виступає агітатором Віктора Януковича» (Експрес. -14-21 січня).

На стіні Софійського собору у Києві виявили граффіті, прочитання якого засвідчує, що собор збудовано не в 1037 році за часів Ярослава Мудрого, як до цього часу вважалося, а раніше. На стіні знайшли дещо затерте граффіті, де можна прочитати дату 1018 чи 1021 Відтак до цього часу собор був уже збудований і розписаний, оздоблений мозаїкою. Автор «Повісті врем'яних літ», яка писалася при Ярославі, певно хотів вшанувати честолюбство князя, а відтак приписав йому спорудження храму, подав це як найважливіше діяння Ярослава. Софійський заповідник має дані, що місце під будову було освячене 4 листопада 1011 року за князя Володимира, а освята престолу відбулася 11 травня 1018 року. Згідно згоди ЮНЕСКО тепер тисячоліття Софійського собору відзначатиметься 4 листопада 2011 року (Факты.- 14 січня).

В Полтаві споруджується меморіальний комплекс на честь Українського козацтва. В кінці грудня відбулося відкриття новозбудованої Покровської каплиці УПЦ КП. Зведено також увінчаний хрестом Курган пам'яті. З часом хрест замінять на скульптуру Покрови Святої Богородиці. Тут буде також пам'ятник лицарям української волі, літописцю Самійлу Величці та ін. (Україна молода. – 29 грудня).

Унікальний дерев'яний храм з рідкісним іконостасом села Побужани, що на Львівщині, збудований ще в 1777 році, хочуть купити для перенесення його на дачне подвір'я бізнесмени з різних міст країни. Проте Львівська обласна Рада прийняла ухвалу,

згідно з якою жодний храм Львівщини не може бути проданим. Історичні пам'ятки перебувають в реєстрі Управління охорони історичних пам'яток архітектури, а відтак зняти їх з цього балансу лише рішенням сільського голови нереально. Проте, як повідомляє із Львівщини кореспондент «Україна молоді» А.Браун, якщо й не вдасться вивозити храми, то вдасться подеколи їх спалити під виглядом несправності електропроводки. Селянам стає «непристийно молитися в дерев'яному храмі», то щоб збудувати новий, вони в такий спосіб «зносять» старий.

Там, де колись в Межигір'ї було п'ять церковок і монастир, тепер стоїть дача «боголюбного» Віктора Януковича. Християнство вчить не служити мамоні, не займатися майностажанням, а тут у Януковича, як розповідають очевидці, «рай. Озеро одне було, а недавно й друге, як два стадіони, відгаратало. А коні, коні такі, що й у снах не побачиш. Мільйони коштують рисачки. На дачі нині – як у королівському палаці. Нижні два поверхи з бетону, а зверху – зруб ще на три поверхи. Чотири басейни з'єднані один з одним каскадом. Посередині одного з них острівець, а там знову зруб – «Будинок Мисливця». Біля басейну є сауна і тенісний корт. Є тир, спорткомплекс». Ось і нестяжання Віктора Януковича!

В Ужгороді йде суд над священником УПЦ МП Дмитром (Сидором). Суд засвідчує те, що батюшки (та й єпископи) цієї Церкви часто підключаються до активної політичної діяльності. Так, ідеологом концепції Новоросії в Одесі є митрополит Агафангел, Отець Дмитро на Закарпатті є лідером Сойму підкарпатських русинів – так званого русинського руху. Рух ставить за мету відновити державність русинів. СБУ звинувачує батюшку в сепаратизмі. На нього заведено кримінальну справу за статтею 110 Кримінального кодекса – руйнація територіальної цілісності України,

прагнення створення самоуправної територіальної одиниці під міжнародним контролем.. Отець Дмитрій не визнає звинувачення. При цьому він заявляє, що русини не є українцями.

ПРАВОСЛАВ'Я

Як відомо, голосування проти всіх, а чи ж взагалі неявка на вибори є вигідною для команди В.Януковича. **Цьому сприяє й православна преса біляцерковних структур УПЦ МП, зокрема дніпропетровська газета «Мир».** У своєму першому числі вона, зокрема, наголосила: «Но есть мнение монархистски настроенных украинцев, что православные не должны идти на выборы Президента, так как в 1613 году на благочестивом Земско- Поместном Соборе русский богоизбранный народ и вся Россия дали Богу соборный обет верно служить Его Помазникам – самодержавным царям из Дома Романовых – до Второго и славного пришествия Господа нашего Иисуса Христа».

Як бачимо з діяльності очолюваної В.Анисимовим прес-служби УПЦ МП, вона завжди відповідално і уважно скоординована з Москвою. Редагований ним сайт не увійшов до числа офіційних сайтів УПЦ МП, хоча надпис на ньому свідчить про зворотне. Скоріше тому прес-службу УПЦ МП варто називати «прес-службою Московської Патріархії в Українській Православній Церкві». Свідченням того, що ця служба працює на обстоювання інтересів Росії в Україні і є явно неукраїнським виданням, є нагорода Президентом Медведевим В.Анисимова державним орденом РФ. То ж маємо явного слугаку Москви на українських теренах (Голос Православ'я. - №2).

В Києві скоро з'явиться новий монастирський комплекс. Він вибудовується на вулиці Мічуріна поблизу знаменитих звіринецьких печер, викопаних монахами ще в XI столітті. Архангело-Михайлівський Звіринецький монастир засновано в 2009 році за рішенням Синоду УПЦ МП. «Протягом семи років ми готувалися до вибудови монастиря, - говорить архімандрит Кассіян, настоятель монастиря. – Викупили ділянки, а спонсори допомогли з будівництвом. Роботи ведуться з 2007 року. Коли їх завершимо, не знаю. Будівельні матеріали надто ростуть в ціні». На площі 15 соток передбачене розміщення трьох храмів. Один з них – безпосередньо в печерах (Сьогодні. – 12 січня).

В цьому році надто великим буде Петрівський піст – майже два місяці. Окрім нього є ще майже п'ятидесятиденний Великий передпасхальний, Спасівський і Пилипівський. Останній тільки завершився перед Різдом. Дослідження, проведені Інститутом мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАНУ, засвідчили, що Великого посту тією чи іншою мірою дотримується кожна четверта родина. Але тут великий відсоток – п'ятдесят - дають Західні області країни. Це області із традиційним населенням і культурою. Передача традицій посту там матрична. Тобто не обов'язково, що люди свідомо чи несвідомо їх дотримуються. Ідентичність пов'язана з дотриманням певних ритуальних моментів. Щодо Сходу і Півдня, наголошує донецький релігієзнавець Ігор Козловський, то жителі тут не так вкорінені. Здебільшого це заробітчани, які приїхали свого часу з інших регіонів і вже відірвані від своїх джерел. Певною мірою це впливає на свідомість – вони більш індивідуалізовані, тобто

дотримуються індивідуальної релігійності». У Києві відсоток постуєчих також малий – лише 19%. Більше дотримуються посту сільські родини (удвічі), старші родини (27%). Різниця між кількістю чоловіків і жінок, які дотримуються посту, незначна.

Незвичні богослужіння проходять у Свято-Покровському храмі Запоріжжя УПЦ МП. У визначений час сюди приходять глухонімі парафіяни. Молебен із сурдоперекладом проводить владика Йосип. В епархії мають намір навчити всіх священників сурдоперекладу. Складність в тому, що багато слів молитви відсутні у мові жестів, а між тим кожне слово молитви має чисельні відтінки біблійної думки. Відтак основне завдання перекладача – правильно вибрати й виразити у жесті єдино вірне витлумачення слова.

20-ту річницю легальної діяльності УАПЦ в Україні відсвяткували в Харкові. 10 січня 2010 р. завершилися ювілейні заходи до вшанування ювілею. Архиперейську Святу літургію очолив архієпископ Ігор. У своїй проповіді він нагадав про майбутні вибори й на прикладі євангельського читання про переслідування царем Іродом немовлятка Христа вказав на необхідність відповідального, чесного вибору президента, здатного захиститися від спокуси жорстокого нищення конкурентів у боротьбі за владу. На молитву до Свято-Дмитрівської церкви прибув кандидат у президенти України Олег Тягнибок. Він нагадав про обставини легалізації УАПЦ та УГКЦ 1989 р. у Львові та висловив впевненість у визначальній ролі обох національних Церков у оздоровленні духовного життя України. Архиперей Ігор здійснив стислий аналіз драматичного пошуку УАПЦ власної ідентичності протягом 1989-2009 рр. Його доповідь називалася "Драма української православної ідентичності: між альтернативою і пародією" (<http://www.uapc.org.ua/ua/?newsId=523>).

У своєму Різдв'яному посланні Предстоятель УПЦ МП митрополит Володимир (Сабодан) зокрема наголосив на тому, що «економічні потрясіння і, як наслідок, зубожіння людей, невпевненість у завтрашньому дні, страх перед хворобами показали недосконалість людського суспільства, нашу слабкість і беззахисність. ... Голос Церкви попереджає про те, що причина будь-якої кризи – в самій людині. Ми на власному досвіді переконалися, що цивілізація, побудована на принципах нестримного споживання і нечесної наживи, не принесе людству ні стабільності, ні прогресу, ні творчих злетів. Суспільство, в якому була порушена вектор духовного розвитку, в якому відсутня повага до людей старшого покоління й ведеться цілеспрямована боротьба проти авторитету Церкви, духовних основ життя, приречене на деградацію і виродження» (Церковна газета. - №24-2009).

Під першу в південному регіоні козацьку церкву Покрови Святої Богородиці закладено фундамент. Його освятив керуючий Одесько-Балтської епархії УПЦ КП єпископ Яків. Ця церемонія викликала вкрай негативну реакцію серед домінуючої в Одесі українофобної епархії УПЦ МП. Було організовано мітинг протесту проти будівництва такої церкви, звучали погрози і прокляття, застрашення гесною вогненною. До яких тільки дій не вдавалися ці нехристияни, бо ж Ісус Христос вчив любити ближнього, навіть ворога.

Глави УГКЦ складно було оцінити п'ять років президентства Віктора Ющенка.

«Складно сказати, наскільки він виконав завдання, бо ті завдання не є точно вписані, а продиктовані самим життям. На мою думку, Президент Віктор Ющенко намагався збудити в українців відчуття національної totoжності. І він сягнув у минуле. Старався підняти різні аспекти нашої минувшини, про які люди не мали нагоди знати. Одначе, мені здається, що тепер замало лишень дивитися в минуле... Зараз мусимо дивитися в майбутнє» (День. – 19 січня).

Кардинад Любомир Гузар наголошує, що «ми, як Церква, не хочемо себе ідентифікувати з тією чи іншою особою у виборчому процесі Президента України. Хто з кандидатів бажав би прийти попросити благословення, дуже радо. Так само, як і молимося за всіх. Нікого не ігноруємо у нашій молитві, бо Господь Бог є батьком для всіх... Позиція УГКЦ така – заохочувати вірних виконати свій громадянський обов'язок, але ми не маємо асоціюватися з жодним із кандидатів. Це не є завданням Церкви».

Реагуючи на заяви Московського Патріарха Кіріла, що перешкодою для його зустрічі з Папою Бенедиктом XVI є ситуація із церквами в Західній Україні, предстоятель УГКЦ кардинад Любомир Гузар зауважив: «Якось дивно таке чути. Дивно з двох причин. Не знаю, скільки церков у Західній Україні збудував Московський патріархат, а греко-католики у нього їх забрали. Ми тільки повернули те, що у нас було забране і передане Московському патріархату трохи більше 60 років тому. А з іншого боку, мене дуже дивує ось що: коли люди хочуть спілкуватися і починають ставити умови. Це – незрозумілий стан душі» (День. – 19 січня).

Минулого року по країні пройшли під патронатом УГКЦ тури академічної та рок-музики «З вірою і любов'ю». Оцінюючи їх, кардинад Любомир Гузар сказав: «Ми відчували, а тепер переконалися, що нині наш народ потребує отого відчуття краси, відчуття духовних вартостей. Музика – мистецтво, яке може сягнути людських душ дуже глибоко і допомогти людині бути собою. Мені здається, що під цим оглядом концерти академічної та популярної музики відіграли велику роль. А для нас це є служіння людям, може трохи нетипове, бо паства сподівається проповідей від Церкви. А тут до неї заговорила краса у формі музики. Я б дуже хотів дати людям пережити цю красу, що несе музика. Саме життя нам диктує, що треба послужити. У який спосіб, покаже час» (День.- 19 квітня).

В одному із храмів Католицької Церкви одержали **видрукувану «За дозволом Церковної влади» невеличку книжечку «Що повинен знати кожен християнин».** Насамперед здивувала сама назва видання, бо ж тоді християнством є лише та конфесія, про віровчення та обряди якої йде мова у книжечці. Хоч відзначимо наявне в ній коротке толерантне описання особливостей інших релігій, в тому числі й християнського коріння. Привернуло увагу змістовне описання словами автора брошури Десяти Божих заповідей. Насамперед відсутністю другої – «Не роби собі кумира і всякої подоби...» і водночас поділ десятої заповіді Божої на дві окремі – «Не пожадай жінки чи чоловіка ближнього твого» та «Не пожадай майна ближнього твого». Гадаю, що той, хто упорядковував видання врахував, що при наявності в переліку другої

заповіді Божої в такому змісті, в якому вона подається в Біблії, постане у вірян питання: «А чи не є ікони, скульптури святих, якими наповнені храми, тими кумирами і подобами, які творити не можна? Адже в Біблії чітко сказано, що не слід робити «будь-якої подоби з того, що на небі». Хто уважно читав десяту заповідь у біблійному викладі, той зауважив, що нею чужа (точніше – ближнього) жінка (чоловік там не згадується) постає майном поруч із рабом, волон, ослом, іншою власністю ближнього. Відтак жінка – майно, а з ним, якщо воно чуже, не будь цієї заповіді, можна гандлювати як захочеш. Роздвоївши десяту заповідь, автори в такий спосіб уникли приниження жінки. При відсутності другої четверта біблійна заповідь перемістилася на третю сходинку, але тут вона звучить так: «Свято святкуй неділю». Але ж у Біблії сказано по-іншому: «Пам'ятай день суботній, щоб святити його!». Відтак життя спонукає Церкву корегувати навіть написане самим Господом Богом (А.Колодний).

З благословення Папи Бенедикта XVI біля Шаргорода на Вінниччині почалося будівництво трикілометрової Хресної дороги. Вона буде найдовшою у Східній Європі і нагадуватиме ту, яка є в Кальварії біля Кракова. 14 каплиць площею 30 кв.м. відповідатимуть зупинкам на Хресній дорозі. Вони відрізнятимуться одна від одної і матимуть свої реліквії. Перша з них відтворює стояння Ісуса перед П'ялим. Вона матиме 28 сходинок (як у палаці Понтія П'ялого). В кожну з них з обох боків вмонтують капсули із землею із святих місць Ізраїлю. Підніматися цими сходами віряни, на знак великого пошанування, будуть на колінах. Каплицю зустрічі Ісуса з жінками, які плакали, передбачається оздобити копіями ікон Божої Матері, визнаних Церквою чудотворними. Маємо спільне будівництво Хресної дороги різними християнськими конфесіями. Ініціатор зведення святині Володимир Барецький це пояснює так: «Конфесії можуть бути різні, але Бог один, і кожен, хто долучився до будівництва святині, робить це для однієї мети і жертвує для одного Бога». Будівництво триватиме п'ять років. Споруди освітлюватимуться вночі і не зачинятимуться. Це буде перша культова споруда такого масштабу на теренах колишнього Союзу.

Єпископ Броніслав Бернацький, який очолює Одесько-Сімферопольську дієцезію, говорить, що «коли я прийшов у цю дієцезію, тут було всього 18 священників, нині ж їх – 50. Тільки для цієї дієцезії я висвятив 11 священників і ще навчається 10 семінаристів. Майже у всіх великих містах у нас уже є храми. Однак ще чекаємо на виділення землі під будівництво храму в Сімферополі, де намагання дістати цей дозвіл тривають уже понад 10 років. Залишається також невирішеною проблема з поверненням храму в Севастополі». Єпископ-помічник дієцезії Петро Мальчук додає: «Хоча парафії кліром забезпечені, однак ми усвідомлюємо, що більшість священників – іноземці. І це трохи непокоїть... Але ми сподіваємося, що все буде добре. Тим більше, що в нашій дієцезії є місцеві покликання... Це сповнює нас надією, що в близькому майбутньому ми зможемо забезпечити душпастирство тутешніх католиків місцевими священниками» (Католицький вісник. - №23).

ПРОТЕСТАНТИЗМ

Єромонах Київського Архангело-Михайлівського монастиря УПЦ МП Хризостом займається місіонерством серед протестантів. Він пише книги для

них, готує аудіолекції. В утвореній ним при монастирі студії на касети записують цілі книги. Читає заслужений артист театру ім. Лесі Українки Олег Зам'ятін (Сьогодні. – 12 січня).

Не думасмо, що то була офіційна установка керівництва Церкви Адвентистів сьомого дня членам цієї конфесії (але все могло бути, бо ж ми пригадуємо ставлення свого часу цієї Церкви до волевиявлення українців підчас Помаранчевої революції), але одна із послідовниць її, Оксана Коломієць із Луцька, заявила: «Не голосувала на виборах і вимагала від влади викреслити мене із виборчих списків. Я глибоко віруюча людина – адвентист сьомого дня. Хто визнає владу Бога, той вибирає лише один раз і на все життя» (Газета по-українськи. – 22 січня).

Представники Євангельських Церков оприлюднили свій Відкритий лист, в якому, зокрема, наголошується, що останнім часом засоби масової інформації із постійною регулярністю подають матеріали про так званих «сектантів». При цьому частіше всього мова йде про євангельські спільноти. Поширюється брехня про віруючих протестантів, але при цьому їх слово у свій захист не почуєш. Більше того, слово «харизмат» вживається вже як щось лайливе. ЗМІ формують образ ворога в особі віруючих із євангельських протестантських церков. На наших дітей в школах показують пальцем, а колеги по роботі дивляться на нас збоку. Наша єдина «провина» - ми віримо в Ісуса Христа, читаємо Біблію, але при цьому відвідуємо не православну, а євангельську церкву. А хто буде відповідати, коли внаслідок такої пропаганди в місцях, де проводять богослужіння євангельські віруючі, групи озвірих хуліганів будуть бити всіх «знеславлених»? Часто журналісти і органи влади використовують ще наявні рідкі негативні прецеденти в окремих громадах, щоб судити про всіх протестантів. Але ж це несправедливо! Давайте заглянемо у будь-яку в'язницю і запитасмо, до якої конфесії належать її насельники. Абсолютна більшість злодіїв, вбивць, гвалтівників, корупціонерів, махлярів назвуть себе православними. Але ж це не означає, що вони насправді є православними... Інформація про формальну релігійну належність підозрюваних не має відігравати якусь істотну роль при подібній ситуації. Інакше держава і ЗМІ діють не в рамках правового поля, а за принципом релігійної ксенофобії. Але ж таке не повинне мати місце в демократичній правовій державі». У Відкритому листі наголошено, що ось такі «Антисектантські матеріали» поділяють Україну за конфесійною ознакою – православні і неправославні, традиційні і нетрадиційні. Але ж це є загроза нашій національній безпеці. В листі звучить: «Переконливо просимо всіх поважати наші права і релігійні переконання, не сіяти ворожнечу і не поглиблювати розкол Українського суспільства».

Українські Свідки Єгови протягом 2009 року організували 33 обласних конгресів, на яких було присутніх 168484 делегати зі всіх регіонів країни. На цих конгресах 2623 особи охрестилися, тобто стали Свідками Єгови (І.Вішко).

Єпископ Церкви Християн віри євангельської - п'ятидесятників Михайло Паночко, визнаючи, що християнство сьогодні в Україні різноманітне, наголошує: «Але різнитися воно в речах другорядних, а не головних, і лише з цієї причини, що на теренах великої території існують різні етнокультури, свої традиції. І це цілком нормально, адже кожен сприймає істину через своє світобачення. Головне те, що християн різних конфесій і деномінацій єднає спільна віра в Єдиного Бога».

Протягом декількох місяців 2009 року українські Свідки Єгови проводили спеціальну проповідницьку кампанію, зорієнтовану на проблеми сім'ї. При цьому пропонувалися шляхи вирішення цих проблем на основі прийняття християнських цінностей. Велику допомогу у проведенні означеної кампанії надавав спеціальний випуск часопису «Пробудись!» під назвою «Як досягти щастя в сім'ї». Акцентація уваги Свідками Єгови на проблемах сімейних відносин актуальна з огляду на те, що, згідно даних Інституту демографії, в Україні кожна четверта сім'я є неповною і в 92,5% з цих сімей діти виховуються матерями-одиначками (І.Вішко).

ХАРИЗМАТИ УКРАЇНИ

Киянка – парафіянка Церкви «Посольство Боже» Алла Фролова розповідає, що роботу їй запропонував пастор Сандей Аделаджа. За проханням Черновецького він підшукував йому домашніх працівниць. За мізерну плату вона працювала у мера Києва з 8-ої ранку до пізньої ночі. За пропозицією дружини пастора Бусі Алла Фролова взяла кредит у 100 тис. доларів під заклад свого будинку і віддала його Жанні Кісель - одній із аферисток із «Посольства Божого», яка нині перебуває під арештом.

Колишні парафіяни «Посольства Божого», які втратили від афер, що здійснювалися під прикриттям цієї Церкви, звернулися до правоохоронців із закликом порушити кримінальну справу проти ще однієї групи махлярів – церковного «Клубу 1000 мільйонерів». При цьому було продемонстровано відеозапис, на якому у залі Президент-отелю на клубних зборах виступає сам Аделаджа і закликає нести гроші у цей Клуб.

МУСУЛЬМАНИ В УКРАЇНІ

В одній із своїх промов керівник Духовного Управління мусульман України шейх Ахмед Тамім українською мовою заявив: «Українські мусульмани – невід'ємна частина українського суспільства. Ми намагаємося робити свій позитивний вклад у його розвиток та розбудову нашої держави. І одна з основ нашої діяльності є відкритість до інших культур, розвиток контактів та об'єднання зусиль для подолання тих проблем, які є спільними для всіх нас».

Прийнявши іслам, українець Артем Міняйло в грудні 2009 року приїхав під ім'ям Ахмада Абдулласва до Чечні, щоб тут допомагати чеченському народу в його боротьбі із проросійською владою. До цього він займався перепровадженням ранених бійців опору із Чечні та Інгушетії. В січні ц.р. він був арештований у Грозному кадірвіцями. В Духовному Управлінні мусульман України віднесли А. Міняйло до бойовиків. А відтак його представник Рустем Гафур заявив: «Не слід ототожнювати іслам і різні секти. Сектанти підмінюють поняття, використовуючи іслам для виправдання своєї діяльності. Потрібно знати, що іслам засуджує самовбивство. Тому шахіди, бойовики є порушниками заповідей ісламу». Відтак маємо опосередковану підтримку поневолювачів чеченського народу, бо ж

засудження його окупації і слова на підтримку його боротьби не прозвучало (Газета по-киевски. – 25 січня).

Окружний адміністративний суд Києва розглядає заяву Сусанни Ісмаїлової із Бахчисарая. Вона захищає своє право сфотографуватися для паспорта в хіджабі – традиційному платку мусульманок. В такому праві їй відмовили за місцем проживання – у паспортному столі Бахчисарая. «Я вже десять років ношу хіджаб як нам визначено «Кораном», - заявляє Сусанна. – Ми можемо вибирати будь-який колір платка, окрім червоного. Без хіджаба я б на вулиці себе відчувала некомфортно. Мене, певно, і не пізнали б. Це подібно тому, як людина постійно ходить в окулярах, а потім раптом знімає їх. Але ж чомусь не вимагають знімати окуляри при фотографуванні на паспорт. У мусульманки все має бути закрито одягом. Відкритими можуть бути лише руки і обличчя. Це – наш спосіб життя. В демократичній країні ми повинні мати на це право». В даному випадку вимога Ісмаїлової розходиться з інструкцією (наказ МВС України №600), де сказано, що людина на фото паспорта має бути без головного убору. Адвокат із Криму одержав уже біля тисячі листів-підтримок із Криму, Донецька, Харкова, інших міст. Мусульманка із Харкова Наргіз Хусейнова зауважила, що «якщо на фото жінка без платка, то його морально тяжко показувати чоловікам». А ось мусульманка з Макіївки Аділія Мадюкова каже, що в її паспорті фотографія, де вона без платка. «І ніякого дискомфорту я від цього не відчуваю. Ми уже обрусівши мусульмани. Головні убори у нас, в Донбасі, де багато татар, одягають, як я зауважила, лише у дні релігійних свят і підчас виконання обрядів. Тому якщо ця дівчина й виграє суд, то для мене це нічого не змінить» (Сьогодні. - 25 січня).

У видрукуванні видавництвом «Аль-Иршад» Духовного Управління мусульман України маленькій брошурі **«Ісус, мир Ему, в Ісламе» наголошується на тому, що серед всіх Пророків, посланих Всевишнім** (а їх було, сказано, приблизно 124 тисячі), був і Пророк Іса (Ісус). Мусульманам, сказано у виданні, необхідно вірити у Пророка Ісуса сина Марії (арабською мовою його ім'я звучить «Іса ібн Марьям»). Пророк Ісус прийшов, щоб вказати людям Істинний шлях яким до нього йшов Пророк Мойсей. Ісус був одним із найвеличніших Пророків. Він приніс своєму народу Новий Закон Всевишнього. В брошурі переповідається коротко весь життєвий шлях Ісуса, але при цьому його тут не називають Спасителем. Найвірнішим Пророком у мусульман, за брошурою, постає Мухаммед.

Газета харизматів «Камень Краеугольный» (№12) видрукувала велику статтю **Анатолія Шарія «Нетолерантная статья о мусульманах».** Автор наголошує, що «ця стаття не могла бути опублікованою в будь-якому із демократичних ЗМІ Європи. Цю статтю не пропустили б у пресу вже на підступах до «вільної» редакції якоїсь Німеччини чи Франції. Автор цієї статті міг би просто бути ув'язненим, заплатити величезний штраф і бути приречений на смерть імамом із Саудівської Аравії. Коли я озвучив тему цієї статті своєму другу, християнському видавцю, той був лаконічним: «Купляй бронешилет». Завершує свою статтю А.Шарій ремаркою, що він відмовляється бути толерантним щодо мусульман і заклик до його читачів не ставати «послушними баранами. Потому что толерантность к навязыванию чего-либо неминуемо ведёт к добровольному рабству. А баранам в итоге перерезают горло». Автор висловлює невдоволення тим, що в деяких країнах уникають від видруку статей, які б зневажливо

описували мусульман. Проте А.Шарій, пишучи свою статтю, знехтував тим, що такий же перелік фактів негативу християн щодо мусульман, який він дає у зворотньому підбиранні, можна знайти ще в більшому обсязі. Живі приклади – нинішні Ірак та Іран, підтримка християнськими країнами Ізраїлю в його нехтуванні правами палестинського народу, виселення кримських татар-мусульман з їх рідної землі і всілякі обмеження їх нині при поверненні на рідну землю. Автор не врахував те, що є іслам і є ті, хто прикривається ісламом. І головне – іслам на українських теренах не є таким, який його хоче подати А.Шарій. Своєю статтею він підпадає під дію положень Закону, які забороняють розпалювати міжконфесійну ворожнечу. В.Шарій ледь не відкритим текстом закликає до ненависті щодо мусульман. Дивує ще й те, як дозволила газета такого акторитетного Об'єднання незалежних християнських харизматичних церков України, газета, редагована Президентом цієї спільноти Анатолієм Гаврилюком до такого зійти. Може це зсвіс відвернути увагу від харизматів, один із лідерів яких –Сандей Аделаджа - за фінансові махінації і здринцтво щодо своїх парафіян перебуває під слідством. Дивує ще й те, що це Об'єднання не проводить, подібно до п'ятидесятників, масових заходів за Україну (та й своєю російськомовністю нехтує основну ознаку української нації, а відтак прислуговує в такий спосіб українофобським силам), а збирається десь в травні провести в Києві та інших містах вуличні маніфестації-молитви за Ізраїль. Незрозуміло, про який такий дух антисемітизму в Україні щодо євреїв може йти мова, що треба навіть масово каятися? (Див.: Камень Краеугольный. -№12 мр.).Окрім окремої інституції – МАУП (і то ще нез'ясованої кому і з якою метою вона цим так прислуговує), розмова про якесь спричинене горе євреям в Україні, про якийсь масовий антисемітизм в нашій країні є самообпльовуванням. Я про це говорив у сенатській комісії із прав людини у Вашингтоні. Поназбирають окремих фактиків, а шум роблять на рівні їх системи і ледь не загальнодержавної політики. Згадаймо історію. Саме Україна приютила у себе вигнаних з Європи євреїв. Чогось про це ніхто не пише і не говорить. І якщо й мали місце в минулому якісь факти недружелюбства, то вони були зумовлені тим, що євреї подеколи служили її поневоловачам. Та й нині ми чогось не чуємо з їх боку закликів до відродження української мови, українськості, а маємо підслуговування росієфільській концепції «двомовності». Цьому слугують всі неукраїноредаговані газети-масовки. Принагідно зауважу, що в мусульманських спільнотах (хоч це їм і не легко) користуються українською мовою. Нею виступають муфтії спільнот, видруковують пресу, книги та інше. В Криму мусульманська умма постає єдиною проукраїнською спільнотою. Може це не подобається декому і вони шляхом приписування чужих гріхів мусульманам взагалі прагнуть в такий спосіб викликати в українців зневагу до них? То ж постає питання: кому і яким намірам такими публікаціями газета і конфесія, яка її видруковує, служить? Замість формування міжконфесійного миру, пропонують по суті ворожнечу християн до мусульман. І це в Україні, де практично відсутні якісь екстемістські вияви мусульманської умми. Якщо і є в Криму деякі факти агресивності з боку кримських татар, то вони спонукані не релігійними чинниками, а політичними, нехтуванням кримською владою законними інтересами корінного народу півострова, фаворизуванням нею явно з політичних інтересів Церкви Московського Патріархату (А.Колодний).

Найбагатша людина України - Ринат Ахметов. За національністю він татарин.

Відомо, що на Донбасі татари з'явилися понад сто років тому. Спочатку вони працювали в шахтах. Згодом чимало їх зайнялися торгівлею. Як мусульманин, Ринат Ахметов не п'є спиртного і критично ставиться до підлеглих, хто вживає алкоголь. Своїх синів назвав татарськими іменами – Дамир і Алмир (у перекладі «розум» і «керівник народу»). Ім'я самого Ахметова означає «оновлений» чи «заново народжений».

Невдоволення тим, якими підчас в пресі показують мусульман висловила Антоніна Михайлівна, яка проживає в Києві на бульварі Лесі Українки. «Моя дочка, наприклад, вивчає арабську мову, у нас багато книг по ісламській культурі. Біда українців (та й не тільки) в тому, - пише вона, - що вони вірять пропаганді, яка поливає мусульман брудом. Скажіть, будь ласка, де в Києві можна поближче познайомитися з ісламом і його послідовниками?». Тут можна порадити звернутися до Духовного Управління мусульман України (тел.465.18.77) або ж в Ісламський культурний центр, що по вулиці Дегтярівській, 25-а (тел.490-99-00)

НАЦІОНАЛЬНІ РЕЛІГІЇ

Вірослав Мацібура, який Священним Собором РУНВіри призначений бути рунтатом-опікуном при Святині Різдва Лева Силенка в його рідному селі Богоявленському, готується розпочати будівництво власного будинку в селі. Щотижня в Релігійному і Духовному Центрі Рунвістів він проводить Священні Години. Частіше на них приходять переважно сусідські діти. Завітає також рідний брат Лева Силенка з дружиною. Але, як свідчить рунтато, далеко не всі жителі Богоявленського усвідомлюють, яка велика честь випала на їхню долю – жити в селі, де народився Вчитель і Пророк Лев Силенко, який дав українцям найдосконаліше і найсвятіше розуміння Бога (Рідна Віра. – №17).

Бандитські навали московських «археологів» на караїмське кладовище Балта Тіймез влітку минулого року приходилося відбивати, звернувшись навіть до силових структур. В пошуках прибутків, віднайденних в розкопаних могилах, москвичі нехтують всім святим, що ще збереглося в душах цього невеличкого народу. Так було й позаторік. Прийшлося і нам з Відділення релігієзнавства ІФ НАНУ підключатися до відбиття атак московських (плюс ще й ізраїльських) гробокопателів. Останні ніяк не можуть збагнути те, що караїми не є євреями, не є послідовниками іудаїзму, хоч за Святу книгу своєї релігії і мають Старий Завіт Біблії. Християни також приймають цей Завіт, але ж від того вони іудеями не стають. Сподіваємося, що в охороні кладовища Балта Тіймез від рейдерських набігів якоюсь мірою убезпечать наслідки науково-польового семінару «Проблеми вивчення і збереження кладовища Балта Тіймез» який відбувся у Бахчисараї в грудні м-ці. Вирішувалося питання музеєфікації некрополя, інвентаризації його поховань, охорони караїмської святині. (А.Колодний).

Рунвір Святослав Вівчарик із Сміли, що на Черкащині, одержав восени 2007 року особисте благословення Вчителя Лева Силенка, коли він знаходився на лікуванні в Києві. «Тепер я знаю, що Бог – Дажбог – це Святий Дух Народу мого», - каже він. Рунтата Святослава запрошували в Черкасах у Холодний Яр, щоб провести там, як йому сказали, вшанування «наших русских богів». Але «коли

спільні боги, то й спільна духовність, а відтак і спільна країна. РУНВіру ж ніяк не припасуєш до росіян, нею не освятиш єдину з чужинцями державу, - зауважує Святослав Вівчарик. – У всякому разі все зроблю, щоб всі це зрозуміли, бо ж тільки духовно вільні люди можуть творити вільне державно-національне життя»(Рідна віра. – №7).

Як вже ми писали раніше в РП, батьки Катерини Ющенко були серед перших послідовників засновника РУНВіри Лева Силенка. В дитячі роки й Катя Чумаченко належала до цієї конфесії. Ось що можна прочитати в газеті «Юний рунвіст» від 4 квітня 1970 року: «Катя Чумаченко знає, що в жидів і в християн є «Заповіді Мойсея», а в українців – «Заповіді РУНВІЗМУ». Вона знайомить із «Заповідями РУНВІЗМУ» тих чужинців, які цікавляться її вірою». Коли хворого Лева Силенка привезли до Києва, то його особистий секретар Тетяна Лисенко звернулася за допомогою до сім'ї Президента, в якій на той час жила нібито й мама Катерини. «Завдяки цьому, - говорить Т.Лисенко, - два місяці безкоштовно лікували Лева Силенка у Феофанії. Туди ж приїздила й Софія Чумаченко. Але потім про нас забули. Я не один раз дзвонила у Міжнародний благодійницький фонд «Україна-3000», який очолює Катерина Ющенко. Просила співробітників цієї організації організувати нашу зустріч. Але так і не дочекалася відповіді».

НОВІ РЕЛІГІЙНІ ТЕЧІЇ

«Церква Ісуса Христа Святих останніх днів є християнською Церквою». Такими словами починається буклет цієї релігійної спільноти, видрукований українською мовою. «Твердження, що Ісус Христос є Син Божий – це основа вчення Церкви. Ісус із Назарету, про народження якого проголошували ангели Господні та багато пророків давнини, є Спаситель світу, Месія та Викупитель усього людства. Він єдиний посередник між Богом і Його дітьми». Осінню цього року Церква Ісуса Христа Святих останніх днів відкриває в Києві на об'їзній дорозі свій величний храм. Це - перший храм мормонів на всьому пострадянському просторі.

Перебуваючи в Україні, один із відомих діячів світового крішнаїзму Шріла Нірадждана Свами взяв участь в ретриті наставників, присвяченому питанню турботи про відданих. Він є ініціатором і натхненником системи духовного наставництва в Україні. Шріла Нірадждана Свами наголосив, що він хотів би бачити систему наставництва стабільною у всіх храмах. «Кожний відданий не лише несе відповідальність за своє служіння в громаді, а й ділитися зі старшими відданими станом свого особистого життя». Гостя турбувало те, що багато старших відданих нині не беруть участі у духовному наставництві (Дом Прабхупады. - №140).

Під патронатом ІСККОН створюється товариство вегетаріанців. Воно не є повністю релігійною структурою, хоч вайшнави у його створенні відіграють основну роль. Завдання товариства – довести з максимально відмінних сторін думку про необхідність вегетаріанства. Передбачено показати, окрім вегетаріанства, ще високі етичні стандарти, формувати високу культуру відносин. Творенням «Вегетаріанського екологічного руху України» зайнятий Костя Соляник – прабуху. Президентом його буде Тетяна Ткачук. Члени руху беруть участь в його діяльності на основі волонтерства. Якогось управлінського апарату

із окремим офісом і машинами спільнота не матиме. В русі беруть участь люди, яких не цікавить особиста нажива. Організація складатиметься із 20 департаментів. Серед них будуть відділи реклами, зв'язків із ЗМІ, організації громадських заходів та ін. Буде департамент партнерства, міжнародних відносин, департамент медиків й дієтологів та ін.. (Дом Прабхупады. - №140).

МІСТИКА

Природа сама часто виступає як художник. Вона на стовбурах або корі дерев, на їх коріннях чи деревині подеколи витворює лики тієї чи іншої відомої людини. В Києві такі нерукотворні лики збирає Микола Сиротенко. Їх у нього вже більше двох тисяч. Тут і Леонардо да Вінчі, і Анатолій Солов'яненко, і багато письменників, історичних діячів, різних святих. Містично мислячі натури часто за природними витворами останніх прагнуть віднайти зображення якогось відомого їм святого, а потім витлумачити це як Божественне знамення і наживатися при цьому на наївності й мінімальній освіченості вірян. Микола Сиротенко з цього приводу говорить: «Ніякої містики я в цьому не бачу. Просто ставлюся як до почерку, натяку природи, з розумом і тверезо. Інакше можна потонути в релігії. В дитинстві образи бачуть всі – на хмарках, на тріщинах, на камінцях. Просто побут засосує. До речі, найбільш красномовні дерева на кладовищах Проте ці зображення – прекрасний тест: дивлячись на них, люди бачуть різні образи» (Сьогодні. -23 січня).

В Запрудному, що біля Алушти в Криму, сім'я Никонорових спеціалізується на виготовленні із різних порід дерева домовиків. За ними до майстрів приїздять люди з різних куточків країни, навіть із зарубіжжя – росіяни, поляки, італійці. За допомогою домовиків прагнуть сімейне життя змінити на краще, інші прагнуть вже наявне в них збільшити, зберегти від завидників. В пристосованій під виробничий цех лазні можна бачити біля сотні неповторних за образом домовиків висотою від 20 до 50 сантиметрів.

Українські урологи вирішили систематизувати інформації про візит НЛО на українські терени. Наявний сайт у вигляді інтерактивної карти України, де відзначені «тарілочками» місця, куди з жовтня м. р. прилітало НЛО. Разом інопланетних прибульців на карті України 814. Лише в 2009 році вони побували у нас 94 рази. Чомусь найбільше вони полюбляють міста Київ і Донецьк (відповідно 24 і 11 візитів). Останній візит НЛО до Києва зафіксовано 5 грудня м. р. (Сьогодні. - 14 січня).

На відміну від наших предків арсенал гадань у сучасників значно зріс. Раніше були чобіт, півень, свічка, дзеркало, віск, кава. Нині ж гадають на моніторі комп'ютера, його клавіатурі і на мишці, на пульті телевізора і на мобільному телефоні. Навіть шоколадні цукерки придатні для гадання. Придатні і цифри із штрих-коду в супермаркеті. Поширюють всю цю містику ЗМІ. Так, в газеті «Сьогодні» від 13 січня описано гадання на шампанському, на сусідах, на цифровій камері, на телевізорі, на ліфті, на радіо, на маршрутці, коробці цукерок й іншому. Тут же знайдете спосіб гадання, запропонований якоюсь Наталкою Валяєвою.

РЕЛІГІЯ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

РЕЛІГІЯ І СВІТ

Молоді соціалісти Польщі вимагають від міністра освіти Катерини Хол прибрати всі релігійні символи, насамперед хрести, з шкіл. При цьому вони посилаються на рішення Європейського суду із прав людини стосовно христів в італійських школах. Ніякі поступки у своїх вимогах молоді соціалісти не йдуть.

Кожна країна світу має свої новорічні традиції. Так, кубинці, коли сідають у новорічну ніч до столу, то насамперед наливають у келихи замість міцного напою звичайну воду. Після одинадцятого удару годинника вони всі дружно виливають воду за вікно. Це означає, що старий рік щасливо закінчився, а новий, який тільки вступає у свої права, має бути таким же чистим і світлим, як вода. В Японії у контекст відзначення включені дзвони. Кожен дзвонар має виголосити 108 гучних ударів. Чому не 12? У японців своя філософія. Вони вважають, що людина може мати шість вад (тобто бути скупю, пришепелкуватою, легковажною, нерішучою, ненажерливою), а кожен із цих «гріхів» має 18 відтінків. Удари ж дзвонів сповіщають про очищення душі і тіла, про зникнення всього поганого, яке, як вірять японці, уже не повториться в наступному році. В Чилі для успішності наступного року одягають одяг жовтого кольору і мають встигнути з'їсти, поки годинник б'є дванадцять, 12 виноградин.

Президент США Барак Обама одержав Нобелівську премію миру і за новий підхід Америки до відносин із мусульманськими країнами. В геополітичних питаннях Обама зокрема вважає: іслам не є ворогом і «глобальна війна з тероризмом» не визначає роль США у світі; США будуть справедливим і твердим посередником, коли йтиме мова про мир між Ізраїлем і

Палестиною; США повинні проводити серйозні переговори з Іраном щодо його ядерної програми; боротьба з повстанцями у контрольованій Талібаном частині Афганістану повинна стати частиною широкого політичного рішення, а не переважно військового. Пропонується вирішити питання Єрусалиму шляхом залишення його Східної частини як столиці Ізраїлю, а Західної – Палестинської держави. При цьому Старе місто має стати спільним і перебувати під міжнародним управлінням.

Традиції оголошення різдв'яного миру має корені ще в Середньовіччі. Тоді Церква прагнула примирити всі феодалні суперечки на період одного із головних свят. Цієї традиції дотримуються й донині в багатьох країнах Європи. Так, у Фінляндії до 5 січня – завершення різдв'яних свят за католицьким календарем

заборонені будь-які сварки і конфлікти. При цьому ображати не дозволяється не тільки інших людей, а й тварин. Ніщо не повинне засмучувати.

КАТОЛИЦИЗМ

37 католицьких місіонерів різних національностей, задіяних у душпастирстві, протягом 2009 року загинули насильницькою смертю. Серед них: 30 священників, 2 черниці, 2 семінаристи, 3 мирянина. Проте перелік цей не є повним. Йде мова лише про духовних осіб, а не про місіонерів взагалі. Фактом є те, що у 2008 році загинуло вдвічі більше християн-місіонерів, ніж в 2008-му. Найбільше гинули місіонери (23) на Американському континенті – Бразилія, Колумбія, Мексика, США, Гватемала, Гондурас, Куба. Скоріше місіонери стають жертвами пограбувань. В Африці з цих же мотивів загинуло 9. Із-за релігійних мотивів загинуло два християнські священники в Індії від індустських фанатиків і один у Філіпінах – від мусульман. В Європі маємо вбивство лише одного священника від рук опікуваного ним же неповносправного.

Папа Римський мав зустріч віч-на-віч із паломницею Сюзанною Майоло, яка під час різдв'яної меси у соборі св.Петра 24 грудня перескочила через відгороджувальний бар'єр і хотіла обійняти Папу. Папу і паломницю охоронці тут же повалили на підлогу. Майоло звинуватили у замаху на життя Понтифіка і тут же арештували. З'ясувалося, що вона психічно хвора. Майоло говорить, що вона не хотіла скривдити Папу. Суд призначив їй лікування в психіатричній лікарні. 13 січня Папа запросив її до своєї резиденції, вибачив і побажав доброго здоров'я.

В Іспанії вважають, що повезло тим звірюшкам, у яких господарі є католиками. Католицька Церква визначила у їх покровителів святого Антонія і встановила 17 січня як свято на його честь. Тому в цей день набожні іспанці несли до храмів своїх звіряток, щоб священники благословили їх і окропили святою водою. Окрім собачок і кішечок, тут були хом'яки, ласки і різні криси. А в селах приводили ще й корів, віслюків та коней. При цьому, заради свята, їх оздоблювали різними бантиками, рюшками, дзвіночками та ін. Незрозуміло лише, з якою метою все це коїться. Хіба й у звірюшок є душа?

Посилаючись на те, що всі люди однаковою мірою заслуговують на повагу як діти Божі, **Папа Бенедикт XVI у відповідь на зіткнення італійців із африканськими мігрантами наголосив,** що Бог любить нелегалів не менше, ніж усіх інших. «Нелегали приїждять до країни, яка потребує їхніх послуг, у пошуках кращого життя, - зауважив Понтифік. – До того ж, з огляду на свій статус, вони постійно наражаються на ризик експлуатації».

Покійний Папа Іван Павло II пропонував з 2001 року відзначати всім християнам свято Пасха в один і той же день. Проте цю пропозицію православні зігнорували. Відтак не часто співпадає відзначення Пасхи католиків і православних. Проте у цьому році таке співпадіння буде – 4 квітня. Неспівпадіння в системі розрахунку двох християнських конфесій ґрунтується на відмінності у вирахунку дня весняного рівноденства в юліанському і григоріанському календарях, за якими живуть відповідно більшість східних і західних християн, а також відмова католиків від правила неспівпадіння християнської Пасхи із іудейською.

Рада соціальних зв'язків Ватикану оприлюднила заяву, де, зокрема, сказано: «Світ Інтернету – це окрема паралельна культура, яку Церква здебільшого ігнорує. Поза тим, нею та в ній живе чимало наших вірян. Ми прагнемо бути ближчими до них». Представники найбільших світових інтернет-компаній провели в Римі конференцію, метою якої було розповісти священнослужителям про те, як правильно «просувати» Католицьку Церкву у всесвітній мережі. На конференцію було зібрано єпископів зі всієї Європи. Результатом цього заходу має стати нова концепція представлення Ватикану та Церкви загалом у «світовому павутинні». Бенедикт XVI запустив уже свій канал на «You-Tube».

Більше двох мільйонів вірян зі всього світу взяло участь к папських аудієнціях і урочистостях 2009-го року у Ватикані і Кастель Гандольфо. Префектура папського Дому постійно оприлюднює статистику зустрічей Понтифіка. У загальних аудієнціях у Папи брало участь 537500 осіб. У спеціальних аудієнціях 115600 осіб, у Літургійних урочистостях 470800. Ще 1120000 осіб молилися разом з Папою молитвою «Ангел Господній». В цілому в 2009 році з Бенедиктом XVI у Ватикані зустрілося 2243900 прочан ([http:// www. credo-ua. Org/](http://www.credo-ua.org/)). Серед тих, хто мав зустрічі з Папою в 2009 році, й 15 співробітників Відділення релігійства Інституту філософії НАНУ, які в жовтні минулого року здійснили автобусну поїздку за маршрутом Львів-Краков-Прага-Мюнхен-Рим-Відень-Будапешт-Ужгород. Під час зустрічі з Понтифіком він вітав їх окремим словом. До проведення в мерії Риму першого етапу конференції «Україна-Ватикан» прилучилася й ватиканська курія. Конференцію відкривав Генеральний секретар Синоду єпископів РКЦ архієпископ Микола Етерович.

Візит Президента Росії Дм. Медведева до Ватикану сприяв встановленню повних дипломатичних відносин між двома країнами. До цього ці відносини були обмеженими: діяло лише дипломатичне представництво РФ у Ватикані. Стосунки з Ватиканом встановлюються у тому разі, коли відповідна держава або не визнає правосуб'єктність Святого Престолу, або має певні застереження щодо цього. Іншими словами, Указ Медведева про встановлення дипломатичних відносин означає, що йдеться саме про розвиток міждержавних відносин, а не про міжцерковний аспект справи. Стосунки між Церквами вирішуватимуться своїм порядком. Завершується термін перебування в Україні нунцієм архієпископа Івана Юрковича. То чи не поїде він, знаючи російську мову, до Москви в нововідкриту нунціатуру. Працюючи в Україні вже 5 років, владика діяв постійно з оглядкою на Церву Московського Патріархату.

Під час зустрічі з митцями – художниками, скульпторами, архітекторами, музикантами, письменниками, поетами, музикантами, людьми театру і кіно, майстрами танцю, співаками - в Сікстинській капелі Папа Бенедикт XVI наголосив: «Християнство від самого початку зрозуміло цінність мистецтва й використовувало мудрість і різноманіття його образних форм, щоб завіщати спасіння». Далі він зачитав слова із Листа до митців Папи Івана Павла II: «Церква потребує співпраці з вами. Навчання Церкви – це проповідання, щоб зробити доступним і зрозумілим світ недоступний, світ духа, невидимого і незбагненого Бога. І в цьому ви також майстри. Ваше покликання – «взяти» у неба скарби духа і зодягти їх в слово, колір, форму та зробити доступними».

У своєму Різдв'яному привітанні Папа Бенедикт XVI назвав ті світові події, які найбільше турбують Католицьку Церкву. «Нехай багато людей, які

продовжують жити в темряві й тіні смерті, спізнають силу Господньої спасенної благодаті, - наголосив Понтифік.- Всюди там, де людські гідності і права зневажені, де егоїзм окремих осіб та соціальних груп переважають над загальним благом, де є ризик сприймати братовбивчу ненависть та експлуатацію людини людиною як щось звичайне, де міжособні конфлікти розділяють етнічні й соціальні групи і підривають мирне співіснування, де не припиняє існувати тероризм, де бракує головних засобів до виживання, де люди зі страхом дивляться в майбутнє – у кожному із цих місць нехай сяє світло Різдва і надихає людей працювати в душі справжньої солідарності. Якщо ж люди перейматимуться тільки власними інтересами, то наш світ звичайно розсиплеться».

ПРОТЕСТАНТИЗМ

Незвичні служби проводить в одному із центральних храмів Лондона пастир Девід Перрот. Демонструючи увагу церкви до високих технологій, він проголошує у вітварі англійського храму благословенну молитву над ноутбуками і побілками парафіян. Буває і так, що служитель культу просить присутніх просто тримати свої мобілки прямо над головою. При цьому він наголошує на необхідності пам'ятати Бога навіть підчас свого суєтного життя. Пастир Девід наголошує, що якщо в минулому селяни приносили для благословення різний сільськогосподарський інвентар, тобто знаряддя своєї виробничої діяльності, то нині таким знаряддям став комп'ютер.

Англійська спільнота все більше думає про поєднання з католиками. Один із лідерів руху англо-католиків Джон Бродхарст заявив: «Сорок років тому я був ортодоксальним англійцем, анти-папістом. Але досвід цих років переконав мене, що неможливо мати Вселенську Церкву без першості Петра... Рим зробив точніше – запропонував нам саме те, у чому Церква Англії нам відмовила... Досить гратися, бо протистояння з лібералізмом – це не лише питання внутрішньо церковного устрою, а й боротьба за євангельську істину».

ПРАВОСЛАВ'Я

Монархія в Росії може відродитися при прямій участі в цьому Православної Церкви. Так вважає священник РПЦ Іван Охлобистин. «Має виникнути принципово новий метод обрання помазника Божого при безпосередній участі РПЦ, - наголошує отець. – Державі слід запропонувати допомогу Церкви у сфері релігійної освіти, щоб одного разу сама думка про можливість обрання Помазника Божого знову поставала для російській людині природною» (Мир. - №2).

Патріарх Кіріл виступив з пропозицією розвивати систему православного фізичного виховання. Він також висловив своє переконання в тому, що «фізкультура і спорт сприяють гармонійному розвитку

особистості», нагадав, що «в давні часи християн, які не тільки ігнорували фізичне буття, а й заперечували його, Церква називала еретиками». На думку Предстоятеля РПЦ, сучасна людина, яка живе за умов стресів, «зобов'язана бути духовно сильною, здатною жити за переконаннями, за голосом совісті, а не за голосом інстинкту, а також фізично сильною, здатною справлятися зі стрессами, зберігати працездатність» (Мир. - №1).

В Росії і Білорусії серед православних шириться рух опору можливому зближенню між Апостольською столицею і Московським патріархатом. Протоієрей Микола Головкін з Росії зокрема щодо цього висловився так: «То, що президенти Медведев і Лукашенко втручаються в церковні відносини (мається на увазі візити обох до Ватикану –РП), мне кажется неправильным. Это должна быть внутренняя проблема Церкви, а не чистая светская проблема... Мне кажется, что Президент, устанавливая связи с папой римским, все таки нарушает права канонической территории Православной Церкви, он вмешивается в внутри-церковные отношения. Медведев пытается вместо патриарха решать вопросы взаимоотношения Церкви с католиками... В Белоруссии исторически были католики. Но это не даёт права Лукашенко вмешиваться в дела Церкви, зная, что Белоруссия – это каноническая территория Русской Православной Церкви. Лукашенко не правомочен вмешиваться в церковные дела... Лукашенко и Медведев должны понимать, что Католическая Церковь – этот давно еретическая Церковь которая имеет много отступлений от канонов и нарушений постановлений Вселенских Соборов. Святые отцы постановили, что тому, кто что-то добавит к Символу веры, да будет анафема. Под анафему святых отцов попал и католицизм. Католики преданы анафеме, то есть они еретики. Чистоту веры сохранила только Вселенская Православная Церковь» (Мир. - №1).

Новий глава Відділу церковних зв'язків РПЦ архієпископ Іларіон (Алфеев) заявив, що **«сьогодні можна говорити, що ми рухасмося до моменту, коли стане можливою підготовка зустрічі Папи Римського і Патріарха Московського».** Католицький митрополит Мінсько-Могилівський Тадеуш Кондрусевич навіть дещо уточнив, заявивши, що така зустріч можлива вже в цьому, 2010 році під час візиту Понтифіка до Білорусії.

Православна Церква Америки нещодавно прийняла до себе, охрестивши, 5 тисяч індіанців. Скоро до Церкви приєднається ще декілька тисяч гватимальців, а також представників корінних народів з інших країн Латинської Америки. Відтак індіанці скоро стануть головним етносам Американської Православної Церкви. Це визнав митрополит всієї Америки і Канади Іона.

Патріарх Кіріл на єпархіальних зборах духовенства Москви піддав критиці священників, які заради матеріальної вигоди погоджуються освячувати світські об'єкти «сумнівного призначення», які «здатні прямо чи опосередковано сприяти поширенню гріха: нічні клуби, дискотеки, ресторани, магазини, в яких продається сумнівна продукція». Патріарх повідомив, що за «подібні діяння» в 2009 році він заборонив у служіння одного із столичних кліриків

Церковний православний календар стає все більше популярним серед мешканців столиці Білорусії при обранні імені дитині. Мінчан у ньому приваблює те, що в цьому календарі кожному дню відповідає якесь ім'я святого. Найбільш популярними іменами в минулому році у Білорусі були Марія та Іван.

В Саудівській Аравії реалізується програма із боротьби з магією і чаклунством.

В країні створені спеціальні команди людей, які борються із ворожбитами і чаклунами. І це тому, що останнім часом в країні зріс попит на чародіїв, які нібито виліковують від різних хвороб, допомагають змінити долю та ін. Минулого року під час паломництва в Мекку було арештовано громадянина Ливану Алі Шабату. Суд «довів», що він є чорний маг, а відтак має бути страченим.

Лише протягом 2008 року більше 4,5 тисяч мусульман були позбавлені Ізраїлем права на проживання в Єрусалимі. Протягом 42 років, з часу окупації Ізраїлем Палестини, права на проживання в Єрусалимі позбавляли по 200 палестинців щорічно. А ось в 2006 році мали рекорд – 1363 особи. У відсотковому відношенні палестинці становлять 35% населення Єрусалиму. Політика Ізраїлю зорієнтована на скорочення мусульманської присутності в місті (Возродження. - №20).

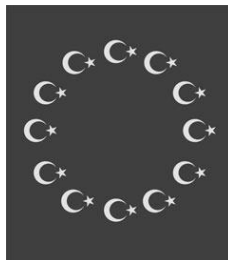
Згідно доповіді, видрукованої Радою американо-мусульманських відносин, протягом останніх 15 років спостерігається зростання антиісламських настроїв у США. Так, лише в 2008 році зареєстровано 2728 випадків образи релігійних почуттів мусульман. При цьому у 80% випадків ці образи припадали на столицю країни. Зростанню антимусульманських настроїв сприяла демонстрація кінофільму «Страх: ісламські екстремісти проти Заходу». У фільмі іслам навіть порівнюється із фашизмом.

Прийняття ісламу тими, хто не відноситься до «етнічних мусульман», нині є масовим явищем. Правда, переважна більшість і в Європі, і в Росії новонавернених в іслам є жінки мусульман, яким, згідно ханафітському мазахбу, дозволено брати в дружини християнок. Відомі випадки прийняття ісламу полоненими в Афганістані. Подеколи іслам приймають своєрідні богошукачі. Але є ще груповий перехід в іслам із збереженням своєї національної ідентичності і навіть войовничого націоналізму. Це є характерним для «російських мусульман». Утворена ними у 2004 році Національна організація російських мусульман поставила перед собою завдання повернути всіх росіян в іслам. За останні 15 років біля трьох тисяч росіян прийняли іслам (НГбрелігії. – 16 вересня)

Кількість мусульман в країнах християнської традиції

невпинно зростає. Мусульманські громади в країнах Заходу стають все більше впливовими. Дійшло до того, що вищий глава Англійської Церкви архієпископ Кентеберійський Роуен Уільямс навіть запропонував включити до британського законодавства деякі елементи шариату. Виступ Уільямса викликав бурхливу реакцію в його країні. Лідери мусульманських спільнот, зрозуміло, вітали пропозицію, а ось лідери політичних партій і урядовці висловилися негативно. А між тим мусульманський чинник в Європі вже такий, що з ним треба рахуватися. У Франції мусульмани становлять десяту частину населення, в Німеччині і Австрії їх 5%, у Швеції і Швейцарії – по 4,5%, в Данії – 3%, в Британії – 2,5%. Навіть в Америці їх вже біля 2%.

Лондонський Інститут відкритого суспільства вивчив «гостинність» щодо мусульман в різних європейських країнах. Називався проект «В Європі як дома

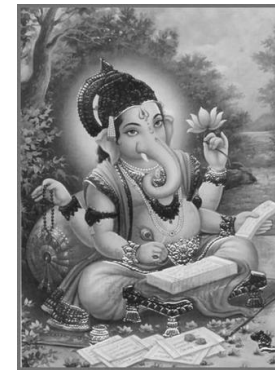
– мусульмани в Європі». Опитано переважно у великих європейських містах 2200 мусульман. Найгірше їм живеться в Німеччині. Три чверті німецьких мусульман (а їх тут 3,5 млн) не відчують, що вони є громадянами цієї країни. Кожний другий опитаний в Німеччині вважає себе жертвою дискримінації із-за своєї релігійної належності або походження. Це при тому, що 70% опитаних в Лондоні сприймають себе британцями. В англійському місті Лесте таких навіть аж 82%.

ІНДУЇЗМ

Столиця Непалу Катманду певно є найбільш релігійним містом у світі. Як розповідає Сергій Бовкун, який нещодавно там побував, тут на вулицях міста всі моляться, моляться, моляться... Місцеві жителі вірять в те, що у долині Катманду знаходиться тридцять три мільйони богів. Виходить, що їх навіть більше, ніж населення в Непалі – 28 мільйонів. Саме тому непальці так багато моляться (Експрес. -15-17 січня).

14 січня в Індії відбувся фестиваль «Макар Санкренті». Сонце починає рухатися на захід, тому цей день вважають початком нового періоду в житті. Десятки тисяч індусів цього року зібралися на острові Сагар на півдні міста Калькутта. Там Ганг впадає у Бенгальську затоку. Індуси купалися для очищення від гріхів у річці, молилися за померлих родичів, запускали в небо кольорових зміїв на пожертву богам. На «Макар Санкренті» готують солодощі з арахісом, кокосом та кореневим цукром. Перемішане з ним кунжутне насіння дарують родичам та близьким. При цьому кажуть: «З'їж ці солодощі й говори мені солодкі речі». У такий спосіб бажають, аби в новому році не було сварок.

В Індії пройшов фестиваль на честь дня народження бога мудрості і процвітання

Ганеші. Він відзначається біля десяти днів. Дні Ганеші вважаються в Індії днями сприятливими для будь-яких нових починань. А це тому, що для збування будь-якого діяння потрібне благословення бога Ганеші. Саме тому зображення Ганеші з глини чи з металу різних розмірів і форм можна побачити майже в кожному поселенні в Індії, в кожній оселі. Під час фестивалю статуя бога і в домівках і на вулицях оздоблювалася квітами, йому підносилися різні пригощання, окурювали спеціальними пахошами. Бога возили на спеціальних платформах під дзвін дзвонів і барабанні звуки. Завершився фестиваль спусканням Ганеші у воду.

Фестиваль Ганга Сагара традиційно проводиться щовересня у місцині злиття Гангу і Бея в Бенгалії. Тисячі індістів прибувають сюди, щоб зануритися у води Гангу і в такий спосіб очиститися від різних гріхів і болячок. Хоч святкування проводиться 14 січня, але вже заздалегідь паломники приїздять сюди, розбивають намети, готуються до святкування, наносячи на своє тіло священне розфарбування. «Газета по-киевски» (№4) видрукувала статтю з приводу святкування індусами свят у водах священного для них Гангу. В ці дні до місць святкування привозять величезні орави туристів. Мусорять вони, мусорять і

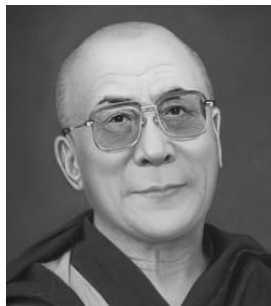
святкуючі. Для деякого наявний бруд став звичним елементом способу життя. «На священну річку Ганг із-за її замусорення іноземцю дивитися просто страшно. А місцевим - нічого, навіть не хворіють, покупавшись в Гангу. Більше того, не вдаються до чогось, щоб змінити ситуацію».

БУДДИЗМ

Фактом є те, що в Японії спостерігається зменшення інтересу до релігії. Із-за незначної кількості прихожан і мінімальних пожертвувань храми закриваються. Щоб підняти інтерес місцевих жителів до релігії буддистські монахи відкривають при храмах «Монаші бари». В них продається спиртне. При цьому монахи заявляють, що алкоголь не суперечить релігійним переконанням, але в означеній ситуації допомагає зробити буддизм ближчим багатьом людям. Парафіяни можуть вживати спиртне при одночасному заучуванні мантр. Монахи вважають, що молодь може легше запам'ятовувати молитви, якщо вони будуть зачитуватися у стилі хіп-хоп, а не як раніше – на розспів. Прихильники традиційного буддизму захід із відкриттям «Монаших барів» назвали профанацією релігії (ВВ. - №11).

Японці-буддисти, які відзначаються своєю високою релігійністю і водночас прихильністю до високих технологій, перш ніж використовувати якийсь технічний пристрій, несуть його у храм. Тут над придбаним монахом здійснює спеціальний ритуал. Більше того, він навіть видає його господарю захисний амулет від нечистих сил. То є своєрідна гарантія тривалого використання придбаного пристрою.

Китайська влада нарешті погодилася з пропозицією Далай-лами розпочати переговори з приводу долі Тибету. Але при цьому була поставлена умова – визнання Тибету невід'ємною складовою Китайської Народної Республіки. Для ведення переговорів до столиці Китаю Пекіну прибуло два посланці Далай-лами. Далай-лама нині постає як керівник Тибету у вигнанні. Резиденція його знаходиться на півночі Індії. Там він перебуває з 1959 року без права в'їзду на свою Батьківщину.

НОВІ РЕЛІГІЙНІ ТЕЧІЇ

У дні відзначення Різдва Христового вірні Церкви Ісуса Христа Святих останніх днів звертаються до Свідчення Апостолів цієї Церкви, яке вони прийняли під заголовком «Живий Христос». В документі зокрема наголошується: «Він був Великим Єговою Старого Завіту і Месією Нового. .. Ми урочисто свідчимо, що Його життя, яке є головною подією людської історії, не почалося у Віфліємі і не закінчилося на Череповищі. Він був Першонародженим від Батька, Єдинонародженим Сином у плоті, Викупителем світу... Ми свідчимо, що одного

дня Він повернеться на Землю... Кожен з нас стане перед Ним, і Він судитиме нас згідно з нашими дінями і прагненнями наших сердець».

Відбулася зустріч президента Церкви Ісуса Христа Святих останніх днів Томаса Монсона із Президентом США Бараком Обамою. При цьому було подаровано останньому п'ять великих переплечених шкірою томів з його сімейною історією, що простягається на багато поколінь в минуле і покриває сотні років. Під час заходу Монсон сказав: «Спадок Президента Обами багатий прикладами провідництва, жертви і служіння. Нам було приємно досліджувати його сімейну історію і для нас честь представляти її йому сьогодні» (Ліягона. – Грудень 2009).

Представник Церкви Ісуса Христа Святих останніх днів – президент Східно-Європейської території старійшина Поп Пайкер взяв участь в роботі третього Конгресу традиційних і світових релігій в Астані (Казахстан). Він запропонував для розширення солідарності з іншими релігіями три керівні принципи: право самостійно вибирати віросповідання, дружбу із всіма конфесіями і, де це можливо, єдиний підхід до світових проблем» (Ліягона. – Грудень 2009).

МІСТИКА

В січні в Альпи із всіх кінців Швейцарії і ще з 9 європейських країн зібралися тисячі відьм і чаклунів, щоб влаштувати там змагання із гірськолижного спорту. Замість лижних палок вони мали мітла. Подібні зимові змагання в Швейцарії проходяться вже 28-й раз. Офіційно вони проводяться нібито на згадку про спалення відьм у період темного Середньовіччя. Про це складено багато різних легенд.

Знаменитий астролог Павло Глоба не сприймає гадання як спосіб пізнання майбутнього. Воно є «не чим іншим, як зв'язками із нечистою силою, грою із самим дияволом». Глоба заявляє, що він сам ніколи не гадав і нікому не радить гадати. «Це – проти церкви. Дивним є те, що люди чомусь забувають про це й починають ворожити у найбільш світлі дні року – від Різдва до Хрещення. Якщо хочете пізнати майбутнє, то звертайтеся до науки».

СВОБОДА СОВІСТІ

Канд. філос. наук М. БАБІЙ

СУВЕРЕНІТЕТ КОНФЕСІЙ В УМОВАХ ПЛЮРАЛЬНОСТІ РЕЛІГІЙНОГО ЖИТТЯ СВІТУ

Конфесійна карта світу була і сьогодні залишається надзвичайно розмаїтою. В історичному аспекті й нині вона постає своєрідним географічно-просторовим континуумом різних релігійних течій, рухів, релігійних напрямів. Сьогодні в світі нараховується більше 3-х тисяч різних конфесійних утворень. Поняття «конфесія», на наш погляд, характеризує сукупність релігійних спільнот (в т.ч. й екстериторіальних), яка вгрунтовується на спільній віросповідній парадигмі, догматиці і храмово-культурній практиці, діє в межах власних приписів, норм, законів держав їх знаходження і може мати чітку організаційно-ієрархічну структуру, певні інституції. Зауважимо, що до конфесій (за визначенням) ми відносимо різні толки православ'я, католицизму, різні напрями протестантизму (баптизм, лютеранство, кальвінізм тощо), ісламу, іудаїзму, індуїзму, буддизму, а також інші релігійні формування, в т.ч. й неорелігійні.

Аналіз, осмислення наявних процесів у царині означеного континууму засвідчує, що останній має чітку тенденцію до динамічних трансформацій, змін як у кількісному, так і в якісному вимірах. Ці зміни в конфесійному просторі світу постають як наслідок соціально-політичних трансформацій, глобалізаційних процесів, що відбулися за останні два-три десятиріччя в духовній, культурній сферах буття народів, значного посилення міграційних процесів, місійної діяльності релігійних організацій.

Однією із таких змін є активізація процесу плюралізації духовного, в т.ч. й релігійного середовища. І хоча цей процес має довгу історію свого буття, сьогодні він набув у теоретичному і практичному вимірах значної актуальності.

Більшість дослідників проблеми плюралізму (в його понятійному виразі) акцентують увагу на факті наявності в суспільстві розмаїття ідей, світоглядів, культур, філософських позицій, концептів, релігійних парадигм, переконань. Однак (і на це варто звернути увагу) поняття «плюралізм» у контексті його змістовного наповнення акцентує свою сутність не лише на множинності, розмаїтті тих чи інших феноменів, явищ, що піддаються теоретичній експлікації. Це – конституююча, однак лише зовнішня характеристика означеного феномену, який в науковому (філософському, релігієзнавчому) дискурсі постає дискусійним і неоднозначним у своєму витлумаченні. Зауважимо, що релігійний плюралізм у площині дослідження конфесійного середовища, у своєму сутнісному вимірі базується на ряді принципових засад:

- *по-перше*, в глобальному, регіональному та місцевому вимірах релігійний плюралізм – це наявність фактора багатоконфесійності (релігійного розмаїття), тобто співіснування в суспільному просторі різних віросповідних парадигм, форм вираження релігійних почуттів; демонстрація різних шляхів «осягнення абсолюту і релігійної правди», враховуючи той факт, що кожна з них їх носіями визнається істинною;

- *по-друге*, релігійний плюралізм (зокрема в конкретній країні) передбачає в царині співіснування множини суб'єктів міжконфесійних відносин, а це означає, що жоден з них не може домінувати над іншими. Вони всі рівні перед законом. Скажімо, в Україні, яка є конфесійно плюралістичною країною, принцип рівності релігійних організацій (релігій) перед законом, рівності у свободі закріплений юридично. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації», положення статті 35 Конституції України, інші законодавчі акти не містять будь-яких обмежень для свободи функціонування певного, окремо взятого віросповідання [Див. про це: Колодний А. Релігійне сьогодення України: роздуми, оцінки і прогнози. – К., 2009. – С. 57-59.]. Свобода буття конфесій в Україні в їх розмаїтті (сьогодні в країні функціонує понад 120 конфесій, релігійних напрямів рухів) є конституційно й законодавчо легітимізованим принципом;

- *по-третьє*, кожна держава має свої правові принципи в царині утвердження і/або повного обмеження процесу плюралізації релігійного середовища, забезпеченні статусу вільної релігійної діяльності конфесійних утворень. Однак (за деякими незначними винятком) у державах, які будують свою політику щодо релігій на принципах демократії, свободи, права, законодавчо не утверджується для громадян та чи інша релігія як обов'язкова, як єдино істинна. Плюралізм в аспекті заперечення будь-якого домінування однієї точки зору, істини над іншими певною мірою утверджує релятивізм. Такий підхід завойовує все більше прихильників у сучасну епоху постмодерну. Постмодерністська парадигма, на думку Г. Кюнга, «створює множинно-ціннісний плюралістично-холістичний принцип» [Цит. за: Колодний А. Релігійне сьогодення України – С. 20.] Зауважимо в цьому зв'язку, що постмодерн у своєму концептуальному модусі постулює принцип визнання і сприйняття як цінності культурної і конфесійної різноманітності, що сприяє процесу «анігіляції» гомогенності релігійного середовища, плюралізації останнього, утвердження поліконфесійності;

- *по-четверте*, релігійний плюралізм не нівелює своєрідність віроповчальних матриць, культурної практики тих чи інших конфесій; вони постають своєрідними маркерами смислового кордону між релігіями. Цей принцип відноситься і до сфери вирішення організаційно-структурних проблем буття конфесій. Саме релігійний плюралізм (у т.ч. й у світоглядному масштабі), вгрунтовуючись на принципі «рівної свободи» і взаємної незалежності сприяє забезпеченню «єдності в розмаїтті» як вияву плюралістичної цілості. До цього додамо, що кожна релігійна традиція (на думку теологів Д.Хіка і Г.Кюнга) постає в умовах конфесійного плюралізму «як локальний рівень глобальної присутності абсолютного у світі».

З іншого боку, конфесійний плюралізм, базуючись на принципі «рівної свободи», породжує цілий ряд важливих у теоретичному й практичному плані проблем. Йдеться передовсім про такі важливі проблеми (пов'язані зі свободою буття релігій в плюралістичному світі) як міжконфесійні відносини, *суверенітет, незалежність конфесій* (релігійних організацій.), *автономність релігійних утворень*, практичний вияв означених принципів у царині державно-конфесійних відносин, взаємин між конфесіями і в їх власному середовищі. Це – взаємопов'язані проблеми, які у своєму сутнісному вияві мають тісний корелятивний взаємозв'язок. Скажімо, в царині міжконфесійних відносин тематизується проблема суверенітету конфесій, їхньої незалежності.

Щодо поняття «суверенітет» (від німец. *Souveränität*, франц. *Souveraineté* – *верховна влада*), то воно характеризує принцип повної незалежності суб'єкта суспільних відносин (у нашому випадку конфесій, окремих релігійних організацій, церков) у своїх внутрішніх і зовнішніх справах. *Релігійний суверенітет (суверенітет конфесій) постає у даному контексті як вияв верховенства вищої влади конфесій (релігійних організацій) у вирішенні будь-яких проблем, що стосуються віросповідного вчення, богослужбової, культової практики, традицій, догматики, релігійного служіння, власного законодавства (релігійних норм, принципів) внутрішньої структури й організації.* Означені проблемні питання, що інкорпорується в площину внутрішніх справ конфесії (церкви, релігійної організації), є за визначенням невіддільними іншим релігійним спільнотам, державі, політичним структурам. На нашу думку, суверенітет конфесій (релігійних організацій, об'єднань) можна розглядати як *свободу їх буття в плюралістичному просторі світу* (хоча тут можливі певні застереження і винятки), держав, регіонів. Суверенітет конфесій, як явище, більш рельєфно виявляє себе в окремій державі, в її плюралістичній, релігійній і світоглядній царині й контамінує з певними принципами державно-конфесійних відносин. У контексті цих відносин суверенітет можна розглядати через призму поняття «автономія» (від грец. *αὐτονομία* – *незалежність, від. autos – сам, nomos – закон*) відносна самостійність у вирішенні питань буття конфесій, церков, релігійних організацій. Іншими словами - поняття «автономія» характеризує наявну міру незалежності релігійних спільнот у царині свого функціонування, практичної реалізації своєї віросповідної матриці й культу від зовнішньої причинної зумовленості та втручання. Автономію конфесій (релігійних спільнот) тією чи іншою мірою визнає більшість сучасних держав (за винятком тоталітарних і тих, де одна з конфесій є державною). Відзначимо, що проблема конфесійної автономії не вписується і в практику буття деяких ісламських держав. Більшість дослідників проблем суверенітету конфесій, автономії релігійних спільнот у площині державно-конфесійних відносин наголошує на тому, що держава має охороняти автономію релігійних організацій, забезпечували їм свободу буття в суспільстві, право жити за своїми законами й внутрішніми догматичними настановами, нормами. [Див.: Подопригора Г.А. *Государство и религиозные организации (административно-правовые вопросы)*. – Алматы, 2002. – С. 182-183].

Проблема автономії конфесій, релігійних організацій (в широкому або мінімальному аспекті) одержала легітимізацію в законодавчих актах багатьох держав світу. Зокрема, в ст. 5 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» зафіксовано, що держава бере право і законні інтереси релігійних організацій під свій захист; «бере до відома і поважає традиції та внутрішні настанови релігійних організацій» Вона не втручається у здійснювану в межах закону діяльність релігійних організацій. Кожна конкретна держава, забезпечуючи автономію релігійних спільнот, вводить і певні обмеження на її вияв. При цьому враховується історичний, юридичний контекст, місце і роль релігії в суспільстві.

Відзначимо, що структура суверенітету (автономії) конфесій (релігійних організацій) має *внутрішній й зовнішній компоненти* свого вияву. Відомо, що «будь-яке суще (конфесія, релігійна спільнота – М.Б.) має деяку основу («сутть») своєї якісної визначеності, але ця основа або суть (внутрішнє, глибинне в явищі) може існувати тільки завдяки оточенню, яке обмежує і тим визначає кордони сущого» [Лісовий В. *Автономія і гетеронімія*.// *Філософський енциклопедичний словник*. – К.,

2002. – С.8]. Таким внутрішнім (сущим) конфесій, в яке не може бути будь-якого втручання зовні (держава, інші релігійні спільноти), як уже відзначалося є віросповідне вчення, догмати, проведення культових й інших, пов'язаних з культом заходів, богослужіння, власні правила і кодекси поведінки, дисципліни, внутрішньої структури тощо. Суверенітет (автономія) в площині *сутнісних проблем* буття конфесій в більшості держав світу постає певною мірою як абсолютний. Зовнішня іпостась автономності релігійних організацій, що стосується їх публічної діяльності має певні обмеження, які у відповідності із законом, постають як необхідні в демократичному суспільстві.

Суверенітет (автономія, незалежність) конфесій релігійних організацій в релігійно-плюралістичному середовищі в контексті міжконфесійних відносин в окремих європейських державах врегульовується законом. В Україні релігійна організація не повинна втручатися у діяльність інших релігійних спільнот і в будь-якій формі проповідувати ворожнечу. Це вимога закону.

Конфесії, релігійні організації мають свої уявлення про суверенітет, незалежність, автономію. Скажімо, окремі протестантські церкви (навіть подеколи громади) є незалежними і суверенними у своїх внутрішніх справах від інших таких же об'єднань одновірців. Суверенні (автономні) у своїй діяльності (в межах закону) і т. з. «вільні церкви», які діють в ряді країн Європи.

Проблема суверенітету конфесій в умовах плюралістичності релігійного життя світу є складною і багатоаспектною у своїй сутності. Вона не одержала ще свого глибокого, системного наукового (релігієзнавчого) осмислення, незважаючи на наявні дослідження окремих її аспектів. Ця проблема є надзвичайно актуальною в практичному вимірі, в контексті утвердження демократичних принципів державно-конфесійних й міжконфесійних відносин.

Докт. філос. наук В.КЛИМОВ

ТОЛЕРАНТНІСТЬ МІЖКОНФЕСІЙНИХ ВІДНОСИН ЯК КУЛЬТУРА НОВОГО ТИСЯЧОЛІТТЯ

Серйозна стурбованість людських спільнот масштабами негативних наслідків глобалізаційних процесів, зокрема в гуманітарній сфері, *інтолерантним характером* їх виявів (ескалація нетерпимості, агресивності, розбрату, активізація і масштабність тероризму, релігійного екстремізму) гостро поставили на порядок денний питання про ефективні заходи, здатні загальмувати чи усунути неприйнятні наслідки цивілізаційного розвитку; про створення умов (правових, політичних, економічних, соціальних, культурних), які б локалізували та маргіналізували дискримінаційні, конфліктні, насильницькі чи екстремістські вияви у відносинах між етнічними, конфесійними, соціальними, культурними, мовними спільнотами.

Такі підходи висунули на порядок денний потребу міжцивілізаційного, міждержавного, міжконфесійного *діалогу*, що з невідворотністю передбачає дух і позицію *толерантності* учасників такого процесу. Діалог і толерантність відносин нині стають тими *імперативними умовами* розв'язання проблемних питань сучасних цивілізацій XXI тисячоліття, тим культурно-психологічним базисом, за яких і на яких

тільки й можлива співпраця, співжиття, більше того – виживання людських цивілізацій, «перехід від культури війни до культури миру».

Сучасне розуміння толерантних відносин у суспільстві передбачає забезпечення свободи совісті і, зокрема, релігійної свободи для всіх; правової рівноправності і рівності можливостей для всіх груп та окремих людей, зокрема в релігійній сфері; відсутність будь-якої дискримінації, адміністративного тиску чи насилля, недопущення обмеження прав у зв'язку із світоглядними чи віросповідними переконаннями; повагу до можливості інших мати відмінний світогляд, переконання, віровчення, думки.

Ці узагальнюючі положення щодо сучасного бачення толерантності в умовах плюралізму, розмаїття культур дозволяють більш глибоко й всебічно зрозуміти важливість толерантності в *релігійній сфері*, і зокрема, у міжконфесійних відносинах. Якщо брати за об'єкт аналізу причини активного звернення до толерантності як до важливої умови нормалізації нинішньої релігійної ситуації в Україні, то таких причин, на нашу думку, кілька. Це, зокрема:

– прискорені процеси поліконфесіоналізації релігійного простору України. Проголошення в Україні з початку 90-х років ХХ ст. ідеологічної багатоманітності, світоглядного плюралізму, розширення реальних прав і свобод для церков та релігійних організацій у їх розвитку, різке зростання не лише релігійної мережі, а й релігійних напрямів, течій і толків мали своїм передбачуваним наслідком *конфлікт релігійних інтересів*, що виливався у латентну боротьбу релігійних організацій за віруючих, культові будівлі та майно, за віртуальне церковне «главенство», за вплив на суспільну думку, на представників влади, політиків, ЗМІ. Глибинна і тотальна диференціація релігійного простору України у цей період деактуалізували, відсунули на другий план як саме поняття толерантності, так і її принципи, поступившись більш оптимальному для умов, що склалися, органічному для кожного віросповідання позиціонуванню себе в суспільстві як *єдино істинної* релігії, більш чи менш відвертому запереченню такої ж істинності чи благодатності усіх інших релігій і віросповідань;

– різке збільшення рівня самодекларованої релігійності серед української спільноти. Контекст міжконфесійного суперництва за віруючих, а фактично – за майбутнє конкретних релігійних організацій у багатьох випадках не передбачав орієнтації на принципи толерантності, на визнання й за іншими права і свободи дотримуватися своїх переконань тощо;

– привнесення у релігійне середовище ідей, позицій, підходів, способів розв'язання проблемних питань, психології та поведінки і т. і., властивих позарелігійним спільнотам, об'єднаним політично, національно, націоналістично, культурно. Своєю надмірною активністю заполітизовані неопіти нерідко впливали на віруючих релігійних громад традиційної поведінки, на духовенство, корегуючи настрої, характер реагування громад зазвичай у бік нетолерантності, трактованої як вияв релігійної «принциповості», канонічної «твердості», справжньої «українськості» і т. п.;

– набуття в ряді випадків проблемами міжцерковних, міжконфесійних відносин у нових умовах характеру і масштабів *міждержавних чи міжнародних* з прогнозованою політизацією релігійних проблем і відносин;

– актуалізація суперечностей між прагненням реалізувати в Україні, відкритій до Європи, принципи демократії та прав людини, свободи совісті та релігії,

з одного боку, і збереженням національної, культурної, етнічної та релігійної ідентичності – з другого;

– сформована ще в радянський час матеріальна база потенційної конфліктності та нетолерантних відносин. Саме в процесі боротьби за обмежену кількість культових будівель в Україні проявилися найгостріші випадки релігійного радикалізму, екстремізму, нетерпимості, нехтування правами інших, що у ряді регіонів мали релігійно-моральну, національну або націоналістичну мотивацію та забарвлення;

– історична інерція колективної свідомості як нетолерантної у ставленні до носіїв світоглядів, ідей, позицій, суспільної поведінки, що розходилися з офіційними. Це було властиво виховним стереотипам як у період входження України до Російської імперії з її монопольним функціонуванням державного православ'я, так і в добу існування УРСР з її культом войовничого атеїстичного світогляду, нетерпимості до інакшесудання, адміністративного усунення світоглядних опонентів тощо;

– істотний здвиг суспільного (політичного, економічного, морально-духовного) клімату в Україні в умовах неухильного зростання соціальної нерівності у бік конфліктності, агресивності, правового нігілізму на всіх рівнях, недовіри до офіційних структур влади, абсолютизації власної точки зору і нехтування чи й ігнорування думки, переконань, позицій, прав інших, що не може негативно не позначатися і на релігійній сфері, сфері міжконфесійних відносин.

Можливо найбільш резонансного нетолерантного характеру міжконфесійні відносини в Україні набули у період кінця 80-х років ХХ ст. – першого десятиліття ХХІ ст., на який припадають радикальні зміни не лише в політичній сфері, а й дія більшості з причин, зазначених вище. І після ослаблення спорів та конфліктів за право успадкування сакральних об'єктів очікувана доба всезагальної толерантності у релігійній сфері України не настала. Церковне переформатування православних спільнот на початку 90-х років ХХ ст. по суті закріпило триваючий донині потужний міжправославний конфлікт між УПЦ й УПЦ КП, що більшою чи меншою мірою зачіпає більшість населення, певною мірою знижуючи рівень толерантності у релігійній сфері в цілому. Серйозним негативним наслідком цього протистояння є те, що він у своїх гірших формах та модифікаціях багаторазово і зазвичай спрощено, переважно емоційно відтворюється на *парафіяльному рівні* – як далеке від толерантного протистояння місцевих громад чи груп віруючих різних православних юрисдикцій.

Порівняльний аналіз змісту заяв, всякого роду декларацій, що оприлюднюються церковними органами та службами, а також подій і фактів на місцях показує, що толерантність і практичне керівництво нею як принципом у реальному релігійно-церковному житті поки що знаходяться в *різних площинах застосування*. Не ставши суттю практичного поведінського реагування на релігійну позицію, світоглядні і віросповідні цінності та переконання інших, декларативна (тобто голослива, насправді незасвоєна) толерантність легко забувається чи й ігнорується у життєвих конфліктних ситуаціях, особливо коли мова йде про конфлікт майнових інтересів.

Причини нетолерантних виявів у сфері міжконфесійних відносин не якісь особливі, а з того ряду, що зазначений нами вище: прискорена поліконфесійність, привнесений плюралізм, історична інерція світоглядного чи віросповідного монополізму, політизація гуманітарної сфери, втручання влади, партійно-політичних

чинників у внутрішньоцерковні та міжцерковні процеси, наростання в суспільстві тотальної недовіри до влади, девальвація моральних цінностей та ін. Не менш важливим є й те, що суспільство в цілому і релігійно-церковні спільноти в Україні зокрема, прийнявши і проголосивши такі загальнолюдські цінності, як права людини, релігійний плюралізм, свобода совісті, релігійна свобода, інформаційна відкритість, релігійна толерантність і т. п., виявилися у певних аспектах *неготовими до практичної діяльності в координатах таких цінностей*.

Носями нетолерантних виявів у релігійній сфері, у міжконфесійних відносинах здебільшого є, по-перше, віруючі, для яких характерні нетривалі, нестабільні зв'язки з релігійною громадою, необізнаність з релігійною догматикою, обрядами, літературою, недотримання у особистій поведінці релігійних приписів; по-друге, віруючі-неофіти, які влилися в релігійні громади після 1990-1991 рр. і привнесли у здебільшого толерантне середовище віруючих світські, нерідко спрощені, максималістські оцінки, настрої, відносини, способи реагування, властиві позацерковним спільнотам; по-третє, частина віруючих біляцерковних об'єднань, що нерідко релігійні гасла спекулятивно поєднує з політичними цілями і провокативними засобами їх реалізації, які йдуть у розріз із принципами релігійної толерантності; по-четверте, екстремістські налаштовані віруючі та групи віруючих, діяльність яких з різних мотивів носить релігійно інтолерантний характер.

В Україні, де історично й геополітично віротерпимість, лояльність, доброзичливість здавна були необхідною умовою релігійного співжиття, традиція толерантності з різних причин (політичних, релігійно-церковних, ідеологічних) неодноразово *переривалася*, свідомо чи несвідомо упосліджувалася, знецінювалася, а в перші роки незалежності, в умовах жорсткого соціального розшарування та демаркування суспільства, його диференціації за політичними, партійними, релігійними, національними уподобаннями – перетворилася на забуту й занедбану. Принагідно підкреслимо, що толерантність як сукупність принципів релігійного співіснування, обов'язкових для всіх, у суспільстві з нічого не з'являється; вона тривало *виховується й культивується* суспільством, заінтересованим у терпимих відносинах між представниками різних віросповідань.

За донині триваючих, явних чи латентних процесів становлення релігійних статусів і боротьби за віруючих у сакральній сфері України відбуваються скоріше *роз'єднуючі, дезінтеграційні процеси*, прагнення до самоізолюваності, зумовлені конфесійною мотивацією. Об'єднуючи одновірців всередині релігійних об'єднань або громад, догматика і ортодоксія конкретного віросповідання водночас (хочеться це визнавати релігіям чи ні) локалізує їх об'єднавчу функцію межами віросповідної спільноти і за її межами, зустрічаючись з прихильниками інших віросповідань, мусить доводити (як у знаменитому спорі про віри за київського князя Володимира) свої *переваги* перед іншими, переконувати у своїй більшій істинності, благодатності і т.п., протиставляючи себе іншим.

Розгляд цієї проблеми в динаміці показує, що і в декларованій толерантності, і в її практичних виявах за останні роки в Україні відбулися і відбуваються (хоча й не так швидко, як хотілося) позитивні зміни у бік справжньої релігійної терпимості, що підтверджується даними соціологічних досліджень. Подальше утвердження толерантності в міжконфесійних відносинах, на нашу думку, має відбуватися за такими напрямками:

1. Мінімізація чи й нейтралізація дії причин, що негативно діють на стан міжконфесійних відносин, сприяють виявам нетолерантних відносин (політизація релігії, клерикалізація держави і суспільства, втручання державних структур у міжцерковні, міжконфесійні відносини, розкол православних церков, дія екстремістські та фундаменталістські налаштованих віруючих, релігійних груп, біляцерковних спільнот та ін.).

2. Трансформація вітчизняного законодавства у напрямі запровадження правових норм, що виключають чи мінімізують підстави для релігійної нерівності, дискримінації за світоглядною та віросповідною ознаками тощо.

3. Вироблення надійних адміністративно-правових механізмів попередження, недопущення на місцях практики прихованої нетолерантності при розв'язанні місцевими органами влади питань релігійної проблематики.

4. Сприяння переговорному процесу між конфліктуючими сторонами у релігійній сфері, заохочення практики співробітництва церков, релігійних організацій у реалізації суспільно значущих проєктів (опікування хворими, соціальна допомога дитячим будинкам, інвалідам, робота в реабілітаційних центрах, надання гуманітарної допомоги, організація відпочинку дітей та молоді тощо).

5. Підвищення професійного рівня матеріалів щодо релігійної сфери, міжконфесійних відносин у засобах масової інформації.

6. Виховання релігійної толерантності на всіх рівнях та напрямках (у навчальних закладах, релігійних громадах, сім'ях, ЗМІ і т. п.), апелюючи до історичного досвіду України щодо терпимого, поважливого ставлення до інших релігій і віросповідань, світоглядних позицій та переконань; враховуючи позитивний і негативний досвід релігійної терпимості, негативний досвід інших країн.

***

Депутат Держдуми Росії від Комуністичної партії Борис Кашін вніс законопроект, в якому пропонує вилучити із гімна країни строчку «хранима Богом земля». Він пропонує слово «богом» замінити словом «нами». Свою пропозицію депутат обґрунтовує тим, що «наша країна є світською державою і ніяка релігія не може бути встановлена в країні як державна чи обов'язкова». Депутат також послався на те, що Росія є багатосвітоглядна, багатонаціональна і багатоконфесійна країна.

Із всіх урядових установ графства Сонома американського штату Каліфорнія були вилучені зірки, ангели, інша християнська символіка із-за скарги атеїста, якого образило різдв'яне оздоблення. Атеїст звернувся із скаргою до офіційних представників графства, які, у свою чергу, дали вказівку зняти із різдв'яних ялинок всі зірки і ангелів.

Європейський Парламент 21 січня розглядав питання прав людини на свободу віросповідань. Одна з його резолюцій стосується прав релігійних меншин. Зокрема Європарламент висловив занепокоєння з приводу недавніх нападів на християн-коптів у Єгипті (вони складають близько 10% населення країни, а це – 6 мільйонів), коли було цілеспрямовано розстріляно сім осіб. Він закликав єгипетський уряд забезпечити безпеку і фізичну недоторканість коптських християн і представників інших релігійних меншин в країні. Занепокоєння Європарламенту викликали також недавні напади на храми і місця поклоніння

християн у Малайзії. Тут напруженість виникла після того, як Верховний суд країни ухвалив (з чим не погодилися мусульмани), що малайзійські християни, із-за відсутності у їх мові окремого слова із значенням «Бог», мають конституційне право на використання слова «Аллах» для позначення Бога і що це слово не є ексклюзивним лише для ісламу. До речі, у видрукуваному малайзійською мовою тексті Біблії для позначення особистості Бога використовувалося саме слово Аллах. Звертаючись до Уряду Малайзії, Європарламент закликав владу поважати рішення суду й забезпечити особисту безпеку та фізичну недоторканість осіб, які практикують свою релігію, вжити заходів для захисту церковних будівель та інших місць поклоніння. Євросуд закликав Європарламент звернути особливу увагу на становище релігійних меншин в різних країнах світу, в тому числі й християнських громад.

Вже не вперше на розгляд Верховної Ради кимось із депутатів вноситься доповнення до Закону про свободу совісті, яке спрямоване на «заборону діяльності тоталітарних релігійних сект». Документ, зокрема, передбачає заборону залучення до діяльності релігійних організацій малолітніх і неповнолітніх осіб без дозволу їхніх законних представників та заборону створення і діяльності в Україні тоталітарних релігійних сект. Пропонується доповнити діючий Закон України 31 статтею такого змісту: «В Україні заборонено створення та діяльність тоталітарних релігійних сект. Шкода, завдана потерпілому від небезпечного психологічного впливу членів тоталітарної релігійної секти, підлягає відшкодуванню у порядку, встановленому Цивільним кодексом України». Автори пропозиції прагнуть розтлумачити поняття «тоталітарна релігійна секта». Це – релігійна організація, діяльність якої спрямована на порушення прав і свобод громадян шляхом використання засобів небезпечного психологічного впливу. Під останнім розуміють такі маніпуляції з емоційно-вольовою сферою людини з використанням емоційних та психологічних переважань, стресів, індивідуальної схильності до навіюваності, безвілля, недостатнього розумового розвитку і незрілості емоційно-вольової сфери особи, що веде до втрати нею соціальних орієнтирів або цінностей, зниження власної самооцінки, тимчасового розладу психічної діяльності. Серед прикладів тоталітарних релігійних сект, що побудовані на контролюванні поведінки «зомбованої особи», названо Церкву об'єднання (мунів), Церкву саєнтології, культ сатанізму, Товариство трансцендентальної медитації, Біле Братство. Прочитавши всі ці роз'яснення, відразу ж зауважуєш прагнення авторів закону до обмеження свободи віросповідань, до поділу конфесій на бажані і небажані. Постає ряд питань: як можна визначити, що та чи інша релігійна течія є «тоталітарною релігійною сектою», якщо не дати можливості, зареєструвавши її, певний час діяти їй як релігійній організації; хто буде тим суддею, що виноситиме вирок релігійній спільноті в тому, що вона є тоталітарною релігійною сектою; який механізм виявлення і визначення названих вище психологічних ознак послідовника «тоталітарної релігійної секти» та ін. То ж в разі прийняття Верховною Радою названого Закону буде відкрита дорога для, як кажуть, «гоніння на відьм», свавілля у приписуванні тій чи іншій релігійній течії тоталітарності, бо ж в пропонованому доповненні до Закону не чітко виписані ті ознаки духовного світу особистості, які дають підставу віднести її послідовника до тоталітарної релігійної секти (Дзеркало тижня. - №1).

АКТУАЛЬНА ТЕМА

Докт. філос. наук В. ШЕВЧЕНКО

ВІЗИТ ПАТРІАРХА МОСКОВСЬКОГО І ВСІЄЇ РУСИ В УКРАЇНУ ЯК ІСПИТ ЇЇ ГРОМАДЯН НА ДУХОВНО-ІСТОРИЧНУ ЗРІЛІСТЬ

На тлі кардинальних перетворень новітньої доби, початок якій поклав розпад СРСР та проголошення Україною державної незалежності, мають місце складні процеси, внутрішня логіка яких позначена глибинними суперечностями. Однією з їх найболючіших точок вже встиг стати внутрішньоправославний конфлікт між УПЦ (МП) та УПЦ КП з приводу правомірності/неправомірності юрисдикційного перепідпорядкування та канонічних підстав для проголошення УПЦ автокефалії. Викликаний багатьма чинниками як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру, він набув не тільки системного богословсько-ідеологічного забезпечення, але й зрісся з суспільно-політичною складовою життя України. Як наслідок, усвідомлюючи актуальність самої проблеми, що дедалі потужніше млоїть релігійне сумління мільйонів українських громадян, вищим державним керівництвом в особі президента України В. Ющенка було висунуто ідею створення єдиної помісної Православної Церкви. Проте ця ініціатива світської влади зустріла в Україні, а також поза її межами, особливо в Росії, різну реакцію аж до несприйняття включно. Цим, зрештою, пояснюються й нинішні труднощі з її переведенням у життя.

Разом з тим з'ясувалося, що проблема юрисдикційного підпорядкування та нею спричинена криза Українського Православ'я є багатовимірною і відповідно має ті залежності, які, зокрема, генетично проростають в історію кількавікових (але не одвічних!) українсько-російських взаємин чи ж прямо або опосередковано пов'язані з геополітичними пріоритетами, якими керуються або на які змушені зважати як виразники Риму III, так і презентанти Риму II та Риму I. При цьому історичні виміри проблеми юрисдикційного підпорядкування УПЦ апіорі уможливають таку палітру прочитання мети візиту патріарха Московського Кирила в Україну, за якої навіть найблагородніші наміри викликатимуть коли не підозри, то, як мінімум, певні застереження. Спільна доля, яку Україна розділила, перебуваючи в складі Російської імперії, а згодом – в СРСР, у цьому контексті може правити за вихідну позицію, в якій (було б тільки бажання!) неважко віднайти як аргументи «за», так і «проти»: для одних – це «чуття єдиної родини», спорідненість доль, пам'ять рідних стихій, скроплена потом і збагнена кров'ю земля, місце проживання чи ж упокою рідних..., для інших – жах примусу, гноблення, визиску, тортур, уособленням яких виступають І. Мазепа, П. Калнишевський, герої Крут, В. Стус та його побратими-шістдесятники, тисячі розстріляних без суду й слідства як вороги народу за радянського благоденства, вже не кажемо про мільйонні жертви голодоморів 1921/1922, 1932/1933, 1946/1947 років тощо.

Відтак, силою факту доводиться констатувати, що в українському, як і в російському суспільстві, а також у владних сферах двох сусідніх країн наявні різні

погляди, сприйняття та оцінки спільного українсько-російського минулого, в якого є як славні, гідні наслідування, так і ганьблivi сторінки. Відповідно ставлення українських громадян до гегемоністських зазіхань Росії нинішньої є також різним. Під таким оглядом візит в Україну патріарха Московського і всієї Русі Кирила не міг не викликати ескалації церковно-релігійного напруження і став, як позаминулорічне (2008) відзначення 1020-ліття Хрещення Руси-України, знаковою подією, оприявнивши доволі різне, а іноді й принципово відмінне розуміння РПЦ, УПЦ (МП), УПЦ КП, УАПЦ та іншими церквами цілої низки дотичних до проблеми питань, у тому числі, а можливо й насамперед те, що генеральна лінія розмислів РПЦ йде врозрив зі стратегічним курсом розвитку України.

Водночас, візит патріарха Московського Кирила, а кінче ті питання, які він порушував ще до його початку, безпосередньо стосуються сфери великих геополітичних реалій з їх виразною парадигмальною специфікою, де не тільки, умовно кажучи, перетинаються інтереси презентантів Риму III, Риму II та й Риму I, але й дисонують орієнтаційно відмінні ліберально-демократичні цінності, як донедавна вважалося, «загниваючого» Заходу та атавістично оприсутнені цінності відроджуваного православ'я. Кажучи інакше, в сучасній Україні, що справедливо постає як східно-західне пограниччя православно-католицького та християнсько-мусульманського світів, перетнулися секуляризаційно прогресуючі пріоритети постмодерного Заходу та віковічно консервативний, ментально привабливий й історично апробований православний вектор розвитку. Ситуація ускладнюється ще й тим, що українське суспільство, з одного боку, є чулим на різні церковно-релігійні потреби, а з другого боку, стає об'єктом посиленої геополітичної уваги тих, чийм інтересам поява сильної, стабільної, процвітаючої України не відповідає або й суперечить. А з того, крім іншого, випливає, що всім в Україні суцям, надзвичайно важливо усвідомити: живемо в порізнено-множинних системах координат, за яких церковно-релігійне поле незалежної держави стає ареною всезростаючої боротьби за уми, серця і душі громадян. Під цим оглядом маємо обов'язково враховувати, що за неповне 20-ліття державної незалежності українське суспільство не тільки не залишилося осторож перипетій внутрішньоправославного життя, але й у своїй більшості пережило значну еволюцію своїх поглядів: від ейфористичних – на початку демократичних процесів до стримано-опозиційних – на сучасному етапі. При цьому констатація того, що значна, а в деяких аспектах і радикальна зміна суспільної атмосфери позначилася та й нині позначається на ставленні громадян України до церковно-релігійної сфери її життя, потребує кількох застережень, а саме того, що:

- ✓ будь-які кризові явища з неминучістю обумовлюють поляризацію суспільних настроїв;
- ✓ йдеться про надзвичайно складний організм, яким є будь-яке суспільство, а поготів про православну паству – вірників найортодоксальнішої гілки християнства, де питання реорганізаційного порядку вирішуються зазвичай важко;
- ✓ значні трансформаційні зрушення, які пережило українське суспільство протягом останніх двох десятиліть, не могли і не змогли заступити домінантності його православних потреб і в період вільного релігіївибору з неминучістю обумовлюватимуть солідаризацію православних за конфесійною належністю, а відтак, під тиском різних факторів, потенційно уможливуватиметься активізація промосковських настроїв серед частини українського громадянства;

- ✓ труднощі державного будівництва в Україні, що впали тяжким тягарем на плечі найменш захищених верств населення, як і проживання в Україні значного числа етнічних росіян та громадян радянської формації, виступатимуть додатковим чинником духовно-політичного зближення з Росією і, у випадку подальшої ескалації внутрішньоправославного напруження, загрожуватимуть проявами регіонального сепаратизму та ймовірністю загальної дестабілізації становища в країні.

Зрозуміло, що, виходячи зі сказаного, будь-які кроки, спрямовані на необхідність подолання кризи Українського Православ'я, мали б бути глибоко продуманими та системно вивіреними з чітким усвідомленням того, що:

- ✓ ніхто Україні її справжні незалежність та суверенітет не подарує;
- ✓ обговорення проблем, які стосуються правомірності/неправомірності проголошення УПЦ автокефальності, мало б носити максимально коректний, а також богословськи обґрунтований та релігійно узасаднений характер, за якого б роль політичного чинника була мінімізованою;
- ✓ кореляція, а то й ревізія поглядів на українсько-російське минуле є неминучими і потребують неодмінної об'єктивізації, в чому передусім мала б бути зацікавлена Україна і чому з необхідністю всіма можливими засобами спротивлюватиметься та протидіятиме Росія;
- ✓ значною (коли не визначальною!) мірою успішне розв'язання проблем, пов'язаних з подоланням юрисдикційної кризи Українського Православ'я, залежатиме від успіхів держави Україна на шляху свого поступу.

У цьому контексті те, що спостерігалось напередодні приїзду патріарха Кирила в Україну, винятку не становило. Адже ще на підготовчому етапі візиту предстоятель РПЦ призвичаював свою паству (а можливо й не тільки її!), що він не гість України, а йде до своєї пастви, на свою канонічну територію, до Києва – південної столиці «русского православия», яку нерідко називав «началом всех начал», коліскою трьох братніх східнослов'янських народів. Неоднозначне враження справляли й супровідні культурно-мистецькі акції російських «зірок» і зокрема напівголені супутниці російських байкерів («Ночных волков»), які не без святотатства розвівали знаменами Спаса Нерукотворного на подивування жителів Кримського півострова. Певне занепокоєння напередодні візиту предстоятеля РПЦ в Україну викликали й заяви нових ідеологів «єдиного славянського государства», а власне активізація неоімперських закликів по збиранню «русского мира», які, навіть, як би того й не хотілося, можна було кваліфікувати як певний виклик державному суверенітету України чи ж щонайменше - неповагу до нього.

Хоча багатьом, коли не більшості громадян України все-таки вірилося, що патріарх Московський Кирило не тільки враховуватиме, але й поважатиме український вибір, реалії українського сьогодення. Принаймні немало громадян України керувалося тим, що новообраному патріарху РПЦ під час його візиту надзвичайно важитиме пересвідчитися, бажають в Україні автокефалії чи ні бодай з тієї причини, що паству невизнаної УПЦ КП складають десь 14 мільйонів її громадян, які, крім того, мають значне число своїх симпатиків поза церковним лоном, а вже поготів його святість не дозволить собі назвати переважну частину українського народу розкольникими, сепаратистами або націоналістами, бо то вже виглядатиме на абсурд. При цьому не один благочестивий вірянин подекував: його святість неодмінно врахує досвід свого упокоєного попередника патріарха Московського

Алексія II і знайде можливим та необхідним скорегувати на краще стратегію міжцерковного діалогу, чим сприятиме коли не зняття, то в кожному разі послабленню внутрішньоправославного напруження в Україні. Не раз чулося й таке: проголошення Україною державної незалежності стало сповненням віковичної мрії її кращих синів і дочок, що на вівтар боротьби за її світле майбутнє покладено чимало жертв, що взагалі йдеться про речі святі і сам вияв неповаги ба й неуваги з боку патріарха Кирила до державного статусу України тільки скріпить позиції патріотично налаштованого українства.

Певна річ, ті, хто сподівався, і той, від кого сподівалися, мали бути взаємно чулими на потреби, а це, щонайменше, зобов'язувало патріарха Московського Кирила усвідомлювати, що незалежна Україна:

- жадає відновлення історичної справедливості!
- потребує повноти свого національного самовираження!
- воліє осягнення свого духовного космосу!
- вірить в перспективи свого світлого майбуття
- і скликає народ на толоку Божого домобудівництва!

Щобільше, патріарх Кирило мав би виходити з того, що національно свідомо Україна пам'ятає:

- ✓ імперські тортури і визиск російського самодержавства щодо українських виразників Духа;
- ✓ заслання і вигуб її мучеників совісті;
- ✓ підступну сутність тих, хто в XIX ст. доводив, ба й нині силкується довести, що ні українського народу, як і його мови, «немає, не було і бути не може»;
- ✓ тісні обійми «старшого» брата, в яких задихалися в'язні сумління;
- ✓ свавілля тих, хто в XX ст. унеможлилював, а то й топив у крові українську незалежність;
- ✓ що в Росії й дотепер, на початку XXI ст., живуть ті, хто не хоче і не може погодитися з самим фактом існування держави Україна.

Що ж до воцерковленої частини громадян, то в її середовищі зазвичай запевняли, а нерідко й наполягали: адекватні підходи та правильне розуміння всього комплексу питань, пов'язаних з кризою Українського Православ'я, вимагає неодмінного врахування того, що йдеться про дуже специфічну сферу життя, в контексті якої богословські аргументи та релігійні переконання мають правити за вихідні позиції, виступати аксіологічним ядром будь-яких розумувань. А далі, наслідуючи цій логіці мислення, доводили:

- ✓ патріарх Московський Кирило добре знається на драматичній історії постання автокефальних Церков Болгарії, Сербії, Румунії та й самої Росії і не допустить, щоб проблема автокефалії УПЦ завела в глухий кут українсько-російські церковні взаємини, а ті, своєю чергою, згубно позначилися на їх міждержавному вимірі;
- ✓ Українська державність – це міжнародно визнана даність новітньої доби, в якій виросло ціле покоління громадян відроджуваної держави і цій даності альтернативи не існує;
- ✓ орієнтація патріарха на 8-мільйонний загал етнічних росіян, які проживають в Україні, а також на тих українців, яким близька ідея нового українсько-російського міждержавного союзу, є можливою, природною і навіть частково виправданою, але заледве чи улягає в провідні тенденції сучасного розвитку і

навіть, з уваги на труднощі українського державотворення, не може бути реально апробованою;

- ✓ маючи чималий душпастирський досвід, патріарх Московський Кирило не може випускати з уваги часової тягlostі юрисдикційної кризи Українського Православ'я, періоду, коли йому ввірена паства могла пересвідчитися й засвогти, що й сама РПЦ, яка нині виступає ревнителем канону, на шляху свого автокефалізаційного сходження упродовж півтора століть перебувала поза повнотою Православ'я, а її історія рясніє святокупствами та актами відвертої непокори матірній Церкві.

Щоправда, в доволі строкатому спектрі українського громадянства мали місце й відверто нігілістичні розмірковування з приводу канонічних пересправ: подумавш, – нарікали окремі вірники, – в Москві не дозволяють, забороняють, виходять з винятково російських інтересів, ігноруючи чіткі і всіхзобов'язуючі апостольські правила та постанови Вселенських соборів, згідно з якими кожний народ за територіально-адміністративною та національною ознаками має право на церковну самостійність. І, згадуючи поетове, додавали:

«Та нехай собі як знають,
божеволіють, конають,
нам своє робить».

Нічого, – зауважували інші, – виходити нам на велике перехрестя доріг і просити/випрошувати чийось благословіння: у Москві, Римі III, нас відверто ігнорують до зневажання, на Фанарі, в резиденції ідеолога Риму II, нас ніби й чують і не проти визнати, але, озирнувшись навсестіч, рахуючи голоси чотирнадцяти автокефальних Православних Церков, ставлення яких до українських потреб розділилося навпіл, побоюючись, що ціна вирішення українського питання буде дорівнювати розколу Вселенського Православ'я, Рим I до кризи Українського Православ'я ставиться так, що радше викликає невдоволення, ніж втіху.

Були, зрештою, й такі, кому перебрання державою ініціативи створення єдиної помісної Православної Церкви чи ж втручання державних очільників або втягування держави в процес внутрішньоправославного примирення здавалися нерозважним кроком, бо, – на їхнє переконання, – канонічні пересправи, які до того ж є надзвичайно чулими на політичну кон'юнктуру, радше перетворилися на привід, аніж питання виняткового релігійного значення, і, загрожуючи політизацією церковно-релігійного життя та ескалацією напруження українсько-російських взаємин, можуть перерости свій формат та спричинити системну кризу.

Даруйте, – заперечували їм палкі речники внутрішньоправославного примирення, – за обставин, як вони склалися, втручання держави в церковно-релігійні справи, є бажаним і неунікальним, бо:

- ✓ то біда, коли громадяни України будуть поділені на канонічних і неканонічних, адже такий поділ за церковно-релігійною ознакою загрожує єдності нації, якої вона надзвичайно потребує і яка уявляється запорукою громадянського миру, злагоди та процвітання;
- ✓ то біда, тому що йдеться про єдиновірних братів і сестер, про Православні Церкви, які не розділяють віросповідні відмінності і які за доброї волі всіх вірних та з Господнього попущення могли б досягнути взаємного порозуміння, долаючи зовнішні втручання, а також внутрішні суперечності;

✓ то біда тому, що РПЦ, відмовляючи українським громадянам в їхньому праві на автокефалію, чинить супроти правди, ігноруючи при цьому самоочевидність – існування незалежної суверенної держави Україна.

Втім, як відомо, патріарх Московський Кирило всі ці та інші припущення чи ж жадання українських громадян значно скорегував, звузивши їх до меж, що перевершили будь-які сподівання. Принаймні, обравши візитологічним мотто тезу: «Україна сьогодні долає важкі випробування... Це наш народ і я маю бути з ним у всіх випробуваннях і скорботах» – він першого ж дня перебування в Києві не залишив жодних сумнівів, що Україну в його особі візитує достойник імперського трибу мислення та чину дій:

✓ заявивши, що автокефалія є вигадкою журналістів та політиків, його святість сказав зухвалу неправду, яка мала б ображати навіть клір та паству УПЦ (МП), вже не кажучи про багатомільйонний загальний парафіян УПЦ КП, вірників УАПЦ та й громадян України позацерковної належності;

✓ унеможлививши діалог з мільйонами віруючих, які належать до інших Українських Православних Церков, патріарх Московський засвідчив, що він не зацікавлений у розв'язанні проблеми, спричиненої юрисдикційною кризою, а відтак не поспішає визнати пострадянські реалії;

✓ зазначивши, що питання автокефальності УПЦ не може мати задовільної відповіді навіть на перспективу, його святість з прогностичного погляду вчинив незовсім розважно, вкриваючи перспективи розв'язання юрисдикційної кризи мороком недовідомості.

Понад те, зробивши ставку лише на прихильників РПЦ, патріарх Кирило фактично пристав на імперський принцип: «Розділай, ... а потім уже владаруй!». При цьому першосвятитель:

✓ закликав українське суспільство до перегляду свого орієнтаційного вибору, запропонувавши йому повернутися до ідеї нового міждержавного союзу;

✓ виходив з того і всляко намагався довести, що український народ є органічною частиною «русского мира», з чого мало б автоматично випливати, що він не тільки не є якоюсь національною окремішністю, але й не має права мати свою автокефальну Церкву;

✓ вдався до такої доволіності інтерпретації окремих положень канонічного права, а також вітчизняної історії, деякі з яких заледве чи витримають богословську або наукову критику.

У той спосіб патріарх Московський поставив перед своєю паствою чимало проблемних питань, відповідь на які вона складатиме ближчим часом і які значною мірою можуть вплинути на перспективи українсько-російських взаємин. Стануть вони поважною причиною і для всебічного аналізу як церковними діячами, так і державними службовцями, бо вразили не одну благочестиву душу і формою (що іноді межувала з безтактністю), і змістом (іноді спекулятивно-фальсифікаційним) запропонованої історичної науки та окремих богословських аспектів.

А втім, що з'ясується дещо пізніше. Тоді, під час святочних урочистостей, його святість тепло до зворушливості вітало українське велелюддя – ревні вірники УПЦ (МП), ті, до кого він приїхав з душпастирським візитом, хто на нього чекав, кого він тільки й хотів бачити, хто йому запав у душу, з ким він тільки й хотів зустрітися, хто його натхненно підтримував, ... з ким, нарешті, пов'язується російське завтра в Україні. Де б справді не був патріарх Кирило, його святість всюди зустрічала

численна паства вірників УПЦ (МП), ті, хто силою обставин чи ж виходячи з переконання, зробив свій непростий і, слід думати, відповідальний вибір ще 1991 року. Це вона виголошувала предстоятелю РПЦ здравиці, наснажувала його дух, робила певним, що в сусідній державі Україна його сердечно шанують, поважають і люблять. То ж не дивно, що, відбувши тижневий візит в Україну, патріарх Кирило «повіз» до Москви чимало позитивних вражень, випромінюючи оптимізм та згадуючи щирі віншування, бучні прийоми, увагу високих представників української влади. Але чи чув патріарх Московський іншу частину народу України, тих,

- хто звирявся:

Ваша святосте!

Україна нам болить і важить

Її воля, доля, щастя нас наснажить.

Хай мене її мана імперських зазіхань –

Рудиментів, атавізмів, дум навісних вікова відхлань.

кому важило досвідчити:

Ваша святосте!

Не скорити Духа України Вам,

Не споганити її Вам найлюбіший крам,

Не згубити її волю, не знаньбити її долю –

Вона свято вірить в Боже: «Азм воздам»

- ким керувало напоумливе:

Ваша святосте!

Ви в Державі Україна – і цим все сказано!

Ви гість її – на це Вам вказано!

Прийміть її землі сердечні привітання,

Але обличте канонічні домагання!

- хто складав надії на плідні наслідки візиту патріарха в Україну, поєднуючи їх із зверненнями:

Ваша святосте! Врегулювання проблеми юрисдикційного підпорядкування УПЦ та проголошення її автокефальності потребує Вашої благої волі і духовних зусиль!

Або супроводжував благаннями:

Ваша святосте! Створення Єдиної Помісної Православної Церкви в Україні – нагальна потреба часу! Прислужіться благу її створення!

- хто, воліючи запобігти внутрішньоправославному розбрату й поділам,

благав:

Ваша святосте! Не спекулюйте на українських труднощах – вони з попусту Божого! Не діліть її добра – вони не Ваші! Не зазіхайте на її серця і душі – вони Вам не належать! Україна вітає у Вашій особі достойника, який бажає її миру, благ і процвітання!

- хто в стані безвідрадної, страчаючись на останній надії, не без докірливості застерігав:

Ваша святосте! Не ганьбіться! Українській незалежності альтернативи не існує. Не ставайте наперекір самоздійсненню України. Не спротивляйтеся її щирому прагненню до самостізнання після віків бездержавності. Пристаньте на її святі потреби! Прислужіться благу міжправославному примиренню!

Сміємо наразі висловити припущення, що патріарх Московський Кирило такі чи їм подібні звирення чув або ж принаймні про них знав, але, як уже не раз було в історії українсько-російських відносин, не дослухався до них, зневажив, зігнував. А ті голоси-волення в своєму тематико-проблематичному розрізі були напрочуд розмаїтими і такі мали б бути не тільки неодмінно почуті, але й оприлюднені та належно проаналізовані хоча б тому, що лунали з народної глибини, випливали з потреб субстанційних. Згадати б наразі звирливість тих «звернень-віншувань», які рясніють численними історичними рефлексіями на кшталт:

*Патріарх Кирило, знай
На Україну-неньку ти не зазіхай!
Можееш тут зустріти брата рівного собі,
Але волі, щастя й долі не віддам повік тобі!*

або ж містять дещо радикальніші записяння зразка:

*Духу України не скорити!
Неньку-Україну нам не розлюбити!
Зайдо, знай про це ти назавжди
Її вольності і правди не здолать тобі, не жди!*

Неабияк розширюють і зглиблюють палітру суспільно-ідеологічних поглядів на специфіку сприйняття візиту патріарха Кирила в Україну й ті,

- хто з звичливістю дипломата запевняв предстоятеля РПЦ:

Ваш візит в Україну викликає багатомільйонне невдоволення -намагайтеся його збагнути! Ваші претензії на Україну як частину канонічної території криють в собі елементи імперської логіки мислення – погамуйте їх!

Ваші амбіції щодо матірньої Церкви виглядають на історичний нонсенс і хіба що можуть уповільнити об'єктивно зумовлену ходу поступу –

Будьте благорозсудні!

- хто з певністю фахівця в царині канонічного права стверджував:

*Ні! – канонічному колоніалізму в Україні! Автокефалії УПЦ – Так!
Канонічному узаданню проблеми юридичного підпорядкування –
Так! Духовному колоніалізму в Україні й України – Ні!*

- хто, добре знаючись на історичних підтекстах церковно-релігійних пересправ та їх національних вимірах, вказував на немінучість Божого (о)суду:

Українському загалу чужі і неприйнятні Ваші чин мислення і триб дії.

Бажаєте розділяти і владарювати?! – Пам'ятайте, хто сіє вітер, пожне бурю! Хто плакає нечисті помисли, сам від них потерпатиме!

- хто навперейми, ніби позиваючись з предстоятелем РПЦ, наперекір імперській логіці його мислення, заявляв: *Українському самоспізнанню – Так!*

Українському самоздійсненню – Так! Українському процвітанню – Так!

Розпалюванню міжправославної ворожнечі в Україні – Ні!

Але чи не найзворушливішими, як за формою вияву, так і за змістом, здаються:

- слова-лозунг звичайної сільської жінки, яка, відклавши на якийсь час тятку, що нею перед тим порала городину, своїми мозолистими руками поквалливо вивела й обіч дороги залишила для оглядин фактуально dokonane :

Україна – не Росія! – Знає світ і Бог-Месія!!!

- доктринально важливе й сутнісно визначальне сповідання-заповіт гурту зодягнених у національні вбрання юнаків та юнок:

Україна має Духа – йому вічно жити!

Україна має душу – її не згубити!

Україна має волю – її не скорити!

В Україні ніжне серце – щастя йме любити!

- виголошення вченого товариства, яке, ніби нітяться від галасу та намагаючись щось пояснити переходом, якимсь непевно та неквапом промовляло:

- Гасло «Геть від Москви!» може мати в Україні тільки одну мотивацію та виправдання і диктуватися необхідністю дистанціювання від Москви проімперської, шовіністичної, агресивної, експансіоністської, ворожої...;

- Українська незалежність, як і феномен Українського Православ'я – це історична даність, з якою слід рахуватися і яку належить поважати;

- Єдинокровність українського і російського народів – імперська вигадка, а її нинішні обстоювання виглядають на науковий нонсенс.

У поліфонізмі суджень з приводу відвідання України патріархом Кирилом не бракувало й інтерпретативного категоризму, минаючи крайнощі якого воліли б навести лише кілька найхарактерніших звирень, а саме:

- очі вбираюче червонобарвне:

Ні! – третьому Риму в Україні!

Ні! – русифікації й імперіоцидній уніфікації!

Ні! – «общерусскому благочестию» з примусу!

Ні! – маніпулюванню свідомістю благовірної, але аж надто довірливої пастви!

Хай відроджується і процвітає незалежна Україна!

- вражаюче своєю злободенністю:

Ні! – імперській фальсифікації історичного минулого України!

Ні! – спробам вчених-маніпулянтів притупити етногенну пам'ять українського народу!

Ні! – спекуляціям ЗМІ довкола необхідності створення Єдиної Помісної Православної Церкви!

- дивуюче компрометуючою обізнаністю та викривальним пафосом:

Ні! – аргументам московського гаманця!

Ні! – підлості газогонних пріоритетів!

Ні! – змова «дарителів» автокефальності!

Українській незалежності – Так!

Автокефалії УПЦ – Так!

Христолюбивій Україні слава!

- проймаюче громадянською визначеністю:

Ні! – претензійності речників «єдиної і неділимої»!

Ні! – імперському ставленню до України як до своєї вотчини!

Ні! – поділам на канонічних москвофілів та неканонічних етнофілів.

Так! – Єдиній Помісній Православній Церкві в Україні!

А що ремінісценції такого гатунку не були рідкістю на «святі» зустрічі високого московського гостя, з не меншою промовистістю підтверджують декларації, логіка мислення яких зводилася до трактацій:

***

Проголошення Україною державної незалежності – вирішальний і безповоротний крок до набуття її апостольською Православною Церквою автокефального статусу!

***

Духу української незалежності, її свободи, волі й демократії – не скорити!

***

*Добросусідським відносинам України і Росії – Так!
Неоімперським амбіціям РПЦ – Ні!*

***

*Ревнителі канону! Вірники РПЦ та УПЦ!
Навчаючи й повчаючи, вказуючи й застерігаючи,
будьте пам'ятливі на труднощі, з яким зустрілася Московська Церква
упродовж 148-річного шестя шляхом власного автокефалізаційного
самоутвердження!*

***

*Московська єдиноістинність – хворобливий наростень на церковному
тілі Українського Православ'я!*

***

*Слові чи ж силувані сценарії вирішення проблем канонічного
підпорядкування УПЦ – УПЦ КП – безперспективні!*

На неабияку увагу заслуговують й інші «святочні» зв'єрення, які, крім іншого, значно розширюють діапазон уявлень про ступінь громадянської зрілості українського суспільства і які в своїй основі відображають державотворчі інтенції їхніх виразників. Серед них хотілося б зокрема виділити такі:

Ваша святосте!

*Український народ є порізним за релігійними переконаннями, але має спільну мету –
мріє жити в незалежній, заможній і процвітаючій державі Україна!*

***

*Торуючи шлях, що веде до автокефальності, УПЦ КП взорується на приклад і досвід
Церков-посестр Болгарії, Румунії, Росії, Сербії...*

***

*Україна потребує національної консолідації та монолітної єдності на етапі
реалізації свого європейського вибору!*

***

*Юрисдикційно розмежоване Українське Православ'я має об'єднатися задля блага
рідного народу в Христом споріднене братство!*

Відтак, підсумовуючи вищевикладене з приводу візиту патріарха Кирила в Україну під оглядом його суспільного сприйняття та оцінки, можемо констатувати:

- ✓ всупереч міжнародно-правовим нормам та визнанню окремі кола в РПЦ і зокрема її предстоитель не налаштовані визнавати сам факт існування Держави Україна чи ж, щонайменше, змиритися з цією історичною даністю;
- ✓ керуючись тим, що єдиним нормативно-правовим регулятивом, який би унеможливив у контексті канонічного права надання УПЦ автокефального статусу, РПЦ нерідко вдається до фальсифікації вітчизняної історії, намагаючись, зокрема, довести, що українського народу як національної окремішності не існує, а сам факт адміністративно-територіальної цілісності Української Держави

всіляко замовчує чи ж видає проголошення української державності за історичний прецедент;

- ✓ сам спосіб узасаднення порушених та обстоюваних патріархом Московським Кирилом ідей, яким іноді бракувало не тільки наукової, але й морально-етичної коректності, а вже поготів ідеологічні претексти, що найбезпосереднішим чином сполучалися ним з правомірністю/неправомірністю проголошення УПЦ автокефалії не тільки означають причини виняткової уваги та безпрецедентної опіки РПЦ української пастви, але й значною мірою розкривають підстави її непогамованого бажання будь-що затримати Україну в орбіті свого духовно-релігійного впливу;
- ✓ уроки з вітчизняної історії, що їх самочинно запропонував патріарх Кирило українському громадянству і зокрема ті твердження, якими супроводжувався виклад основних положень, наочно засвідчують їх критики.

Самозрозуміло, що ці висновкові положення йдуть у розріз з переконаннями переважної більшості українського суспільства, державоцентрична орієнтація якого принагідно може бути представлена постуляціями, в контексті яких зазвичай наголошувалося:

- ✓ Україна як держава постала і є визнаним суб'єктом міжнародного права;
- ✓ В Україні не може бути вищої мети, ніж благо й процвітання рідного народу, що неможливо без її самоздійснення, усамостійнення та наповнення державного суверенітету питомо українським національним духом;
- ✓ Україні потрібні стійкість і мужність у прагненні самоздійснитись, набутти тих карбів Святого Духа, коли «єрихонські стіни» упереджень її відкритих ворогів і прихованих воріженьків впадуть самі по собі;
- ✓ Україна має власний духовний космос, свій неповторний світогляд і потребує їх суверенізації;
- ✓ Нагальна необхідність розв'язання вузла внутрішньоцерковних проблем Українського Православ'я потребує консолідації суспільства на всіх рівнях і зрізах, у тому числі духовного зростання всього українського суспільства до вимог і запитів часу, що зробить нас непереможними в усіх змаганнях;
- ✓ Віруюча Україна омріяла й вистраждала своє щасливе майбуття і знає, що в боротьбі за умі і серця її громадян з нею Бог;
- ✓ «Окормляючи» душі спраглих на правду прочан, Україна пришвидшить тривалий і болісний процес набуття її Православною Церквою омріяної автокефалії;
- ✓ Українське суспільство має пережити справжній катарсис, очищення спопеляючим вогнем милосердя, правди та любові, які уможливлять не тільки «себенабуття», але й осяють шлях в провіденційно значущу, до істинно Сущого;
- ✓ У багатонаціональній Україні існують проблеми, яких має в достатку кожна країна. Але, розбудовуючи нову архітектуру міжнародних і, насамперед, українсько-російських взаємин, не варто забувати, а також ігнорувати того, що більшість українських труднощів етноконфесійного характеру спричинені російським урядом як імперського періоду, так і радянської доби;
- ✓ Україна має зосередити зусилля на стратегічному шляху поступу і вітати будь-який крок, що спрямований на внутрішньоправославне примирення та злагоду.

Що ж стосується вирозумілості суспільного загалу на канонічних аспектах кризи Українського Православ'я, пов'язаної з проблемою юрисдикційного

підпорядкування/перепідпорядкування, а також канонічних підстав проголошення УПЦ автокефалії, то, як засвідчують вищевикладені рефлексії, український народ у своїй основній (коли не переважній!) частині виходить з того, що:

- ✓ для зняття існуючих проблем та врегулювання внутрішньоправославної ситуації в Україні потрібна добра воля усіх зацікавлених сторін та Божі на те благословення;
- ✓ фундаментом та запорукою успіху при розв'язанні низки спірних богословських питань може бути тільки надійна правова основа, тобто апостольські правила та постанови Вселенських соборів з приводу правомірності проголошення самостійності тієї чи іншої Церкви;
- ✓ канону, яким би регламентувалась процедура надання автокефалії, не існує;
- ✓ диктат РПЦ щодо канонічного підпорядкування УПЦ – шлях в історичну безперспективність;
- ✓ на церковний провід УПЦ МП, УПЦ КП, а також УАПЦ покладається виняткова відповідальність у справі успішного подолання внутрішньоцерковної кризи Українського Православ'я особливо під оглядом того, що на великому пограниччі між Сходом і Заходом її постанови як міцної й незалежної держави улягає в інтереси далеко не всіх країн.

Отже, в практично неосяжному діапазоні українських «віншувань», приводом і причиною яких став візит патріарха Московського Кирила, були оприявлені найрізноманітніші настрої із взаємозаперечними включно. Зважаючи на вищезазначене, можемо резюмувати, що:

- ✓ українське суспільство не є однотайним в розумінні вектора свого подальшого цивілізаційного розвитку;
- ✓ під гнітом труднощів, що їх викликали до життя кардинальні перетворення доби української незалежності і які стали приводом та причиною численних невдоволь, громадяни України дедалі страчаються на вірі у правильності обраного Україною стратегічного курсу;
- ✓ криза Українського Православ'я є одним із індикаторів цих настроїв, які набувають виразної регіональної специфіки і загрожують ескалацією церковно-релігійного напруження та дестабілізацією життя в загальнонаціональному масштабі.

А це означає, що на шляху шестя в світле майбутнє Україні з неминучістю випадатиме долати не одне двопуття та перехрестя, з яких україно-російське видається найважливішим. У цьому сенсі візит патріарха Московського Кирила в Україну, якого тут одні щиро й сердечно вітали як свого архіпастиря, а інші не залишали сумнівів, що в особі його святості бачать уособлення імперської зловісності, а відтак тих бід і нещастя, від яких Україна іще не отямилась, вельми насторожує, а ще показує, що в ім'я й задля блага України її суспільний загаль має консолідуватися довкола головної мети, тоді й з орієнтаційним напрямом щораз менше вагатиметься.

***

В. НОВОДВОРСКАЯ О МОСКОВСКОМ ПАТРИАРХАТЕ

"Портал–Credo.Ru": Валерия Ильинична, закончился 2009 год. Какие события религиозной жизни прошедшего года Вы, как Председатель партии «Демократический союз» отметили бы? Известно, что Вы православная, и нас особенно интересует Ваша оценка первого года патриаршества Патриарха Московского и всея Руси Кирилла.

Валерия Новодворская: Я христианка, но поведение РПЦ МП вообще и Патриарха Кирилла в частности заставило меня забиться в общину Якова Кротова, который находится под омофором Патриарха Варфоломея не от хорошей жизни. Просто христианин не может быть причастным к тому официальному капищу, которое в России называется Русской Православной Церковью, к такому примитивному идеологическому надзору, новому идеологическому отделу ЦК партии "Единая Россия". Патриарх Кирилл продолжил эту традицию, которая вынуждает людей принимать католичество или протестантизм или идти куда-нибудь в общину к отцу Глебу Якунину – лучшему, может быть, священнику Русской Православной Церкви, который семь лет за это отсидел, пока нынешний и предыдущие Патриархи и весь этот синклит работали на КГБ и имели ключики. Так они его не только в служении запретили, но еще и от Церкви отлучили! История с Толстым повторяется.

Я уже не считаю обычных благословений чекисткой хунте, в которых и Патриарх Кирилл не отказывал. Был фильм "Царь" о митрополите Филиппе (Кольчеве), который царю Ивану Грозному отказал в благословении. Наш Патриарх ни Медведеву, ни Путину в благословении не откажет, хотя на их совести грузинская кампания, политзаключенные и всё остальное.

Я скажу, что не сделал Патриарх Кирилл. Для начала не уничтожил мойку для автомашин под храмом Христа Спасителя. У нас под храмом Христа Спасителя машины моют! Я знаю очень многих людей, которые въезжали за эту мойку на своей иномарке христианами, а выезжали из неё атеистами. У них в голове не укладывается, как это возможно. Я такого прецедента в других странах не знаю. Это возможно только в России.

Затем Патриарх Кирилл прогулялся в Украину. Надо отдать должное президенту Ющенко, который - действительно христианин и который ограждал его от демонстраций, манифестаций, негодования, хотя он там делал невесть что! Кирилл нашел место, где сказать, что Сталин лучше Гитлера! Это неприлично - демонстративно поехать в Украину, хотя всем известно, что там есть Украинская Церковь Киевского патриархата, Украинская Автокефальная Церковь, Греко-Католическая Церковь. Вообще, "нас там не стояло". Украина как-то без нас обходится. Зачем Московскому патриарху демонстрировать там такую публичную религиозную рознь?! Кстати, наша община Якова Кротова во имя сошествия Святого Духа на апостолов подчиняется владыке Харьковскому Игорю (Исиченко). И так, я принадлежу к иной конфессии, чем Патриарх Кирилл. Христа никогда не будет там,

где есть религиозные преследования.... Наша религиозная жизнь - на уровне КГБ и святейшей инквизиции.

Россия – не христианская страна. Настоящие христиане у нас по-прежнему сидят в катакомбах, в подполье. Никто вопреки РПЦ МП даже часовенки не может построить. Отец Яков служит на своей собственной квартире, потому что ничего иного купить не разрешают. Всех приличных священников из храмов выгоняют и загоняют куда-нибудь в псковские болота, как отца Виктора Смирнова, который когда-то меня крестил. Его, тоже бывшего политзаключенного, загнали под Псков, в болота, чтобы никто его не видел. Россия является христианской страной, никак не в большей степени, чем Испания во времена святейшей инквизиции.

Надо бы Рождество отмечать со всем цивилизованным миром, а то опять мы не как все. Вторая мировая война для всех закончилась 8 мая, а для нас почему-то 9 мая. Рождество все нормальные люди отмечают 25 декабря. Весь мир идет не в ногу – мы одни в ногу. Это более чем нелепо. Нужно присоединиться к цивилизованному человечеству. Так было бы гораздо лучше. Благодаря Патриарху Кириллу и прочим Патриархам я так ни разу в жизни не участвовала в крестном ходе. Своей часовенки, вокруг которой можно было обойти, у нас нет. Слава Богу, по 5-му каналу из Петербурга покажут Богослужение из Казанского собора. Там хотя бы Путина с Медведевым не будет. А то у нас очень интересно транслируют службы: главным образом показывают Медведева и прочих, которые стоят как самые главные на этом событии, и дальше уже смотреть не хочется.

Еще одна маленькая деталь – какая религиозная жизнь возможна в стране, где не отлучают и не запрещают священников, призывающих причислить Сталина к лику святых? Таких не запрещают в служении и не отлучают, а вот отца Глеба отлучили. Вот и думайте: какая после этого мы христианская страна?

Боюсь, что всё это приведет к тому эффекту, к которому пришли в октябре 1917 года. Тогда перекормили Законом Божиим, тогда, по словам Владимира Соловьева, Церковь надела государственный мундир и взяла государственный меч, и Россия стала уделом не Христа, а Ксеркса, а отлучение Толстого полностью пощорило Церковь и интеллигенцию. Вот поэтому и пощивали потом кресты, поэтому мало кто защищал религию, потому что пастыри вели себя не должным образом. Поэтому у нас так легко это и прошло. В Польше, небось, коммунисты тоже бы хотели так сделать, но ведь ничего не получилось – Костёл был великой силой, с которой надо было считаться. И в Литве не получилось. И в Грузии не получилось, несмотря ни на каких коммунистов. Почему же получилось в России? А из-за этих милейших особенностей официальной православной Церкви. И она их сохранила и приумножила в наше время. Почему Патриарх не занимается вопросом захоронения Ленина? Уничтожением красных звезд на кремле и Мавзолея Ленина? Вот бы ему чем надо заниматься! Почему он не настаивает, не требует? Почему не накладывает на государство, которое этого не делает, интердикт? А потому, что это идеологический отдел и собственной воли у них нет. *Беседова*

*Владимир Ойвин,
"Портал-Credo.Ru"*

***

УКРАЇНЦІ ПЕРЕД ВИКЛИКАМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ДУХОВНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Українці – віруючі й ті, хто принаймні відносить себе до певної християнської традиції - опинилися сьогодні перед низкою взаємопов'язаних викликів. З одного боку, відчувається потреба віднайдення власної ідентичності (духовної, культурної) в поліфонічній світоглядно Україні та у світі, що стрімко глобалізується і водночас запитує оригінальні внутрішні смисли. З іншого боку, віднаходити та утверджувати свою ідентичність доводиться у складних умовах, до яких багато хто виявився неготовим: поруч хтось усвідомлює себе як інакшого (і це може відбуватися і з одновірцями, і з однопумцями), й також намагається відповідно своїх поглядів розбудовувати й відстоювати життєвий простір довкола.

Пригадування і розвиток власних духовних традицій стикається, синтезується, існує немов би в «паралельних світах» з іншими традиціями, старими й новими, серед яких наявні як культурні набутки, так і вражаючі безкультурні пониження. І все це відбувається у взаємодії досить відмінних «ближніх», в ході їх культурного та політичного самовизначення як всередині власної держави, так і відносно ширшого, геополітичного контексту. При тому діалог, попри всі труднощі, є єдиним розумним виходом, однак його межі й можливості слід визначати реально.

Сучасний період суспільного розвитку українців відзначається доформуванням індивідуальних та колективних ідентичностей: національних, культурних, духовних, політичних. Зрозуміло, йдеться не про всіх і вся. Однак цей процес (кого він стосується), стимульований вітчизняними суспільними потрясіннями останніх років та неоднозначними політичними та культурними подіями в оточуючому світі, помітно інтенсифікується, підпадаючи уважному вивченню дослідників.

При тому від християнських Церков, зокрема в Україні, в особах їх очільників та речників, в тому числі й мирян, а також і від громадських активістів, культурних діячів все частіше можна почути критику втрати чи відсутності автентичності на догоду чомусь, що оцінюється як чуже-негативне. Йтися може про «золотого тільця», секуляризм, «західну моду», тощо. Щодо останньої – негативний вплив «розбещеного Заходу» як наступ на питомі православні цінності критикують здебільшого в колах УПЦ МП, хоча, в більш поміркованому варіанті робить це й Патріарх УПЦ КП Філарет. Низка християнських Церков України прийняла спеціальну Заяву щодо необхідності поважати релігійні традиції та ідентичність. В цілому ж українські православні, як і католики та протестанти, засуджують більше розмивання ідентичності як відхід від християнських норм та спадку, а громадські, культурні діячі застерігають проти наступу інонаціонального, профанного, вульгарного в сфері духовності й культури.

Проте, на відміну від Європи й Америки, в пострадянській Україні аж до останніх років не було помітно відчужено (а тому, напевно, не дуже й артикулювалося) протистояння чи протиставлення певної ідентичності (національної, релігійної, конфесійної, культурної) - якійсь іншій як «усереднено-нав'язуваній». Натомість поки виразніше відбувається зіткнення у звичайному щоденному житті українців культурних потреб реалізації певних духовних ідентичностей (в конфесійно

означених чи позаконфесійному випадках) та наступу, з одного боку, бездуховності й нівеляції, а з іншого (та одночасно й суміщено з першим) – активізації постколоніального тиску у найбільш одіозних маскультових виявах. Отже, проблема виходить далеко за рамки власне релігійно-церковної ідентичності, й сягає загальнонаціональної духовно-культурної, а відтак і цивілізаційної.

В публічних дискусіях, які точаться з даної тематики, їх учасники виразніше пізнають власну ідентичність, в т.ч. національну духовно-культурну, й розглядають спірні моменти з точки зору інтересів її розвитку. Тобто, в ході діалогу масмо явище актуалізації власної ідентичності чи навіть «відкриття» її, «утисненої» в некомфортних умовах обмеження.

Конфліктність цієї проблеми залежить як від поточного стану усвідомлення, змісту й можливостей вияву ідентичностей, так і від адекватності, міри й конкретних форм застосування тих чи інших регуляторних політкоректних заходів. Втім, актуалізація і розгортання різних ідентичностей у їх складній взаємодії, серед інших суспільних процесів, завжди несли в собі певний проблемний потенціал, який має як творчі конструктивні імпульси, так і руйнівні. Тому варто аналізувати як перші, так і другі. Зокрема, взаємодія етнічної (згодом національної) й релігійно-конфесійної ідентичностей була одним з найбільш суттєвих феноменів, які творили нашу історію з далекого минулого аж до сьогодні. Те саме справедливо і щодо історії інших народів (та історії їх стосунків). Від писань апостолів та європейських найстарших літописів і до найсучасніших досліджень істориків, релігієзнавців, теологів ця проблематика так чи інакше вивчається і зараз стає особливо злободенною та потребує посиленої й відповідальної уваги науковців різних суспільствознавчих напрямків.

Наразі мусимо констатувати наявність, в Україні зокрема, певного конфлікту між потребами відродження й розвитку національної ідентичності, національної духовності та потребами співжиття і спілкування в полівимірному в плані духовних та культурних орієнтацій суспільстві. Цей конфлікт не є невідворотно присутнім в кожних відносинах і кожному діалозі, але подекуди виразно відчувається в тих чи інших суспільних подіях. Його вирішення ускладнюється на вітчизняних теренах переплетенням проблем розбудови демократичного громадянського суспільства співвідповідальних громадян, з одного боку, та позбування колоніального спадку та впливу, з іншого. Водночас, дискусії навколо такого конфлікту стимулюють актуалізацію духовно-культурної ідентичності – власної та спільної, що, у свою чергу, прискорює увиразнення, в тому числі й у практичних діях, свідомого культурно-цивілізаційного і політичного вибору українських громадян – вибору відповідного бажаного середовища та доступних форм його розбудови.

***

РАЗМЫШЛЕНИЯ О ПРАВОСЛАВИИ

Архиепископ УАПЦ ИГОРЬ (ИСИЧЕНКО) считает: "Разочарование в церковных реалиях людей, пришедших в Церковь в поиске истины и искренности, – самая тревожная из проявившихся за прошлый год тенденций"

"Портал–Credo.Ru": Каковы, по Вашему мнению, наиболее значительные события религиозной жизни в 2009 году?

Архиепископ Игорь (Исиченко):

Возможно, есть своя тревожная символика в том, что в один и тот же 2009 год ушёл из жизни белградский Патриарх Павел и занял московскую кафедру Патриарх Кирилл. Первосвятительское служение 95-летнего сербского старца оставило в памяти массу трогательных примеров личной скромности и крайней непритязательности. Крупнейшую же среди православных Русскую Православную Церковь Московского патриархата возглавил архиерей, чьё имя уже давно ассоциировалось с сочетанием светской популярности, экономического успеха, огромного политического и церковного влияния. Образ могущественной Церкви во главе с умным и волевым предстоятелем органически вписался в современные тенденции развития России. Его укрепило и грандиозное шоу с выразительным политическим оттенком, в которое превратился визит Патриарха Кирилла в Украину. Безусловно, в *минувшем году было покончено с мифом о фактической независимости Украинской Православной Церкви от Московского патриархата*, бывшим одним из главных орудий самоутверждения УПЦ МП после 1991 г.

Вот уже лет двадцать православная общественность, особенно политики и журналисты, утешали себя тем, что разного рода церковные нестроения, ограниченность жизненных интересов клира и тяга к роскошной жизни иерархии – это-де родимые пятна коммунистического прошлого. Придёт новое поколение православного священства – и всё будет по-новому: чище, честнее, проще. Но вдруг оказывается, что *пришедшее поколение священства не уступает предшественникам в степени прагматизма своего отношения к Церкви*. Вместо оздоравливающей духовной силы в общественную жизнь входит мощная организация, прекрасно вписывающаяся в коррумпированное и раздираемое клановыми противоречиями посткоммунистическое украинское общество. Хотя структурно она всё ещё разделена, но политико-экономические амбиции лидеров разных юрисдикций по существу совпадают. Они-то и мотивируют наметившиеся центроостремительные тенденции. Вот уже и переговорный процесс пошёл... Надо быть очень уж недальновидным политиком, чтобы, восхищаясь фактом встречи за столом переговоров УПЦ МП и УПЦ КП, УПЦ МП и УАПЦ (митрополита Мефодия), не задать себе вопрос: а какими личными мотивами, кроме декларированных лозунгов, руководствуются участники переговоров? Что их объединяет? И какой она станет – пресловутая "Единая Поместная Церковь" в случае её провозглашения конкретными участниками переговорного процесса? На фоне призывов то к "преодолению раскола", то к созданию "Единой Поместной Церкви", кажется, не

були адекватно восприняты сигналы, которые мне кажутся наиболее симптоматичными для прошедшего года. Это, прежде всего, неожиданно массовая публикация критических материалов о теневых сторонах церковной жизни, в частности, в серии репортажей популярного украинского телеканала "1+1" под характерным названием "У Бога за паузой". Болезненная реакция Церкви лишь подлила масла в огонь: в одной епархии авторов репортажей о плате за требы отлучили от Церкви, в другой участника передачи о коррупции запретили в служении, в третьей епархиальное собрание духовенства обратилось к президенту Ющенко с требованием закрыть телеканал. А ведь в основе материалов, пусть и тенденциозно подобранных, лежали реальные факты. Ещё одна характерная ситуация сложилась на Волини, где группа священнослужителей и мирян выступила с критикой *распространившейся в епархии симонии*, а также покрывания моральных проступков духовенства церковной иерархией. Критика и здесь не была воспринята адекватно: наказали обличителей, а не виновников. Наказали со всей строгостью, кого запретив в служении, а кого и отлучив от Церкви. Обличители же, поддержанные активными мирянами, не испугались, а начали искать единомышленников, развернули информационную кампанию, организовали издание газеты.

Почему я обращаю внимание на эти события, вроде бы, меркнущие на фоне масштабных церковных акций? Дело в том, что *разочарование в церковных реалиях людей, пришедших в Церковь в поиске истины и искренности*, – самая тревожная из проявившихся за прошлый год тенденций. Наверное, ещё рано говорить о новой секуляризации, а тем более, о массовом антиклерикализме. Но их предвестники уже оцутимы. Образ богатой, влиятельной, успешно интегрировавшейся в мир Церкви отторгается наиболее пронизательной и духовно независимой частью мирян. На фоне этой тенденции блеск многочисленных орденов, которыми обменялись за 2009 год светская власть и церковное священноначалие, начинает заметно блекнуть. Надеюсь, что волонтаристская религиозная политика, доминирующая в Украине, окончательно отойдет в прошлое вместе со сменой высшего государственного руководства, уступив место партнерским отношениям между Церковью и светской властью.

Молюсь, чтобы уникальная миссия Константинопольской Церкви-Матери по выведению из канонического кризиса украинской православной общины была осознана всеми сопричастными сторонами и смогла осуществляться без препятствий и преград.

Главная же надежда, очевидно, на то, что вызов новой секуляризации будет адекватно воспринят всей полнотой православной Церкви и будет способствовать свободному осуществлению евангельской миссии. Может, вслушавшись в Господень совет: "Врачу, исцелися сам" (Лк. 4:23), юрисдикционно разделённые, но единые в своих внутренних проблемах Церкви начнут искать путь к духовному исцелению общества в избавлении от собственных недугов?

*Беседовал с архиепископом Владимир Ойвин,
"Портал–Credo.Ru"*

***

РПЦ ОДЕРЖАВЛЕНА: УКРАЇНСЬКІ ПЕРСПЕКТИВИ

У британському виданні «Таблет» (thetablet.co.uk) було опубліковано інтерв'ю з митрополитом Іоаном Зізіуласом, відомим православним богословом, ієрархом Константинопольського Патріархату. Владика Іоан — «живий класик» сучасного богослов'я, широкознаний у християнському світі, справжній науковець, який звик до точних та вважених формулювань і жорсткої дисципліни думки. Отже, публічна критика Російської Церкви від ієрарха такого інтелектуального рівня та впливу — це непересічна подія.

У своєму інтерв'ю владика Іоан розмірковує про проблему націоналізму в автокефальних православних Церквах. На думку митрополита Іоанна, націоналізм «не є частиною історичної структури» Православної церкви: він виник у XIX столітті, коли «в автокефальних Церквах розвинулися дуже сильні зв'язки з поняттям нації», яке стало частиною західного менталітету. Як приклади Церков, що потерпають сьогодні від націоналізму, владика Іоан наводить Балкани та Росію. При цьому, зауважує Зізіулас, якщо на Балканах безпека націоналізму зменшується у зв'язку з процесами євроінтеграції, то в Росії «все ще існує дуже тісна співпраця між церквою та державою, і це створює проблеми».

Православна Церква в Росії стає заручницею Російської держави. І це вже помітно у світі. Помітно настільки, що відомий ієрарх нехтує правилами дипломатичного етикету і публічно, хоч і в делікатній формі, ставить богословський діагноз: «націоналізм».

Грецькі богослови вже неодноразово висловлювали заклопотаність сучасним станом Російської Церкви, зокрема властивими їй сьогодні імперіалістичною свідомістю та ізоляціонізмом. Схожу позицію займає відомий грецький православний богослов Христос Яннарас. Він звинувачує Москву, яка протиставляє себе Константинополю як «Третій Рим», у тому, що вона мислить суто секулярними критеріями — кількісною перевагою, політичною міццю, національними інтересами. Спроби відродження Російської Церкви у XIX столітті потонули у вирі революції, вважає Яннарас. Втім, навіть після розвалу СРСР «Московський Патріархат продовжує нести хрест більшовицького режиму». З одного боку, в Росії спостерігається відродження благочестя російського народу. З іншого — правляча ієрархія «явно підпорядковується міркуванням політичної доцільності, що диктується партійною бюрократією». У цій ситуації, вважає Яннарас, претензія Москви на лідерство у православному світі «створює небезпеку підпорядкування помісних церков інтересам, які диктує режим, що уневолив Російську Церкву» («Істина та єдність Церкви». М., 2006).

Церкву, назву якої традиційно перекладають українською як «Руська», дедалі частіше називають «Російською». Останнім часом у ній простежуються тенденції до ізоляції та підміни універсалістських цінностей національними пріоритетами. Багатонаціональну de facto Церкву роблять Церквою одного етносу. Церкву, половина парафій якої міститься в Україні, de facto роблять державною Церквою Російської Федерації.

Ми вжили дієслово «роблять», що передбачає примусовість. Однак хто «робить» сьогодні Руську Православну Церкву російською й одержавленою? Влада? Власна ієрархія? Історичні обставини? Кожна з цих відповідей не є помилковою. Історичні обставини справді склалися таким чином, що Росія знову протистоїть

Заходу. Влада справді поставила перед РПЦ завдання наповнити ідеологічний вакуум та ідейно виправдати протистояння. Власна ієрархія справді зважила на історичні обставини та замовлення влади і дала згоду на одержавлення. Таким чином, у сучасній Росії Православну Церкву цілком можна було би іменувати РПЦ (о) – Російська Православна Церква (одержавлена). Така конфесія має добрі перспективи в путінській Росії і певні перспективи залишитися в Росії, що залишиться після Путіна.

Однак половина парафій цієї конфесії міститься в Україні, де сьогодні планує цілком інша історична та культурна ситуація. Тоді як Росія намагається стати євразійською імперією, Україна сподівається увійти до Євросоюзу. Отже, те, що є «добрим», «виправданим» та «корисним», з погляду російської держави, суспільства та ієрархії, не є таким в Україні. Російський «наднаціоналізм» тут бачиться небезпечним. Ностальгія за СРСР — підозрілою. «Надконсерватизм» Російської Церкви — свідченням обмеженості.

Україна — не Росія, твердить назва книжки экс-президента. Додамо, що Українська Православна Церква — не Російська. Чим довше Україна існує у форматі незалежної держави, тим виразнішим постає факт, що український менталітет відмінний від російського не лише в політичній та культурній площині, а й у площині церковній. Коли ми спробуємо проаналізувати образ церковного життя в сучасних Росії й Україні, то побачимо, що у кліриків та вірних сьогодні формуються відмінні психологічні установки. Обрядовітство, боротьба проти ідентифікаційних кодів та Заходу, хресні ходи і портрети останнього російського імператора, схильні до повноти священники з засаленим волоссям та неохайними бородами, запнуті хустинками літні жінки, що заповнюють більшість храмів. Здавалося б, картина пострадянського православ'я однакова і для Росії, і для України, більшість православних парафій якої перебуває у канонічній підпорядкованості Патріарху Московському...

Однак варто вдуматися в реалії сьогоденного церковного життя в Росії й Україні, і стане зрозуміло, що український православний менталітет сьогодні таки відмінний від російського. І річ не лише в історично властивих українцям терпимості та демократизму церковного життя. Російська ієрархія та вірні бажають бути частиною держави. Що ж стосується України, то тут ця спокуса значно слабша. По-перше, православних конфесій три, а це не дає одній із них остаточно стати «державною». По-друге, випробування останніх десятиліть допомогли українським Церквам усвідомити свою окремішність від держави і самодостатність. Крім того, союз між Церквою та державою в Росії й Україні приводить до різних наслідків. У сучасній Росії Церква підпорядковується головній лінії сучасної («єдиної» і «справедливої») Росії — відтворенню російської імперії. А в Україні результатом такого неформального союзу може стати узгоджена політика, спрямована на отримання повної канонічної незалежності (автокефалії) і об'єднання розпорошеного по різних православних церквах Українського Православ'я. Погодьтеся, навіть враховуючи неминучі ризики такого союзу, друге завдання набагато шляхетніше. Одна річ — навести лад у власному домі, а інша — намагатися загарбати чужий.

РПЦ сьогодні вирішує власні «внутрішньоросійські» завдання. І чим глибше ця Церква занурюється у російську державну політику, тим більша дистанція пролягає між нею та Українською Православною Церквою «усіх патріархатів». Звернімося лише до двох символічних подій — благословення «ядерного щита» Росії та оприлюднення з трибуни Всесвітнього російського народного собору (читай —

РПЦ) «Російської доктрини». Спочатку про вересневий молебень у Храмі Христа Спасителя на честь ювілею «ядерного щита» Росії. Російське суспільство вже дало оцінку цьому аспектові «православно-атомної» справи. За три дні після події в російськомовному сегменті блогів з'явилося понад 20.000 згадок про молебень на честь ювілею «ядерного щита» Росії. Абсолютна більшість їх висловлюють нерозуміння, розчарування та обурення діями Патріархії. Погодьтеся, за три дні — це чимало... Втім, нас цікавить «міжнародний» аспект справи. Коли Московська Патріархія погодилася на таке освячення і зробила це у форматі символічної дії, вона забула про Україну і зрадила «незалежну в управлінні» УПЦ. Українському суспільству було продемонстровано, що Церква, на чолі якої стоїть патріарх Алексій II, — це Церква однієї держави й одного етносу. Адже ядерна зброя є «ядерним щитом» лише для громадян Росії. Для решти це — зброя, що потенційно може бути використана проти їхнього народу та їхньої держави. І коли першоієрарх Церкви, до якої ви належите, умовно кажучи, «благословляє» ядерну зброю, що потенційно може бути використана проти вашої країни та народу, — вам може спасти на думку, чи не варто переглянути свої конфесійні пріоритети.

Тепер про ідеологію, що надихнула авторів цього «молитовно-атомного» заходу — «Русська доктрина», який претендує стати новим ідеологічним катехізисом Росії. Доктрина — це близько 800 сторінок, укладених великим колективом авторів, більшість яких досі не була відома, перебуваючи на маргінесі суспільно-політичного життя. Крім того, мова, якою написано «доктрину», скидається на мову священних заклинань, а не наукового аналізу. Отже, звернімо увагу лише на її символічні твердження. Росія — це Третій Рим і центр світу, або «система крові, що підтримують склепіння над усіма народами світу». Це — тип «правильної» імперії, що є «виключною державою», «історичним шедевром, яким може пишатися нація». Шезнення СРСР, який було «вбито ножом у спину», є одним із «найжахливіших злочинів світової історії». РПЦ — єдина традиційна структура Росії, яка не піддалася розчленуванню і докладає величезних зусиль до збереження цієї єдності. Згадується в тезах «доктрини» і правильна форма російського націоналізму: природно властивий росіянам «терпимий, але достатньо впертий націоналізм». Відповідно, Росію може врятувати союз держави та Церкви, союз націоналізму та Православ'я, особлива актуальність якого для сучасної Росії, на думку її «доктринерів», полягає у «функції підтримки національної ідентичності». «Необхідне відновлення символіки ідентичності, а «вірність православ'ю» сьогодні можна розцінювати як знак вірності самій нації». Російська нація, російська Церква, російська ідентичність. Що ж стосується України, то вона авторами цього «благословенного» РПЦ документу розуміється лише як територія. Територія колишньої та майбутньої (відверни Боже!) Російської імперії.

А тепер увага. «Російська док трина» — це документ, що розроблений групою маргінальних авторів із середовища російських ура-патріотів. Він набув скандального розголосу лише завдяки Російській Православній Церкві. Адже доктрину обговорювали і схвалювали на спеціальних «соборних слуханнях» у рамках «Всесвітнього російського народного собору» (голова «собору» — Патріарх Московський). А проходили ці слухання не деінде, як у Відділі зовнішніх церковних зв'язків Московського Патріархату.

Насамкінець дозволимо собі дві цитати. Перша з них належить митрополиту Кирилу, який є сьогодні «прем'єр-міністром» РПЦ. «Позитивний бік російської

доктрини полягає в тому, що вона кладе традиційні фундаментальні цінності в основу модернізації Росії» (<http://www.rusdoctrina.ru/index.php?subject=6&o=69>).

А ось слова одного з розробників цього проекту, Єгора Холмогорова: «Путін пов'язав Православ'я із внутрішньою безпекою країни, а ядерну зброю — з її зовнішньою безпекою зовсім не випадково. Це комплексний «російський захист» для оборони від бісів і для оборони від людей, яких найчастіше навчають ті ж біси. Атомне Православ'я — це не просто стратегія майбутнього. Це есхатологічна стратегія Росії на весь час історії цього світу, якщо ми, росіяни, хочемо зберегти своє буття на весь час цієї історії, а не піти з її сцени передчасно» (зі статті під символічною назвою «Атомне Православ'я»).

Абревіатура «РПЦ» раніше розшифровувалася як «Руська Православна Церква». Малося на увазі, що ця Церква має багатонаціональний характер і об'єднує вірних на території колишньої Київської Русі. Втім, ця назва мало кого вводила в оману. Світ і Україна мали нагоду дізнатися, що цю абревіатуру необхідно читати як «Російська Православна Церква». Якщо до цієї абревіатури додати літеру «о» (одержавлена) (що de facto вже трапилося), перспективи цієї конфесії в Україні стають цілком примарними. Руська Православна Церква могла б існувати в Україні без якихось проблем. Російська Православна Церква теж має певні шанси на виживання. Однак у РПЦ (о) є лише одна українська перспектива — рано чи пізно розділитися на дві церковні юрисдикції: канонічно незалежну від Московського Патріарха Українську Православну Церкву та Екзархат Московського Патріархату, пастирським завданням якого буде опіка найбільшої національної меншини в Україні.

Олеся ЗОРЯ,

Дзеркало тижня, № 37 (666) 6-12 жовтня 2007

***

Православ'я в оцінках О.Пахльовської**

ИНТЕРВЬЮ: Писатель, публицист, профессор Римского университета ОКСАНА ПАХЛЁВСКАЯ о религиозной ситуации в Украине и вокруг нее накануне президентских выборов, о последнем бастионе свободы на востоке Европы

"Портал-Credo.Ru": В своих статьях и книгах Вы постоянно обращаетесь к религиозным процессам в истории Украины. Какой же видится в Европе религиозная карта Украины сегодня?

Оксана Пахлевская: Украина – и православная страна, и католическая, и в известной мере испытывавшая влияние протестантизма, - является последним рубежом

** Оксана Пахльовська – провідний науковий співробітник Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України, професор Римського університету «Ла Сап'енці».

демократического мира на востоке Европы. Позиционирование нашей страны в культурном поле Европы состоялось окончательно в XVI-XVII веках, когда Украина, находясь в едином государственном пространстве с Польшей, стала реципиентом основополагающих европейских идей. Это, прежде всего, свобода личности, гражданские добродетели и контроль власти со стороны общества.

В русской культуре неслучайно наблюдается перманентная враждебность к "латинскому миру". Царь Петр Первый забрал наших интеллектуалов в Москву и Петербург для окультуривания России, но того же Стефана Яворского и других украинских писателей называли там "латынники" и считали носителями "латинской ереси". И мало что изменилось в этом плане вплоть до Оранжевой революции, разве что в мистификационно-конспирологическом видении истории со стороны России к "заговору Ватикана" добавилась новая составляющая - "заговор Вашингтона".

- Насколько я понимаю, это предполагаемый заговор против "русского мира", о котором так много говорят сегодня в России. Один украинский журналист подсчитал, что Патриарх Кирилл в своем обращении к украинцам несколько десятков раз произнес словосочетание "русский мир" и всего лишь три раза слово Христос. Что же такое "русский мир"?

- В научно корректных терминах надо говорить не о "русском мире", а о мире православном. "Русский мир" - это мифологема, с помощью которой Россия пытается придать форму своему аморфному имперскому телу, разрешить противоречие между национальными и наднациональными измерениями. Православный мир является частью христианского мира, который в свою очередь составляет один из культурных признаков Европы. Россия же противопоставляет православие западному христианству, вынося, таким образом, российское православие за пределы христианского мира. Но в этом есть своя логика. На самом деле русское и украинское православие - антиподы. Русское православие - это огосударственная религия. Вера, подчиненная политике, - опасное явление, ведущее к фундаментализму. С этой точки зрения Хантингтон совершенно прав, когда видит в единой перспективе российское православие и ислам как идеологические основы фундаменталистской идеологии и автократии. В украинском православии доминантой является антропоцентрическое измерение веры, которая не подчинялась светской власти, а вступала с ней в диалог, полемизировала и этически ее корректировала. В общем, если бы не этот исторический опыт, Украина, возможно, на сегодня уже бы погибла. Конфессиональная диверсификация стала спасительной для украинского культурного кода.

- Но таким образом "размывается" конфессиональная целостность Украины. Россия все-таки идентифицируется как православная страна.

- Основная проблема - в безразмерной идентичности России. Ева Томпсон, автор блестящей книги "Трубадуры империи", говорит о том, что в XIX веке Россия противопоставляла себя Западу как олицетворение славянства, относительно же остальных славян выступала как объединяющая панроссийская идентичность, а в отношении Кавказа и Азии презентовала себя как европейская реальность. Власть в

России всегда приспосабливала идентичность страны к соответствующей политической конъюнктуре. Для СССР Болгария была "шестнадцатой республикой". После падения СССР некоторые российские политики кричали о необходимости создания совместного Российско-Сербского государства, и действительно, Сербия повела себя как некая мини-Россия на Балканах, идеологический клон "старшего брата". Балканская трагедия с Боснией и Косово повторяет парадигматику того, что Россия сделала в Чечне и в целом на Кавказе. С аналогичными же результатами: две православные нации путем геноцида радикализировали исламский мир, превратив его в лабораторию терроризма и мафии.

Но сегодня Болгария - член Европейского Союза. Сербия, при всех своих националистических рецидивах, движется в Европу. Балканы для России потеряны. То есть происходит очень сложный разлом православного мира - с непредсказуемыми последствиями. И российский антиевропеизм может сыграть в этом плане роковую роль.

Россия пошла войной на Кавказ, на православную страну - Грузию. Вспомним, как в августе 2008-го к Тбилиси приближались танки и Нино Бурджандзе с ужасом в голосе говорила: "Что вы делаете? Остановитесь! Мы же православная страна!" А теперь Россия еще и 50 миллионов долларов заплатила мощному союзнику - тихоокеанскому государству Науру - за "признание" факта расчленения братской православной страны.

Без всякого уважения Россия воспринимает Беларусь, время от времени используя политический, а зачастую экономический прессинг в отношениях с ней. А что уж говорить об Украине, против которой ведется экономическая, информационная и прочая война - классическая холодная война - по всем фронтам! И заметьте - именно с 2004 года, когда Россия впервые почувствовала, что такая якобы покорная, разрушенная и разграбленная Украина имеет мощный моральный, интеллектуальный, гражданский ресурс для европейской перспективы, предлагает убедительный альтернативный "проект" самой российской имперской идее. Собственно, эта холодная война против Украины является прежде холодной войной против Европы как пространства демократии, которой Россия на самом деле боится. Ведь минимальные демократические инновации несовместимы с проектом восстановления России как нео-империи. Неудивительно поэтому, что новые-старые идеологические принципы РПЦ МП формулируют иерархи, которые в советское время носили погоны под рысью. Это убийство российского православия как веры.

- Формула царского министра Уварова "Самодержавие, православие, народность" актуальна и для путинско-медведевской империи? И власть в России по-прежнему ассоциируется с религией, а Церковь с властью?

- Государственное православие вновь стало инструментом политических манипуляций не только в России, но и в Украине. В 2004 году импровизированными защитниками православия против Оранжевой революции и Ющенко-"Антихриста" стали жители наиболее сначала русифицированных, а впоследствии советизированных регионов. В Крыму проводились манифестации под красными флагами с изображением Сталина и надписью "Православие или смерть". Можно ли представить себе большее кощунство! Кто же взрывал церкви и соборы, кто их грабил, кто глумился над верующими, кто расстреливал священников или распинал их на стенах тюрем? Разве не Сталин со товарищи?

В этой советско-евразийской Украине выявило всю свою нерелигиозную суть политическое русское православие: институт, но не вера. Эти малороссы тем самым российским лыком шиты: разве в 2004 г. Януковича на президентство не "благословляла" сама Божия Матерь? И это одно из кардинальных отличий России от стран западного мира, который строился путем дихотомии Алтаря и Трона.

- Но верующие тоже могут быть разными. Сложно представить интеллигентного православного человека, священника или мирянина, который прекрасно осведомлен о репрессиях, а часто и сам был их жертвой, участником какой-либо манифестации с портретом Сталина на хоругвях.

- Допустим, в Крыму транспарантами размахивали полуграмотные люди, которых христианская этика рекомендует жалеть. Но ведь и Патриарх провозглашает, что Киевская Русь (то есть "Русский мир") - это "уникальный цивилизационный проект", а Запад продуцирует "фантики". Это подмена понятий, фальсификат. Может быть, это действительно "уникальный цивилизационный проект", но уникальность его - в бездарной жестокости. Уничтожить десятки миллионов невинных людей - и не суметь покаяться. Построить сусальную церквушку на Лубянке - и закрыть проблему уничтоженных человеческих жизней.

Этого не может быть в современной Европе. В Германии, например, создана государственная программа "преодоления прошлого": это императив для общества, которое стремится к моральному очищению и хочет уберечься от смертельных объятий призраков прошлого.

Политизированное православие неизбежно теряет идейную, интеллектуальную, нравственную автономию. Поэтому сегодняшний раскол православного мира, углубленный антиевропейским курсом России, может привести к непоправимым последствиям. Еще и потому, что интеллектуальное наследие православия - византийские или славянские теологи и философы - это в основном материя для специалистов, недоступная для среднестатистического верующего. Западное же христианство имеет колоссальную философскую традицию, инкорпорированную в современность. Святой Августин или Франциск Ассизский - наши современники, в частности, и потому, что они умели универсально мыслить. Поэтому есть риск, что православные народы, которые оказываются сейчас в Европе, не имея достаточной интеллектуальной защиты своей веры, будут легко отказываться от православия. Это, прежде всего, касается молодежи.

- Однако атеизм и процессы секуляризации пришли в Украину и Россию из Европы. И носителями этих идей были не представители власти, а именно интеллигенция - философы, ученые, художники, писатели.

- Несмотря на мощную секулярную традицию, все-таки европейский человек является продуктом христианской культуры, верует он в Бога или спорит с Церковью. Главное то, что процесс секуляризации проходил в Европе медленно и постепенно, в течение многих веков. Ученые, писатели расшатывали монополию церковной догмы с помощью идей, аргументов, фактов, работы мысли, научных открытий. Поэтому секуляризация стала процессом интеллектуального, в частности, научного прогресса, который приучил человека к критическим рефлексиям, к ответственности за свой выбор.

В России же, наоборот, секуляризация была травматической - идет ли речь о XIX веке, или о вынужденном репрессиями атеизме XX века. Трагическая мысль Ницше "Бог умер" не имеет ничего общего со злойшей "отменой" Бога декретом

Сталина или с хрущевским гротеском (Гагарин слетал в космос и убедился, что "Бога нет"). А предупредил же Достоевский: "Бога нет - все позволено". Вчерашний советский атеист сегодня может быть лишь формально верующим человеком. Достаточно напомнить ситуацию в Западной Украине, где в советское время быть греко-католиком означало борьбу, риск, страдания. Означало не иметь Церкви при власти, а быть христианином новейших "катакомб". Поэтому носитель этой веры не только имеет в себе ее истинное измерение, но и воплощает его в реальной жизни. Это особенно видно в украинской диаспоре: православные быстрее растворяются во внешнем мире, ассимилируются, часто стараются отказаться даже от славянской идентичности. А греко-католики организуют общины, школы, землячества. Дарят свою культуру и принимают другую - открыто и сознательно. Это и есть "религиозное переживание реальности" в качестве основы подлинной веры.

- Сегодня в Украине намечается диалог православных Церквей, прежде всего – УПЦ КП и УПЦ МП. Некоторые религиоведы и политологи говорят о возможном конфессиональном единстве украинского народа в православии. Как Вы, пани Оксана, можете прокомментировать эти процессы?

- "Единство в православии" - это тоже мифологема в ситуации, когда существуют такие кардинальные различия между украинской и российской системами православия: православием культурным и политическим, условно говоря. Вспомним опять же 2004 год: с одной стороны, крестные ходы маргиналов и в целом криминальных элементов в защиту русского православия с коммунистами и со Сталиным, а с другой - на Майдане священники читают "Отче наш" на церковнославянском, украинском, русском, польском, английском, латинском языках. Это не раскол православия, а раскол между Украиной европейской и советско-евразийской. В защиту европейской Украины тогда выступили украинский, русские, евреи, поляки, татары, православные, католики, буддисты, мусульмане, протестанты... Словом, европейская страна с "единством в разнообразии", объединенная идеей демократии. Это базовая культурная парадигма Украины.

Однако не надо этим себя тестить: демократические завоевания нуждаются в системной защите, которую Украина как государство до сих пор не выработала. У нас, как и в России, "единство в православии" в русском варианте привело к моральной деградации общества, в котором уничтожена этика труда, царит ложь и анахроничность мышления политиков, инертность людей, неспособность адекватно реагировать на актуальные вызовы. Но ожидаемый спаситель не придет ниоткуда. Он в нас самих - либо есть, либо его нет. Напрасно критиковать политиков: их сюрреалистические заявления, их продажность, их интеллектуальная беспомощность - такое же зеркало украинского общества, как музей зловещих восковых фигур в Кремле, ошестившихся оружием, ненавистью, угрозами, - зеркало общества российского. Римляне это поняли еще до Христовой эры: каждый народ имеет тех руководителей, которых заслуживает. Только и радости, что украинский, в отличие от русского, умеет над своими политиками смеяться. Но этого недостаточно для достойной жизни и привлекательной перспективы будущего.

- Видите ли Вы перспективы самостоятельного развития православия украинской традиции?

- Украинское православие, конечно же, спасется – и не исключено, что будет позитивно влиять на положение православия во всей Европе – только в том случае, если Украина станет членом Европейского Союза. Другими словами, спасение

украинского православия – не в единении с российским православием, а в собственной моральной автономии, в недоступности всяческим политическим манипуляциям и в наполнении веры многоплановыми импульсами современности.

*Алла Бойко,
доктор филологических наук,
профессор Института журналистики
Киевского национального университета
имени Тараса Шевченко,
для "Портала-Credo.Ru"*

НОВИНИ РЕЛІГІЙНОЇ ТА РЕЛІГІЄЗНАВЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Россия и мусульманський мир. Під такою назвою Російська Академія наук видруковує науково-інформаційний бюлетень. Щороку видруковується вісім його чисел. Бюлетень вміщує низку статей не тільки із стану ісламу в Росії, а й інших країнах світу. Збірник видається з 1992 року. Обсяг кожного числа біля 200 сторінок. В Бібліотеці релігієзнавця він є за останні десь п'ять років. Останнє число, одержане БР, №8 (206).

Конфесіологія релігії. Колективна монографія. За ред. А.Колодного і Л.Філіпович. – К., 2009. Особливістю праці є те, що в ній історія релігії постає як закономірна зміна конфесійних виявів останньої. Автори прагнули відійти від конкретно-хронологічного з'ясування досліджуваних ними конфесій, розписування їх історії, особливостей віровчення і культу, що має місце в підручниках з релігієзнавства. Вони розглянули конфесії у їх сутнісному вияві, у загальному соціально-історичному та історико-культурному контексті розвитку релігії як духовного і суспільного феномену.

Річинський Арсен. Проблеми української релігійної духовності. – Тернопіль, 2009. Це вже четверте видання книги видатного релігієзнавця-етнолога релігії. Це видання, здійснене за редакції професора Арсена Гудими, відповідає доцездурному оригіналу. Із книги видно, як відроджувати Українське Православ'я, яке зросійщене, а відтак і втратило живу душу православного віросповідання, набуло рис цареславлення, стало ритуалізованим і догматизованим. . В книзі А.Річинський піднімає життєдайні проблеми суспільного буття у світі взаємовідносин між народом і Богом, осакраленої етнокультури та ін.. Книга видрукована коштом Української Автокефальної Православної Церкви за благословення її Предстоятеля митрополита Мефодія. Ця Церква перевезла в Україну прах А.Річинського із далекого Казахстану, де він за цю книгу мав довічне заслання. Вона вознесла його до лику Святого сповідника Українського Православ'я. Книга вміщує копію ікони святителя із тернопільського храму Різдва Христового.

Робберс Г. Государства и религии в Европейском Союзе (опыт государственно-церковных отношений). -М., 2009.- Збірник включає підібрані професором статті про погляди на релігійне право більшості держав-членів Європейського Союзу і самого Європейського Союзу. Статті написані за єдиною структурою з метою надання можливості співставляти інформації про релігійне життя різних країн.

Українське релігієзнавство. - № 51. В бюлетені вміщено різноманітні статті релігієзнавців України. Тут є низка статей з історії релігії в Україні, конфесійних особливостей, питань релігійної самоідентифікації. Привернуть увагу статті про вторинні міфи як соціокультурний феномен, про місце християнства в духовній ситуації в Європі.

Українське релігієзнавство – 52. В блоці «Історіософія релігії» варто звернути увагу на статті про релігійну ідентичність і прогнозування релігійних процесів. У блоці «Конфесіологія релігії» читач знайде статті про православ'я, протестантизм, іслам і китайські релігії. Як завжди, вміщено низку статей з проблем свободи совісті, міжконфесійних відносин. В блоці з історії релігійного життя праці про проблеми буття різних конфесій на теренах українства. Окремо в числі йде мова про співвідношення релігієзнавчої науки і освіти

Конфесіологія релігії. Колективна монографія. За ред. А.Колодного і Л.Филипович. – К., 2009. Книга починається із з'ясування предметної сфери конфесіології релігії як галузі релігієзнавства. Розкривається природа релігії як історичного явища, роль особи в процесах релігієтворення. Значний обсяг монографії присвячений сутнісному аналізу первісної, етнічних і світових релігій. Завершують монографію розділи про міжконфесійні відносини і перспективу конфесійного плюралізму.

«Релігія в Україні: міркуй разом з нами». Випуск перший. – К., 2009. Збірник містить вибрані публікації з тих матеріалів, які протягом літа 2009 року представлені в інтернет-порталі «Релігія в Україні». Тематика статей різноманітна: аналітика і богослов'я, історія Церкви та віри, дослідницькі матеріали та інтерв'ю з непересічними особистостями. Авторами статей виступають Ю.Черноморець, Ю. Вестель, Г.Христокін, В.Бурєга, В.Єленський та ін. Збірник вміщує цікаві інтерв'ю з відомими релігійними діячами.

В Німеччині в 2009 році видрукувані цікаві релігієзнавчі праці, а саме: Europäische Religionsgeschichte/ Band 1 – 2009 Zimmerling Peter Charismatische Bewegungen -2009 Foerst Anne Von Robotern Mensch und Gott -2008/ Jyng Martin Die Reformation rheologen politiker kunstler -2008 Leiner Martin Methodischer Leitfaden Systematische Theologie und Religionsphilosophie – 2008 Leinemann Wolfgang Grundinformation Theologische Ethik 2008

СТОРИНКА КОНФЕСІЇ*

ІУДАЇЗМ В УКРАЇНІ: релігійно-інституційний розвиток і еволюція в структурі єврейської ідентичності**

Ерозія та занепад комуністичного режиму, а потім і незалежнення України створили принципово нову ситуацію для єврейського життя і єврейської релігії в країні. Попри численні спроби осмислення цієї ситуації, вона вимагає потужної і тривалої інтелектуальної праці, об'єднаних зусиль істориків, філософів, соціологів, політологів, соціальних і етнопсихологів, а також міждисциплінарних розвідок. Адже дотепер дослідження еволюції єврейського релігійного життя в Україні все ще не виходить здебільшого за рамки аналізу його інституційної структури.

Між тим релігійне життя євреїв посткомуністичного простору розгортається в умовах употужнення й урізноманітнення викликів єврейському світові та іудаїзмові з боку сучасного суспільства. Головний рабин Великобританії Дж. Сакс вважає, що могутність цих викликів посилюється тим, що зустріч євреїв з модерністю є дещо запізнолю. Євреї та іудаїзм не мали тієї підготовчої предісторії, яку мало західне християнство перед модерністю: релігійні війни, Реформація, Доба Просвітництва і Відродження. Без цієї підготовки вони зустрілися з інтелектуальним викликом Просвітництва, політичним викликом емансипації і соціальним викликом інтеграції.¹ Найбільш актуальним питанням відтак у цьому контексті стала проблема місця іудаїзму в структурі єврейської ідентичності. Більше не виглядає неоскарженою в усіх своїх складових максима, згідно з якою євреєм є той, хто народжений від матері-єврейки, сповідує іудаїзм та прагне виконувати 248 позитивних приписів і 365 заборон, що стосуються етичних проблем, релігійного життя, санітарно-гігієнічних норм, сімейного інституту, обрядово-святкової сфери та харчових настанов.

Поза сумнівом, сприйняття іудаїзму як найважливішого ідентифікаційного чинника, визначального стрижня єврейської спільноти лишається чільним в єврейській суспільній думці. Так, соціолог В.Димшиць вважає, що іудаїзм, як релігія, має ту суттєву особливість, що належність до нього усвідомлюється його adeptами в квазіетнічних, ба більше – у кровнородинних зв'язках. Іудейський прозелітизм, таким чином, розуміється як свого роду «синовлення», прийняття не лише до Завіту, але й до роду. Кожна людина чи група людей, які прийняли іудаїзм, стає частиною єврейського народу. Тому формулювання, яке часто зустрічається в літературі, «така-

* В кожному новому числі часопису "Сторінка конфесії" надається новій релігійній течії.

** Матеріал підготував докт. філос. наук В.Єленський.

¹ Sacks Jonathan. Judaism and Politics in the Modern World // The Desecularization of the World. Resurgent Religion and World Politics. – Washington, 1999. – P.53.

то (наприклад, словянська, тюркська, персомовна тощо) народність, що сповідує іудаїзм, - видається неосмисленою.”²

Але таке сприйняття вже не є монополічним. Деякі єврейські інтелектуали вважають надзвичайно важливою проблемою для консолідації і поглиблення самоусвідомлення світової єврейської спільноти відокремлення «єврейської релігії» від «єврейської національності». Так, відомий ізраїльський письменник і громадський діяч Авраам Б. Йошуа прогнозує, що таке відокремлення дозволить багатьом ізраїльтянам всосати у себе іудаїзм як важливу культурну складову їхньої ізраїльської ідентичності, навіть якщо вони невіруючі чи сповідують іншу релігію (християнство або іслам). У свою чергу, багатьом віруючим це дозволить долучитися до історичних культурних досягнень секулярних євреїв та євреїв-неїудеїв. Водночас, це звільнить іудаїзм від вузької привязаності до однієї нації і поверне йому первісно закладені в цю релігію універсалістські принципи, загальнолюдський моральний пафос, здатний привабити багато широкі адептів з-поміж інших народів. „Якщо національність, - пише Авраам Б. Йошуа, - то національність без жодних попередніх умов, відкрита до всіх релігій, як це має бути в кожній національності. Якщо релігія, то релігія, відкрита до інших народів”³.

Йдеться також про те, що впевненість релігійних кіл у тотожності єврейської релігійної та національної ідентичності призводить до оманливого відчуття відсутності самої проблеми ідентичності, а також суперечить як світоглядом великої кількості ізраїльтян, так і сіоністській ідеології, що вивела була єврейську самоідентифікацію з області суто релігійних дефініцій⁴.

Понад це, в секулярних єврейських колах міцніє і сприйняття ультраортодоксального іудаїзму як роз'єднуючого чинника і впевненість у тому, що за умов існування держави Ізраїль, системи єврейської освіти, науки і виховання в діаспорі, іудаїзм не може претендувати на монополію в питанні кристалізації єврейської ідентичності⁵.

Водночас, дослідження бельгійських соціологів свідчать, що релігійні переконання сильно впливають на посилення єврейської ідентичності бельгійських юнаків і дівчат єврейського походження і послаблює європейські і космополітичні мотиви в їхньому самоусвідомленні.⁶

² Дымшиц Валерий. Евреи на территории бывшего Советского Союза. Попытка этнографического наброска // Евроазиатский еврейский ежегодник. 2003. – К., 2004. – С. 85.

³ Йошуа Авраам. Религия – одно, национальность – другое // Евреи Евразии. – 2004. – №3. – Сентябрь-Декабрь.

⁴ Див.: Эпштейн Алек и Демидов Кирилл. Формирование еврейской идентичности в секулярных школах Израиля и стран диаспоры // Еврейское образование. – 2001. – №2. – С. 19-36.

⁵ Див. зокрема: Бург Авраам. Религиозный плюрализм и израильское общество // Евреи Евразии. – 2003. – №2. Апрель–Сентябрь.

⁶ Saroglou Vassilis and Hanique Benoit. Jewish Identity, Values, and Religion in a Globalized World: A Study of Late Adolescents // Identity: An International Journal of Theory and Research. – 2006. – 6 (3). – P. 231–249.

Дискусія з цього питання триває. Новий імпульс їй надала книга О.Е. Носенко „Бути чи відчувати”⁷, де дослідниця полемізує із тими, хто вважає, що євреєм можна тільки або народитися або стати (через релігійне навернення до іудаїзму) і доводить, що головним у єврейському самоусвідомленні є самовідчуття.

Але триваючі дискусії не скасовують значення іудаїзму для єврейського самоусвідомлення і його місця в єврейській традиції. Власне, у випадку з євреями, де непроникного вододілу між іудаїзмом і національною традицією провести неможливо, боротьба проти релігії, яка здійснювалася в СРСР, мала очевидне денационалізуюче спрямування. В останні 20 років радянської влади іудаїзм в Україні, чиє єврейське населення було одним з найчисельніших в Європі, перебував у жалюгідному стані. Після згорання хрущовської антирелігійної кампанії в республіці діяло тільки 14 синагог. Кількість ця залишалася незмінною аж до кінця 1980-х рр. У 1964 р. після деякого перегляду найбільш одіозних підходів до проблем, зв'язаних з діяльністю релігійних організацій, кількість активних практикуючих прихильників іудаїзму оцінювалася апаратом Уповноваженого Ради у справах релігійних культів при Раді Міністрів УРСР приблизно у 30 тис. осіб.⁸ Природно, наявна кількість синагог не могла задовольнити духовні потреби цих людей. Ось чому в республіці паралельно діяли також десятки міньянів (міньян буквально означає – кворум; це група повнолітніх, старше 13 років чоловіків-євреїв кількістю не менш як 10 осіб, тобто в кількості, достатній для колективного моління). Їхній офіційний статус не оформлявся владою. Цілий ряд міньянів його й не добивався: для багатьох таких спільнот, утворених віруючими похилого віку, процедури, пов'язані з реєстрацією, були надто клопітними, а іноді й непосильними.

Ізраїльсько-арабська війна 1967 р. різко погіршила становище радянських євреїв.⁹ В країні розгортається надзвичайно активна антисіоністська пропаганда, зміст якої набуває часом образливого характеру щодо всіх без винятку євреїв. Еміграція євреїв на Захід і до Ізраїлю ще більше загострює ситуацію. Все це призвело до ужорсточення контролю за синагогою з боку офіційних структур як "об'єкта сіоністського впливу".

До керівництва синагогами допускаються здебільшого особи похилого віку, лояльні до панівного режиму, які контролювалися місцевими органами влади і органами КДБ. Релігійно-громадська активність для них - можливість реалізації свого ще значного соціального потенціалу і нерідко чисто адміністративного або просто життєвого досвіду. Багато таких активістів мають дуже поверхове уявлення про іудаїзм, що відзначалося як радянськими, так і зарубіжними спостерігачами. Наприклад, серед інтерв'ююваних нами у середині 80-х рр. м.ст. синагогальних активістів майже третина до виходу на пенсію взагалі не відвідували синагогу, більше

⁷ Носенко О.Э. Быть или чувствовать? - М., 2004.

⁸ ЦДАОДУ. – Ф.4648. – Оп.2. – Спр.425. – Арк. 9. Див. також: Евреи Советского Союза после второй мировой войны // Во имя веры. – Иерусалим, б/г. – С.184.

⁹ Про ужорсточення радянської політики в єврейському питанні після 1967 р. див. зокрема: Домальский И. Русские евреи вчера и сегодня. – Иерусалим, 1975. – С.85-134.

половини - відвідували тільки в дні релігійних свят і лише кожний десятий - щосуботи і частіше.¹⁰

Найпоширенішим типом прихожан синагоги стає чоловік похилого віку, який гостро відчуває потребу у розширенні соціальних зв'язків, що різко звужилися після виходу на пенсію, а також у віковому й етнічному спілкуванні. Життя переважної більшості таких осіб неодноразово піддавалося ґрунтовній, навіть крутій ломці. Переїзд з містечка у велике місто, робота на промисловому підприємстві, громадська діяльність, могутній вплив ідеологічної машини на свідомість, фронт або евакуація в роки війни, загибель рідних і близьких - все це тією чи іншою мірою пережив кожний з них. Вони болісно відновлюють ті фрагменти єврейського виховання і релігійних уявлень, які були закладені в них сім'єю і напівпідпільними вже в роки їх дитинства меламедами. Оцінку головного рабина московської хоральної синагоги А.Шаєвича ("навіть старі, ті, кому, припустимо, сімдесят, часом знають лише ази іудаїзму, а іноді й того менше"),¹¹ цілком можна застосувати і до парафіян українських синагог того часу.¹²

Вияток становили євреї в тих українських землях, які були приєднані до СРСР у 1939-1940 і 1945 роках. Тут відданість національним і релігійним традиціям не піддавалась випробуванням 1920-30-х років. Євреї, яким вдалося пережити війну, та їхні нащадки зберегли багато в чому традиційний спосіб життя і вузлові моменти його незмінно освячували з допомогою синагоги. Особливо це було помітним у Закарпатті. Надзвичайно поріділе єврейське населення краю має дев'ять релігійних громад, з якими так чи інакше пов'язана практично кожна сім'я.

Водночас рівень секуляризованості єврейського населення України і взагалі європейської частини СРСР (в абсолютній більшості це ашкеназькі євреї) післявоєнного часу не може вважатися доконечно з'ясованим. Розглядаючи єврейську еміграцію до США, Ц. Гітельман здійснив дослідження, згідно з яким тільки 8% опитаних вважали себе релігійними. Однак серед тих, хто репатріювався до Ізраїлю, цей показник був набагато вищим - 46%.¹³ Але в останню вибірку потрапили і репатріанти з Грузії і Середньої Азії, де євреї у набагато більшій мірі зберегли традиційний спосіб життя.

Зрозуміло, атмосфера, що панувала в синагогах, задовольняла далеко не всіх євреїв, які бажали прилучитися до іудаїзму. Це ж стосується і чисто релігійних проблем: наприкінці 1970-х і до кінця 1980-х років проповіді в синагогах України не читалися. Богослужіння обмежувалося читанням Тори. Причому далеко не в усіх синагогах навіть по суботах збирався мін'я. У найбільшій в Україні київській синагозі, наприклад, тривалий час не було рабина, відвідувачі не одержували напучень з питань віровчення, синагогальної і побутової обрядовості. Приблизно таким же було становище в Одесі. У Дніпропетровську, Сімферополі, Вінниці, в

¹⁰ Див.: Еленский В. Иудаизм на Украине. Исторический очерк. - К., 1991. - С. 46-47.

¹¹ Московские новости. - 1988. - № 4.

¹² Про реалії іудейського релігійного життя в Україні в той час див. також: Таяр И. Синагога - разгромленная, но непокоренная. - Иерусалим, 1987. - С. 144-209.

¹³ Gitelman Z. Glasnost, Perestroika and Anti-Semitism // Foreign Affairs. - Spring, 1991. - P. 144.

багатьох невеликих містах України іудейські культові заклади відвідувалися по суті справи винятково літніми людьми, релігійне життя тут ледве жевріло.

Слід відзначити, що в усіх синагогах України майже не відправлялися обряди одруження, дуже рідко - обрізання і бар-міцтво (обряд над 13-річним підлітком, який досяг повноліття). Набагато послідовніше виконувалися обряди, пов'язані з поминально-поховальним циклом. Але й їх редакція була набагато ліберальнішою від ортодоксальної. У 1976 р. група вчених, членів незалежного єврейського руху, здійснила дослідження радянського єврейства. Було опитано 1209 респондентів, з них віруючими іудаїстами себе назвали лише 7%. 53% респондентів виявили повагу до релігії, але не виявили бажання приєднатися до неї; 32% заявили, що не відчувають ніякого інтересу до релігії; 3% вважали, що з релігією слід боротися.¹⁴

Водночас, хоч як це здається парадоксальним, синагога в зазначений період була в Україні інститутом універсальнішим, ніж будь-коли. Адже ні єврейських театрів, ні клубів, ні шкіл, ні засобів масової інформації, ні багато чого іншого єврейське населення України не мало. Національна ідентифікація офіційно могла здійснюватися тільки через синагогу. Тому в дні особливо шанованих свят синагоги Києва і Одеси і прилегли до них вулиці, де відносно високою є питома вага єврейського населення, виявлялися заповненими публікою, яка не мала в масі своїй елементарних релігійних уявлень, але чії дії мотивувалися національною свідомістю. Синагога через свою унікальність, як єдиний єврейський інститут, виконувала найрізноманітніші функції: тут обговорювалися специфічно етнічні проблеми, намічалися шлюби, зав'язувалися знайомства, відбувався обмін літературою і т.д.

Стан синагоги, незадоволеність змістом і динамікою релігійного життя значною мірою каталізують, як вже зазначалося, розвиток в іудаїзмі паралельних структур. У 1970-80-х роках в Україні йде досить активне утворення гуртків з вивчення івриту, єврейського виховання і т.п. Вони формуються представниками єврейської інтелігенції, переважно природничо-наукової і технічної. Спектр культурних переваг, рівнів національної свідомості і релігійності надзвичайно широкий: від людей, що хворобливо усвідомлюють свою відірваність від національних коренів і прагнуть лише до подолання цього становища до глибоко, майже фанатично віруючих; від бажуючих просто спілкуватися мовою предків до активних учасників правозахисного руху; від послідовних прихильників культурно-національної автономії до непримиренних сіоністів. Причому спостереження за єврейським правозахисним рухом свідчать про досить різкий поворот від повного релігійного індуферентизму активістів 70-х до глибокої релігійності активістів 80-х років м. ст. У Києві й Одесі з'являються невеликі групи молодих євреїв, які прагнули ретельно дотримувати кошер, відзначення релігійних свят. Саме їхнє існування розглядалося як виклик і призводило до утисків з боку владних структур. Але переслідування ще більшою мірою згуртовували єврейських активістів і спонукало їх до захисту власних прав і переконань. Часто навіть ті, хто й не думав про критику режиму, прилучалися до правозахисного руху.

¹⁴ Членов М. Баалей-Тешува в незалежному єврейському русі в Москві в 1970-1980-х гг. // Евразийский еврейский ежегодник. 5766.2005/2006. - Киев, 2006. - С. 147.

Учасники гуртків, міньянів у великих містах контактують з іноземними кореспондентами, туристами, представниками різних зарубіжних єврейських центрів та організацій, що, як правило, вело до "охоронних" акцій влади.

У розглядуваних структурах дуже високою була питома вага *отказників* (неологізм, який ввійшов без перекладу в інші мови і відомий усім, хто хоч трохи знайомий з проблемами радянського єврейства). Їх не лякала конфронтація з владними структурами, і політичний елемент у діяльності деяких гуртків, задуманих як чисто національно-релігійні, був досить вагомий.

Таким чином, розвиток іудейської релігії в Україні напередодні горбачовських реформ визначався гранично складним переплетінням різнопланових і суперечливих тенденцій, найбільш потужними з-поміж яких були наступні: драматичний занепад єврейської традиції у найширшому розумінні цього поняття; державний антисемітизм, який базувався на парадоксальному поєднанні скерованості на денационалізацію євреїв і запобіганні їхній офіційній асиміляції; репатріація до Ізраїлю і еміграція на Захід (які тривалий час, однак, були під забороною); занепад офіційної синагоги і відродження єврейського культурного і національно-релігійного життя, яке набирало форму опозиції панівному режиму.

Ще однією тенденцією, на яку варто звернути увагу, стала зростаюча зацікавленість тодішньої молоді інтелігенції релігією. Але внаслідок розгрома іудейської освіти і виховання, синагоги як релігійного, а не «етноклубного» центру, драматичного духовного розриву між поколіннями євреїв і розірваності традиції, екзистенційні пошуки нерідко приводили єврейську молодь до християнства. Ціла низка літераторів, митців, композиторів і вчених – євреїв за походженням – глибоко усвідомлено приймають хрещення, деякі – як-от О.Мень¹⁵ та Г.Едельштейн – стають православними священиками¹⁶. Дослідники вказують на те, що феномен звернення тисяч радянських євреїв до православ'я досліджений ще дуже поверхово; мабуть першою детальною розвідкою на цю тему стала книга американської славістки Ю.Корнблат «Двічі обрані» (2004)¹⁷.

Спроби відродження єврейського релігійного життя уможливило перебудова, утвердження демократичних свобод, у тому числі релігійних, а згодом – незалежнення України, яке (це незалежнення) реально, попри деякі прогнози, спричинилося до динамічного розвитку єврейського життя в новопосталій країні.

Це незалежнення нанесло дуже відчутного удару по сталому стереотипу "українець-антисеміта", досить поширеного на Заході. На нашу думку, сприятливі умови для розвитку єврейського життя, що відкрилися в Україні після її удержавлення, зумовлені наступними чинниками.

По-перше, негативний стереотип щодо ставлення українців до євреїв живився у світовій громадській думці історичними ремінесценціями, що сягали у

¹⁵ Своє ставлення до цієї проблеми о. Олександр Мень висловив у статті: Мень А., свящ. Евреи и христианство // Вестник РХД. – 1976. - № 117. - С. 113-117.

¹⁶ Див. дуже цікаву розвідку про визначних євреїв, які прийняли православ'я: Агурский М. Евреи-христиане в Русской Православной Церкви // Вестник РХД. – 1974. - № 114, с.52 – 72; № 115, с. 117-138; № 116, с. 86-108.

¹⁷ Judith Deutsch Kornblatt. Doubly Chosen. Jewish Identity, the Soviet Intelligentsia, and the Russian Orthodox Church. – Wisconsin-Madison, 2004.

XVII-XVIII ст., часів громадянської війни, а не спирався на реальні дослідження українсько-єврейських та єврейсько-українських взаємин. Разом із тим, серйозні розвідки, які здійснювалися на Заході, засвідчували, що специфічний "український антисемітизм" не існує. Рівень толерантності відносно євреїв в Україні довгий час лишався досить високим. У 1999 р. серед 14 груп населення, сусідство з яким є небажаним, 1200 опитаних в Україні в рамках European Value Survey, поставили євреїв на передостаннє місце (на першому місці наркомани, на останньому – багатодітні сім'ї)¹⁸.

По-друге, рух за незалежність України, перші кроки незалежної Української держави не підтвердили твердень щодо обов'язкової деструкції національних рухів народів, серед яких мешкають євреї, для їхнього існування.¹⁹ Наприкінці 80-х - на початку 90-х рр. м.ст. в національному русі самої України не було по-справжньому помітної сили, яка б обстоювала антисемітизм. Народний Рух України ще за свого формування ухвалив резолюцію проти антисемітизму, оголосивши разом із тим про намір сприяти відродженню і розвитку єврейської культури і релігії. Пізніше, в міру загострення соціально-економічної і політичної ситуації в Україні, активність радикальних угруповань, які продукують ксенофобію і ворожість до інших націй, стала набагато помітнішою. Причому це стали фіксувати і репрезентативні соціологічні дослідження.

Радикалізація ксенофобських, расистських і антисемітських елементів в Україні 2000-х років засвідчила як серйозність проблеми, яка було вже вважалася малоактуальною, так і наявність значного прошарку української інтелігенції готових і здатних їй протистояти. Це виявилось і у рішучому виступі групи українських вчених, громадських і релігійних діячів (М. Попович, Н. Яковенко, С. Кульчицький, О. Майборода, Ю. Шаповал, М. Рябчук, о. Михайло Димид, о. Петро Зуєв, М. Маринович, Є. Захаров та інші) проти антисемітської діяльності Міжрегіональної академії управління персоналом (МАУП), де було відповідально наголошено: —.Коріння проблеми – не в існуванні МАУП або в заявах і діях тих чи тих ксенофобів, а в нашій невідпорності до відвертого зла, в нашій неготовності спитати в політиків, яким ми дозволили стояти поруч із собою на революційній вулиці: чи довго вони ще носитимуть тавро почесних професорів і директорів маупівських інститутів і виступатимуть на тамтешніх збіговиськах разом із вітчизняними напівфашистами-напівчекістами й імпортованими куклукскланівцями”²⁰.

Експерти пов'язують зростання антисемітських вихваток в Україні з низкою чинників. Це недостатньо послідовна боротьба із силами, які розпалюють

¹⁸ Цікаво порівняти ці результати з результатами дослідження антисемітизму в тих посткомуністичних країнах, де, по суті справи, майже не лишилося скільки-небудь численних єврейських общин. Скажімо, думку, згідно з якою євреї мають занадто багато влади, поділяють 31% опитаних поляків і 42% словаків. – Див.: Volovici L. Antisemitism in Post-Communist Eastern Europe: A Marginal or Central Issue? // <http://sicsa.huji.ac.il/5leon.htm>

¹⁹ Таку максимов формулює, зокрема, видатний єврейський історик С.М. Дубнов. – Див.: Дубнов С.М., Динур Б.-Ц. Две концепции еврейского национального возрождения. – Иерусалим, 1990. – С.101.

²⁰ Проти ксенофобії, за європейську Україну // Львівська газета. – 14 липня 2005 року.

міжнаціональну ворожнечу; гранично гостра політична боротьба на президентських виборах 2004 року, коли країну намагалися розшматувати за етнічними, релігійними, регіональними та іншими лініями. Звинувачення кандидата в Президенти Віктора Ющенка в антисемітизмі, витворення ярлика «нашисти», зображення його на рекламних плакатах в есесівській формі були дуже важливою складовою кампанії дискредитації опозиційного кандидата. Причому оглядачі висловлювали досить обгрунтовані судження, згідно з якими найголосніші і найбільш радикальні виступи **на підтримку** Ющенка з боку націонал-радикалів, які виступали з антисемітських і русофобських позицій, були провокаційною частиною антиющенківської кампанії.²¹ Встановлено також, що антисемітські виступи частішають під час парламентських виборів.²² Подекуди, антисемітські виступи в Україні є прямим мавпуванням російських взірців, як це було з так званим „листом ста”, з вимогою заборонити єврейські організації в Україні, яке було фактично копією російського „листа п'ятисот – п'яти тисяч”.²³

У жодному разі, не применшуючи гостроти проблеми, треба зазначити, що загалом антисемітські гасла не знаходять підтримки в українському суспільстві. Так, на виборах до Верховної Ради 2006 р. політичні сили, в пропаганді яких антисемітизм посідає важливе місце, отримали мізерну підтримку виборців (Українська Консервативна партія – 0,09%, ВО «Свобода» – 0,036%). Виявилось також, що єврейська українська інтелігенція в жодному разі не схильна звинувачувати в антисемітських вихватках увесь український народ (звернімо увагу хоча б на виступ члена Українського центру міжнародного ПЕН-клубу і Національного союзу письменників України Мойсея Фішбеяна восени 2006 р., який назвав брехнею заяву президента Російського єврейського конгресу Вячеслава Кантора про те, що рівень антисемітизму в Україні – „найвищий в Європі”).²⁴

Треба нагадати, що розвиток політичної ситуації в Україні початку 1990-х рр. був до певної міри реалізацією гасел, які висували українські дисиденти. Вони завжди вбачали в релігійних і секулярних сіоністах, єврейських активістах союзників в антиімперській боротьбі. На відміну, зазначимо, від російського дисидентського руху, де поруч із течіями, що беззастережно виступали проти державного антисемітизму, завжди були досить помітні угруповання великодержавно-шовіністського спрямування, котрі продукували відверто антисемітські ідеї і настрої; їхня легалізація зробила юдофобію вельми потужним чинником політичної сцени посттоталітарної Росії.

Солідарність єврейських і українських політв'язнів (деякі з них, нагадаємо, згодом посіли чільне місце в українському політикумі) дуже позитивно позначилася на українсько-єврейських взаєминах. Навіть „один такий факт солідарності, – писав у пермських таборах 1977 р. Є.Сверстук, – перебиває сотні каламутних фактів, як:

²¹ Межнациональные отношения в Украине в контексте выборов: политтехнологии и провокации // Хашадот -2005.- № 2. (120).

²² Антисемитские акции и публикации в периодических изданиях Украины 2006 года // <http://www.vaadua.org/News/01-07/01.htm>

²³ Лихачев Вячеслав. Антисемитизм в Украине, 2005–2006 // <http://www.vaadua.org/News/04-06/02-04-06.htm>

²⁴ <http://www.interfax.kiev.ua/secure/go.cgi?1,30,20060929212>

начальних НКВД був із прізвищем на - штейн, а поліцей із прізвищем на - енко... Українців окрилює диво відродження Ізраїлю, диво витримки народу, який крізь тисячоліття гонінь зберіг свій дух і проніс волю до вільного життя. "І ти колись боролась, мов Ізраїль, Україно моя", – лунає голос Лесі Українки. "І ти ще встанеш знов, як встав Ізраїль", – відлунує у наших серцях".²⁵

Окремі акції української інтелігенції, як, наприклад, виступ І.Дзюби у Бабиному Яру 29 вересня 1966 р., набули найширшого резонансу і довели світові, що влада, яка влаштує розважальний центр на місці жахливого злочину, не є власне українською владою. І.Дзюба прямо заявив, що впродовж післявоєнних десятиліть в Радянському Союзі не лише не велося боротьби з антисемітизмом, але й навпаки – він шпугно підживлювався.²⁶

По-третє, необхідно відзначити, що політика адміністрації Української держави в єврейському питанні була в цілому досить-таки послідовною. Вона здійснила цілу низку дуже виважених кроків, які здобули у новопосталій державі позитивні відгуки світової громадськості. Величезне моральне значення мала промова Л.Кравчука у Бабиному Яру на меморіальному мітингу, присвяченому 50-річчю трагедії, де Голова Верховної Ради України підкреслив, що цей сумний учт надає змогу попросити прощення у єврейського народу, по відношенню до якого було здійснено стільки несправедливостей в нашій історії.²⁷ В цілому успішно пройшли також візит Л.Кравчука до Ізраїлю, де він став тринадцятим головою іноземної держави, якому було надано можливість виступити у кнесеті Ізраїлю, а також візит до цієї країни Президента Л.Кучми. Україна однією з перших підтримала ініціативу щодо скасування резолюції Генеральної Асамблеї ООН (1975 р.), яка визначала сіонізм як форму расизму і расової дискримінації. Виступи Президента В.Ющенка проти всіх форм ксенофобії, його спільна з Президентом Ізраїля участь у вшануванні жертв Бабиного Яру у 65-ту річницю трагедії, як і заява про те, що він молиться за душі замордованих в Яру людей, отримали підтримку як у самій Україні, так і поза її межами.²⁸ Релігійні діячі також вітали офіційне засудження Президентом фактів ксенофобії і антисемітизма, які були почастішали в Україні.²⁹

Така позиція України зумовлена прагненням побудови демократичної держави, а також урахуванням наявних реалій, серед яких вкажемо на такі:

1. Єврейська громада в Україні є однією з найчисленніших у Європі (більше євреїв на Старому Континенті лише у Франції і в Росії; приблизно стільки, скільки в

²⁵ Цит. за: Слово. – 1990. - Листопад

²⁶ Див.: Дзюба Іван. У 25-ті роковини розстрілів у Бабиному Яру // Егупец / Єгупец. – 1995. - №1. – С. 4-8.

²⁷ Див.: Председатель Верховного Совета Украины Леонид Кравчук: «Шолом алейхем тайере идн!» // Возрождение. – 1991. - Октябрь.

²⁸ Див. зокрема: Мир сказал нет Холокосту // Еврейский Обозреватель. – №19/134.

Октябрь 2006. 5767. Тишрей.

²⁹ Главный раввин Украины Азриэль Хайкин прокомментировал заявление Президента Украины (декабрь 2005 г.) // http://www.rabbinate.org.ua/ru/docs.php?show_doc=2

Україні, у Німеччині)³⁰ і однією з найбільш численних і організованих національних меншин України

2. Україна беззастережно оголосила про свій намір входження до європейської спільноти і не може не рахуватися із традиційно чутливим до єврейської проблеми Заходом.

3. Хоча стереотипи про всевладність єврейського капіталу не відповідають дійсному стану речей, але у деяких галузях він посідає помітні позиції і, безумовно, викликає зацікавленість України.

4. Україна зацікавлена також у всебічній співпраці з державою Ізраїль: остання має унікальний досвід побудови держави після двохтисячолітньої перерви, а також виживання у несприятливому оточенні; дуже значні економічні, господарські і фінансові (зокрема, щодо приборкання інфляції) досягнення; великі потенційні можливості для співпраці з Україною; нарешті в Ізраїлі ще 1990 р., до так званої «великої алії», мешкало понад 200 тис. вихідців з України.³¹ З погляду на все це Україна зміцнює взаємини із Ізраїлем попри свою залежність від поставок енергоносіїв. Хоча остання обставина вимагає від України великої дипломатичності у відносинах з деякими недружніми до Ізраїлю арабськими країнами, а також Іраном. Цим же пояснюється і обережність заяви МЗС України у відповідь на антиізраїльський виступ президента Ірану Махмуда Ахмадінежада восени 2005 року, який спровокував гучний скандал на Заході.³²

Від часу незалежнення в Україні було створено понад 600 єврейських організацій, товариств і центрів – релігійних, освітніх, культурологічних, історико-, і памятоохоронних, милосердницьких, мистецьких, спортивних, правозахисних, дошкільних, а також засобів масової інформації.³³ Про співвідношення напрямів свідчить приклад Києва: тут серед 70 єврейських організацій 10 мають науково-освітнє спрямування, 9 – релігійні організації, 12 – ЗМІ, 6 – культурно-мистецькі, 3 – милосердницькі, 14 – обшинні центри, 6 дитячих садків, 3 школи, 4 – памятоохоронні організації, по одній – бібліотека, студентська і спортивна організації.³⁴ Про інтенсивність єврейського громадського життя свідчить хоча б те, що в Тернопільській області, де за даними перепису 2001 р. мешкає 168 євреїв, діє дві релігійних громади (ортодоксального і прогресивного іудаїзму), недільна школа, милосердницька організація і товариство єврейської культури.³⁵

Активно розгортаються дослідження в сфері іудаїки. Під іудаїкою розуміють міждисциплінарні – історичні, філософські, соціологічні, релігієзнавчі, культурологічні тощо – дослідження єврейської цивілізації. В Україні її викладають у Київському Міжнародному Соломоновому університеті (на відділенні іудаїки тут

готують філософів та істориків, післядипломну освіту вони продовжують як в аспірантурах київських академічних інститутів, так і в університетах Ізраїля). 1998 р. в Харкові була відкрита Східноукраїнська філія Міжнародного Соломонового університету, де іудаїка викладається на історичному факультеті; тут таки створений міжнародний центр хазарознавства. З 2003 р. у Києво-Могилянській академії працює сертифікатна програма з іудаїки, яка є міжфакультетною спеціалізацією на гуманітарному факультеті НаУКМА і має релігієзнавчу спрямованість. 2003 р. в Одесі відкрився Єврейський університет. У Донецькому університеті викладання іудаїки здійснюється у лабораторії з вивчення єврейської культури, окремі курси з іудаїки читаються у вищих навчальних закладах Львова, Сімферополя, Чернівців, Запоріжжя, Миколаїва та інших міст. Крім цього, працює відділ єврейської історії і культури в Інституті етнонаціональних і політологічних досліджень НАН України; дослідження здійснюються в Інституті іудаїки та Всеукраїнському центрі вивчення історії Голокосту. На базі історичного факультету Запорізького університету створено Регіональний науковий центр з вивчення проблем єврейського населення Півдня України. Крім цього, єврейську мову на початку цього століття вивчало 1246 учнів загальноосвітніх навчальних закладів³⁶

Розвиток єврейського культурного і релігійного життя в Україні визнається успішним і в закордонних єврейських центрах. Так, рабин міста Реховот Сихма Коен Кук зазначивши, що "українська влада робить все можливе, аби піднести репутацію України в очах світової громадськості та уникнути будь-якої згадки про антисемітизм", підкреслив водночас, що Україна посідає перше місце серед держав СНД у галузі єврейської освіти.³⁷ З'явилися умови для гідного упорядкування святих місць іудаїзму - могил видатних цаддиків, вчителів і дослідників Закону, яких дуже багато на українській землі. Це поховання Ізраїла БешТта у Меджибожі, Шнеур Залмана (Алтер ребе) у Гадячі, Леві Іцхока у Бердичеві, Нахмана Брацлавського в Умані та ін. Могили видатних ревнителів іудаїзму є на Київщині, Буковині, Чернігівщині, Поділлі, в Закарпатті та багатьох інших регіонах країни. Деякі проблеми, пов'язані із впорядкуванням святих місць та паломництва до них, вирішуються на найвищому рівні. Так, Президент України обіцяв делегації Всесвітнього комітету брацлавських хасидів, що нічого не здійснюватиме проти їхньої волі у всьому, що стосується перевезення останків Нахмана Брацлавського.³⁸ (Той свого часу заповідав поховати його в Умані, серед жертв гайдамаччини, але поміж його послідовників не існує єдності: чи виконувати заповіт, а чи все ж перевезти останки рабі до Ізраїлю). Паломництво брацлавських хасидів до Умані на осінні свята стало однією з найбільш помітних подій релігійного життя – 2006 року на могилу Нахмана зіхалося понад 16 тисяч хасидів з 25 країн світу, переважно Ізраїлю і США.³⁹

³⁰ Див.: Еврейское население в Европе. Таблица // Евразийский еврейский ежегодник. – 5765. – 2004/2005. – Киев: Дух і Літера, 2005. – С. 141.

³¹ Див.: Правда Украины. – 1990. – 3 октября.

³² Кравченко Володимир. Сквозати по лезу ножа // Дзеркало тижня. - 5 - 11 листопада 2005 року.

³³ Еврейские организации Евразии, Австралии и Новой Зеландии. Справочник. // Евразийский еврейский ежегодник. 5766.2005/2006. – Киев, 2006. – С. 466-508.

³⁴ Еврейские организации Киева // <http://www.vaadua.org/obzhiny/KIEV.htm>

³⁵ <http://www.vaadua.org/obzhiny/TERNOP.htm>

³⁶ Трощинський Володимир. Впроваджуючи європейські гуманітарні стандарти (Основні правові та організаційні засади виконання в Україні положень Рамкової конвенції про захист національних меншин) // <http://www.saske.sk/cas/3-2001/troscinskij.html>

³⁷ Еврейские вести. – 1994. - Март.

³⁸ Див.: Израильско-украинские отношения // Хадашот. – 1993. – Адар.

³⁹ Кострица Роман. Хасиды утопили счастье в водке // Умань отметила Рош-а-Шон // Коммерсант. – № 168. – 25.09.2006.

Хоча дані державного органу у справах релігій не завжди точно відображають реальну кількість іудейських релігійних громад (деякі з них, чії статуту зареєстровано, насправді існують лише на папері, інші не розпочинали навіть своєї діяльності, тоді як частина діє поза реєстрацією), відомості Державного департаменту у справах релігій у поєднанні з реєстром єврейських організацій, що діють в Україні, дозволяють скласти уявлення про масштаби інституційної присутності іудаїзму в Україні. Отже, на початку 2007 р. в країні діяло понад 260 іудейських релігійних організацій, якими опікувалося понад 160 священнослужителів (більше 40% з них – іноземці), діяло понад 90 недільних шкіл. Якщо ще порівняно недавно найбільша кількість громад належала до Об'єднання іудейських релігійних організацій України, то зараз до нього належить тільки трохи більше чверті іудейських релігійних організацій, приблизно кожна шоста до громад прогресивного іудаїзму, натомість більше 40% до руху ХаБад-Любавіч. Серед причин успіхів цього руху оглядачі називають те, що сам Шнеєрсон надавав великого значення поверненню свого руху на землю, звідки той колись вийшов, тоді як деякі інші хасидські династії (за винятком, можливо, карлінських і сквирських) не вважали за потрібне вести роботу серед „народу в дорозі”, тобто народу, який, на їхню думку, скоро повністю може виїхати з країни колишнього СРСР. І друга причина: після смерті Шнеєрсона у 1994 р. його посланці опинилися у „замороженому стані” – вони не могли полишити міста, куди їх направив лідер руху, а тому вимушені були спрямувати всі наявні сили на розвиток своїх громад.⁴⁰

Крім того, в Україні реально діють понад два десятки громад месіанського іудаїзму та іудео-християнських громад. Але ці течії є, власне, не іудаїстськими, а протестантськими, які фокусуються на місію серед євреїв. В Україні, між тим, створено Лігу «Марен», яка ставить своєю метою боротьбу проти подібних спільнот, загрозу з боку яких представники ортодоксального іудаїзму вважають гранично серйозною.⁴¹ Проблеми іудейських релігійних громад подібні до тих, що з ними стикаються релігійні організації інших віровизнань: брак культурних будівель, проблеми з поверненням майна і споруд, нестача освічених і адекватних часові духовних лідерів. Є звичайно і специфічні проблеми, пов'язані зі станом єврейських кладовищ, потребами в ритуальних басейнах, а також зі святістю суботнього дня. Під час роботи над проектом нової редакції Закону «Про свободу совісті та релігійні організації»⁴² представники іудейських релігійних організацій домоглися включити в законопроект положення про те, що ті визнають іудаїзму, які мали б працювати в суботу, зможуть відпрацювати цей день в інші дні.⁴² Серйозною проблемою є також конфлікт, який загострився на початку 2007 р. між іудейськими громадами, з одного

⁴⁰ Чарный Семен. Иудаизм на просторах СНГ. // Евроазиатский еврейский ежегодник. - 5766.2005/2006. - Киев, 2006. - С. 75.

⁴¹ Див.: Слова "Евреи за Иисуса" // Еврейская газета. - №22. - 2001. - Июнь.

⁴² Эйвин Михаил. Новый шаг к демократии // Еврейский обозреватель. - № 17 (132). Сентябрь 2006 (5766 Эллул)

боку, і музейними та архівними закладами, з іншого, навколо сувоїв Тори, що зберігаються в державних установах.⁴³

У вересні 2003 року в Україні рухом Хабад був створений головний рабинат на чолі з рабином Азрієлем Хайкіним. Він є головною духовною інстанцією в Україні, яка ухвалює остаточне рішення зі спірних питань іудейського духовного законодавства (галахи). Ці рішення стосуються індивідуального статусу особи, кашруту (харчових правил і табу), шлюбних відносин. Аріель Хайкін є також головою рабинського суду, який покликаний розв'язувати конфлікти з питань релігійного культу, громадських приміщень (наприклад, басейнів для ритуальних омовень – мікв), придатності чи непридатності продуктів до вживання з точки зору їхньої кошерності тощо. Надзвичайно важливими з огляду на єврейську релігійну традицію є питання, пов'язані з особистим статусом особи: чи є він/вона євреєм, згідно з галаха; чи дійсним є його/її навернення в іудаїзм; чи дійсним є шлюб, розлучення, чи законнародженні діти та інші. Серйозність цих питань пов'язана для більшості євреїв, які звертаються до рабинського суду, з тим, що, згідно з законодавством держави Ізраїль, питання шлюбно-сімейних відносин є винятково прерогативою суду рабинату. Наприклад, якщо жінка виїхала до Ізраїлю, а її чоловік залишився в Україні, розлучення має бути оформленим згідно з галаха. Чоловік має дати жінці відмовного листа («*гет*»), інакше вона не зможе вдруге вийти заміж. Так само: в разі смерті чоловіка, який має в Україні чи в будь-якій іншій країні молодшого брата, жінка зобов'язана вийти за нього заміж (відомий з історії первісного суспільства левіратний шлюб). Якщо жінка не хоче цього робити (за сучасних умов це трапляється в переважній більшості випадків), вона має пройти перед судом рабинату через обряд «жалфі». Крім того, з питанням: «чи є особа євреєм?» навпрост пов'язана можливість/неможливість отримання нею ізраїльського громадянства. Нині рабинський суд складається з чотирьох, крім голови, головних рабинів: житомира і північно-західної України, Одеси і півдня України, Донбасу, Дніпропетровська і Дніпропетровського регіону та харкова и Харківського регіону.⁴⁴

Довгий час в іудейських громадах дедалі більшої ваги набували люди, які, по суті справи, дістали безрелігійне виховання і практично не мали того, що в Ізраїлі і на Заході розуміється під єврейським вихованням. Прийшовши до релігії в досить зрілому віці, вони часом поєднують в собі значний інтелектуальний потенціал і властиву неофітам жадобу до пізнання і здобуття релігійного досвіду, розсудливість і м'якість інтелігента та палкість, нетерпимість прозеліта. Ці віруючі істотно змінили загальну атмосферу життя української синагоги, однак процес цей не є безпроблемним, навіть коли ми абстрагуємося від загальнополітичного фону і зростаючої еміграції єврейського населення.

Починаючи з другої половини 1990-х рр., ситуація починає певною мірою змінюватися. Масштабна просвітницька діяльність культурно-освітніх і релігійних структур, щільно пов'язаних з єврейськими громадами, призводить до серйозного піднесення серед євреїв рівня їх національної свідомості й обізнаності з питань

⁴³ Див.: Заявление главного раввина Украины Азриэля Хайкина о ситуации с возвращением свитков торы еврейским общинам Украины (март 2007 г.) // http://www.rabbinat.org.ua/ru/docs.php?show_doc=8

⁴⁴ Раввинский суд // <http://www.rabbinat.org.ua/ru/bethdin.php>

єврейської історії та духовної традиції. Спільні святкування єврейських свят, радикальне збільшення обсягу інформації про єврейську культуру та життя держави Ізраїль сприяли залученню до національного руху в самих різних формах великої кількості євреїв не лише у великих містах, але й у невеличких поселеннях. За свідченням голови Асоціації єврейських організацій та общин України Й. Зисельса, у кожному українському місті, де мешкає понад 1000 євреїв, вони мають можливість здобути певний рівень єврейської освіти за допомогою вже існуючих інституцій.

Це змінило характеристики парафіянина синагоги, для якого вона перестала бути єдиним осередком маніфестації власної ідентичності. Синагога перестає бути універсальною єврейською інституцією, хоча лишається одним з найбільш важливих компонентів інституційної інфраструктури єврейської спільноти. Вона інтегрується в єврейську громаду і зосереджується передовсім на релігійних, а також, вже меншою мірою, на просвітницьких та благодійницьких функціях.

Природно, що нормалізація ситуації супроводжується необхідністю розв'язання великих і малих проблем релігійно-соціального розвитку.

Разом з тим, однією з найсерйозніших проблем є, на наш погляд, відсутність наступності релігійної традиції. Джерела непорозуміння і навіть ворожості між представниками різних поколінь релігійної громади часто лежать не в релігійних структурах, а відтак для їх подолання необхідні терпимість, здатність до компромісів, бажання і вміння зрозуміти, не засуджуючи, той важкий шлях, який пройшли парафіяни похилого віку. Потрібний, насамперед, міцний духовний зв'язок між літніми людьми, які зберігають специфічні уявлення про релігійні цінності, рівень обрядової культури, що склався, і тими, хто намагається "пробігти" втрачене в осягненні релігійної думки і досвіду в рекордно короткий термін. Відновленість духовної традиції дозволить зберегти релігійний світ українського єврейства від небезпеки деструкції, що потенційно закладена у різне розуміння балансу між елементами відомої триади: Тора - народ Ізраїлю - земля Ізраїлю.

Більшість єврейських організацій України (хоча далеко не всі) так чи інакше орієнтуються на одну з «мегаорганізацій». Це - ВААД (Асоціація єврейських організацій і громад на чолі з Йосифом Зисельсом; 265 організацій, у тому числі 63 релігійних), Єврейська конфедерація України та Всеукраїнський єврейський конгрес на чолі з В.Рабиновичем. Між провідними єврейськими організаціями точиться суперництво, часом – дуже жорстке. Інституціалізація єврейського релігійного культурного й громадського життя, яка відбувалася в складних політичних і соціально-економічних умовах, супроводжувалася зіткненням особистісних і групових інтересів, а відтак – і конфліктами. Конфлікти розгортаються (і досі тривають) навколо зусиль тих чи інших осіб або єврейських інституцій бути монопольними представниками всієї єврейської громади України як на зовнішній, так і на внутрішній сценах.

Природно, конкуренція існує і в релігійному житті – достатньо сказати, що відразу чотири духовних особи носять звання Головного рабина України. Це Яков Дов Блайх - голова Об'єднання іудейських релігійних організацій України, який користується підтримкою керівництва країни, бере участь у міжконфесійних заходах від імені іудейської спільноти. Він супроводжував глав держави під час їхніх

офіційних візитів до США.⁴⁵ З 2003 року цей титул також носить Аріель Хайкін - голова рабинату і рабинатського суду, обраний рухом ХаБаД, та Моше Реувен Асман - головний рабин Всеукраїнського єврейського конгресу, якого у вересні 2005 року також проголосили головним рабином України⁴⁶. (Цікаво, що Асман, як і Хайкін, є прибічником руху ХаБаД). Нарешті, це Олександр Духовний - головний рабин громад Прогресивного іудаїзму.

Треба відзначити, що така ситуація власне не є унікальною – іудейська спільнота в діаспорі ніколи не мала жорсткої ієрархічної вертикалі. Та й в Ізраїлі, як відомо, існує два головних рабини. Часом це заважало консолідації релігійного єврейства, а часом цей плюралізм сприяв розквіту єврейської релігійної думки. Зрештою, відсутність такої вертикалі, як пише знавець радянської зовнішньої політики В. Флетчер, завадила керівництву СРСР використати контрольоване іудейське духовенство на світовій арені як задля досягнення власних зовнішньополітичних цілей, так і з метою нейтралізації кампанії за права і свободи радянських євреїв на Заході⁴⁷.

Перерваність релігійної традиції в Україні актуалізувала необхідність дієвої допомоги з боку зарубіжних релігійних єврейських центрів. В багатьох містах України вже кілька років працюють рабини, яких надіслано північноамериканськими та ізраїльськими релігійними конгрегаціями. Так, ще з 1990 р. рабином київської синагоги служить Яков Дов Блайх, який приїхав сюди за направленням Карлінстолінської іудейської громади Нью-Йорка. Завдяки закордонним центрам вельми помітним явищем єврейського релігійного життя став рух ХаБаД (ХаБаД - Любавіч), позиції якого дуже сильні у США. ХаБаД (аббревіатура івритських слів "хахма", тобто "мудрість", "біна" - "осягнення", "даат" "знання") - течія у хасидизмі, яка поєднала емоційну чутливість хасидизму Ізраїля БЕШТа і рабиністичну вченість. Засновник течії Шнеур Залман (1745-1813 рр.) похований у Гадячі на Полтавщині. "Хасидизм розуму" Шнеура Залмана, що ґрунтується на синтезі щирої віри і релігійної філософії,⁴⁸ вважається надійним засобом повернення до єврейських цінностей, асимільованих і зсекуляризованих єврейських інтелігентів⁴⁹. Посланці Любавіцького ребе (шлухім) М.М.Шнеерсона (нар. 1902 у Миколаєві, помер 1995 р. у Нью-Йорку), в засадничили громади ХаБаД у Києві (р. Д.-Б. Карасик), Харкові (р. М.Москович), Одесі (р. Ш.Гисер), Дніпропетровську (р. Ш.Каменецький), Житомирі (р. Ш.Плоткін), Чернівцях (р. Менахем Мендель Глиценштейн) та інших містах України. Наприкінці 1993 р. відомий ізраїльський бізнесмен Л.Леваєв створив фонд «Фр Авнер», який довгий час був домінуючим спонсором руху ХаБаД на

⁴⁵ Перші особи // Людина і світ. – 1998. - №2. – С.11.

⁴⁶ Всеукраїнський конгрес іудейських релігійних громад // <http://www.derzhdeprelig.gov.ua/dovidnyk-2006-tekst/vseukr-kongres-iydei-rel-grom.htm>

⁴⁷ Fletcher William C. Religion and Soviet Foreign Policy: A Functional Survey // Religion and Atheism in the USSR and Eastern Europe (Bohdan R. Bociurkiv and John W. Strong, eds.) – London and Basingstoke: The Macmillan Press, 1975. – P. 176.

⁴⁸ Див.: Мендель Ниссан. Філософія ХаБаДа – Рабби Шнеур Залман из Ляды. – Вильнюс, 1990.

⁴⁹ Див.: Дашевский В., Чернин В., Яглом Е. Иудаизм в СССР // На пути к свободе совести. – М., 1989. – С.463.

пострадянському просторі. Центр досить дієво представлений в Чернівцях, Дніпропетровську, Запоріжжі, Луганську (в цьому місті центр видає журнал «Єврейська жінка»).

Також зусиллями закордонних центрів в Україні було засновано громади реформованого іудаїзму, зокрема прогресивного. Модерні течії в іудаїзмі Україна, як і Росія, Біларусь, взагалі не знала. Насамперед, єврейський просвітницький рух в Україні, який набрав специфічних рис в Галичині (знаменита "галицька Гаскала"), не пішов по шляху німецької Гаскали. Висока концентрація єврейського населення в Галичині (близько 12% на початку ХХ ст.) та високий авторитет рабинів не дозволили йому призвести до широкого розповсюдження реформованого іудаїзму.⁵⁰ Не набрав він значного поширення і в смугі осілості Російської імперії. Констатуючи зацікавленість дедалі більшої частини українських євреїв модерними течіями в іудаїзмі, говорити про його радикальне поширення було б завчасно і для нинішнього часу. Найбільш помітне явище у реформованому іудаїзмі – Релігійне об'єднання громад прогресивного іудаїзму України, яке бере початок у створенні на початку 1990-х рр. молодими єврейськими ентузіастами в Києві громади «*Ва-Тиква*» («Надія»). В об'єднання, яке є членом Всесвітнього Союзу прогресивного іудаїзму, входить понад сорока громад; в програмах громад беруть участь приблизно 12-13 тисяч осіб. Головним рабином громад Прогресивного іудаїзму в Україні, як вже відзначалося, є Олександр Духовний (Див.: Релігійна панорама. – 2001.-№12). Нарешті в 2006 р. в Україні було створено представництво Мідрешет Єрушалаїм - ізраїльської організації, яка займається освітньою діяльністю в рамках руху Консервативного іудаїзму, а в Києві був відкритий Освітньо-культурний центр Руху консервативного іудаїзму.

Разом з тим, українське єврейство знаходиться в цілому в найбільшій відірваності від традиції порівняно з іншими етнічними групами. Згідно із шкалою збереження національних традицій, застосованої Інститутом соціології НАН України при вивченні 8 етносів країни, євреї набагато менше за інші нації говорять національною мовою, відзначають релігійні свята, співають національні пісні, розповідають національні казки, готують національні страви, обговорюють події національної історії і культури (хоча, що стосується останнього, то респонденти роблять це у колі своєї родини набагато більш часто, аніж це було у сім'ях їхніх батьків). Хоча українські євреї досить активно обстоюють автономність національних меншин, у тому числі й в релігійному житті, серед визначальних чинників усвідомлення власної національної приналежності релігія не увійшла у перелік чільних. Релігійна діяльність також не є привабливою для абсолютної більшості євреїв⁵¹.

Величезним випробуванням для самого існування єврейського релігійного життя в Україні є, поза сумнівом, інтенсивна еміграція. Впродовж 1989-1990-х років з України до Ізраїлю, США та ФРН виїхало понад 450 тис. євреїв. У еміграційних скеруваннях була серйозною питома вага нерелігійної і неетнічної мотивації. Про це свідчать такі статистичні данні: впродовж 1989-1990 рр. до Ізраїлю прибуло 5,4% неєвреїв із СРСР, у 1991 р. - 13,3%; у 1992 р. - 20,5%. За даними ЦСУ Ізраїля 58%

⁵⁰ Див.: Энштейн И. Иудаизм. Исторический очерк. – С.291-292.

⁵¹ Саенко Ю. Социокультурные ориентации украинского еврейства // Ейникайт. – 1993. - №2.

єврейських родин в європейській частині колишнього СРСР являють собою мішані шлюби⁵². Причому, як підрахували ізраїльські демографи, випадки, коли мішані пари записують дитину євреєм, під час перепису 1989 р. становили лише від 17 до 26%.

За останні роки приблизно від 30 до 50 тисяч з євреїв, які емігрували, повернулися в Україну. (У 2005 р. в Ізраїль, ФРН і США виїхав тільки 681 єврей). За даними перепису населення 1989 р. в країні було 487,3 тисячі євреїв, за даними перепису 2001 р. – 103 600. Лідери єврейських громад стверджують, що насправді євреїв в Україні значно більше. Головний рабин України Азріель Хайкін каже, що в рабинаті виходять з цифри у триста тисяч євреїв в Україні (станом на осінь 2006 р.) Він звертає увагу на те, що активізація єврейського життя у тому чи іншому місті приводить до швидкого зростання місцевої громади за рахунок тих, хто раніше не згадував про своє єврейське коріння⁵³.

Дослідження, здійснені за підтримки єврейської громади України, дозволили її лідерам зробити прогноз щодо демографічного майбутнього українського єврейства. При цьому до уваги береться декілька чинників. Це насамперед так званий коефіцієнт розширення, який у різних демографів хитається від 1,5 до 2,5. Розширення відбувається за рахунок того, що під час останнього суцільного перепису населення України певна частина осіб, у яких хтось з батьків або прабатьків був євреєм, обрали собі іншу національність. Потім вони, із-за бажання емігрувати, повертаються до єврейської ідентичності. Наступний чинник – це «природне зменшення» (на одне народження серед євреїв припадає 7-8 смертей). Далі – еміграція і репатріація, які забирають 5% єврейської громади щороку. Але близько 5% від кількості тих, хто їде, повертається. Й.Зісельс розраховує, що до 2010 року слід очікувати з України відтоку приблизно 130 тисяч осіб в рамках «єврейської еміграції» (зрозуміло, що емігруватимуть не тільки етнічні євреї), а також «природне зменшення» - приблизно на стільки ж. Водночас, відбуватиметься імміграція в Україну – приблизно на 20 тисяч. З урахуванням усього цього впродовж принаймні двох поколінь єврейська громада України буде залишатися однією з найбільших громад в Європі.⁵⁴

⁵² Проверка кошерности // Иерусалимские вести. – 1993. – 16-28 февраля.

⁵³ Інтерв'ю Головного раввина України р. Азриэля Хайкина изданию Европейского Раввинского Центра (октябрь 2006 г.) // http://www.rabbinate.org.ua/ru/docs.php?show_doc=7

⁵⁴ Див.: Зисельс Иосиф. Динамика численности еврейского населения Украины // <http://www.vaadua.org/josifkniga/Demografya.htm>; див також: Фінберг Л., Зісельс Й. Євреї в сучасній Україні: реалії та перспектива // *Ї*. Незалежний культурологічний часопис. – 1996. - №8 – С.70-78.

ЦІКАВО ЗНАТИ

Щороку після вечірньої служби 18 січня та утренні 19 січня віряни несуть додому свячену воду. Вони вірять, що ця вода має цілющу силу. Її зберігають протягом року. Проте цілющу силу хрещенської води, засвідчуючи це, науковці-медики пояснюють дією цілком природного чинника. «Саме на Водохреще на небі вишиковується парад планет, - каже Анатолій Туранський, головний лікар Центру здоров'я. – І таке стається, до речі, один раз на рік. Планети змінюють параметри магнітного поля Землі. При цьому вплив здійснюється і на воду. Вона набуває цілющих властивостей та оздоровчого ефекту. Ці свої властивості така вода зберігає доволі тривалий час». «Цікаво, що лікувальних властивостей набуває навіть вода з-під крану, - додає член-кореспондент Академії медико-технічних наук Олена Мудрецька. – Я власноруч експериментально перевіряла: упродовж трьох років йорданська вода, набрана із водопроводу, не втрачає свіжості, бо не допускає до себе патогенні бактерії. Пояснити такий феномен тяжко, але це є факт». Доктор фізико-математичних наук М.Курик наголошує, що науковці довели, що «щороку 19 січня змінюється і кислотно-лужний баланс води, її електропровідність, біополе. Можливо тому рідина набуває здатності підсилювати захисні сили людини». Інколи твердять, що вода довго зберігається і має лікувальну силу із-за того, що священик занурює у воду срібний хрест, іони срібла вбивають усі бактерії. Єпископ УПЦ КП Євстратій назвав це байкою: «Можу вас запевнити, що і в давні часи, як і тепер, вкрай рідко хрести були срібними. Навпаки, їх виготовляли із простих металів з позолотою чи посрібленням. Зрештою, навіть якщо хрест і срібний, то варто задуматися над тим, скільки іонів срібла може від нього попасти у воду» (Експрес. - №4).

Початок масонства в Києві відноситься до XVIII століття – «Ложа безсмертя» і «Ложа трьох колон». Масоном тоді був І.Мартос – колишній секретар гетьмана Розумовського. На куті Садової вулиці в садибі Леонтовича (нині це вул.Грушевського, 14) й нині знаходиться будиночок, в якому збиралася київська ложа масонів, заснована в 1818 році для об'єднання різних слов'янських елементів (Товариство поєднаних слов'ян, тобто українців, поляків і великоросів). Знаком київських масонів був хрест з колом і двома поєднаними руками з надписом «jednoslowianska». Майстром цієї ложі був малоросійський генерал-губернатор Н.Рєпнін. Його дійсне прізвище Волконський – брат декабриста С.Волконського. Намісним майстром ложі один час був Дубельт, який опісля вів слідство діяльності Кирило-Мефодіївського братств, членами якого були Т.Шевченко і П.Куліш. Київська ложа була закрита у 1822 році.

Таємна містична організація «вільних каменярів» - масонів існувала в Києві ще в XVIII столітті. До них належали і Грушевський і Петлюра. Ходять слухи, що схрещені факел і сокира на п'єдесталі пам'ятника Володимирі в Києві є також масонським символом. Відомо, що проект пам'ятника схвалив у 1853 році імператор Микола I, який, як відомо, негативно сприймав масонство. То ж не могли йому підсунути проект з масонськими знаками. Відтак масонство до пам'ятника князю не має ніякого відношення. Символи ці, згідно різних версій, означають чи то хрещення «вогнем і мечем», а чи ж служать характеристикою Володимира Великого, який водночас обороняв і просвітив Русь.

Закінчення. Поч. 2-й стор. обкладинки.

Навіть в Росії значаться дві релігієзнавчі асоціації, але з жодною з них (а вони тут конкурують між собою) не вдається скоординувати діяльність. Сподіваємося, що питання вдасться зрушити з місця після жовтневої міжнародної конференції з проблем релігійної свободи, на яку ми будемо запрошувати наших колег із всіх пострадянських країн.

Нижче подаємо План роботи Української Асоціації релігієзнавців з тим, щоб наші члени могли орієнтуватися в тому, які наміри маємо на 2010 рік. План конференцій 2010 року вже видрукували в 12 числі РП за минулий рік. Але принагідно зауважу, що під загрозою припинення видруку знаходиться наш часопис «Релігійна панорама» із-за незначної кількості його передплатників на цей рік, а відтак відсутності коштів на його видання. У збільшенні накладу нам мали б допомогти обласні осередки (навіть пошукати спонсора, а то небагато — десь біля 15 тисяч грн), але це ми не відчуваємо. То ж можливо з другого півріччя прийдеться наш щомісячник зробити двомісячником, а з наступного року після десяти років видруку «Релігійної панорами» віддати її в архів релігієзнавчої історії, що вже відбулося із часописом «Людина і світ». Шкода, але наші релігієзнавці, насамперед вузівські викладачі і працівники сфери державно-церковних відносин, будуть позбавлені можливості оперативного одержувати необхідну їм інформацію з теренів релігійного життя України і світу. Ще одне. Ми просимо надсилати нам для Бібліотеки релігієзнавця хоч по одному примірнику Ваших видруків з питань релігійного життя, надсилати релігійну періодику, яка видруковується на місяцях, для релігієзнавчої читалки.

Українська Асоціація релігієзнавців — це насамперед спільнота тих, хто науково працює у сфері нашого фаху. Інколи аж до нас в Київ звертаються із проханням прийняти їх її членом. Ми цих осіб переадресовуємо до обласних осередків, а ось де вони знаходяться і хто їх очолює, проінформуємо у РП після чергових звітно-виборчих зборів. В Києві із різних питань роботи УАР звертайтеся до віце-президента Асоціації Михайла Юхимовича Бабія (тел. 044-278.51.49) або вченого секретаря УАР Ганни Михайлівни Кулагіної (тел. 044-270.51.73) по вівторкам і п'ятницям.

**Доктор філософських наук,
професор Анатолій КОЛОДНИЙ**

ВІДДІЛЕННЯ РЕЛІГІЄЗНАВСТВА ІФ НАН УКРАЇНИ У 2009 РОЦІ ВИЙШЛИ У СВІТ

Колективні монографії.

- Дисциплінарне релігієзнавство. За ред. А. Колодного. — К., 2009. — 220 с.
- Конфесіологія релігії. За ред. А. Колодного і Л. Филипович. — К., 2009. — 240 с.
- Релігія в контексті соціокультурних трансформацій України. За ред. Л. Филипович. — К., 2009. — 292 с.

Індивідуальні монографії

- Климів В. В. Свобода совісті, церква, релігійність в українському суспільстві періоду незалежності. — К., 2009. — 370 с.
- Павленко П. Ю. Етнічне та універсальне в ранньому християнстві: засади, особливості, тенденції. — К., 2009. — 572 с.
- Бистрицька Е. В. Східна політика Ватикану в контексті відносин Святого престолу з Росією і СРСР. — К., 2009. — 510 с.
- Недзельська Н. І. Жінка і релігія. — К., 2009. — 182 с.
- Колодний А. М. Релігійне сьогодення України. — К., 2009. — 450 с.
- Шеретюк Р. М., Стоколос Н. Г. Трансформація релігійно-церковної політики в Галицько-Волинській Русі д. п. XIII-п. п. XV ст. ст. — К., 2009. — 272 с.
- Сітарчук Р. Адвентисти сьомого дня на українських землях у складі Російської імперії. — Полтава, 2009. — 324 с.

Наукові збірники

- Релігійна свобода: державно-церковна політика в Україні як фактор формування громадянського суспільства. За ред. А. Колодного і О. Сагана. — К., 2009. — 184 с.
- Україна і Ватикан в контексті культурно-цивілізаційного діалогу: історія і сучасність. За ред. П. Яроцького, Л. Филипович та С. Кияка. — К., 2009. — 412 с.
- Історія релігії в Україні. У двох випусках. — Львов, 2009. — 1700 с.

Релігієзнавча періодика

- Квартальник «Українське релігієзнавство» №№ 49-52. За ред. А. Колодного.
- Щомісячник «Релігійна панорама». - №№ 1-12. За ред. А. Колодного.